

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น เรื่อง เมืองสุพรรณในอดีต กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

1. หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

1.1 สาระและมาตรฐานการเรียนรู้สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

1.2 โครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

1.3 รายวิชาเพิ่มเติมวิชา หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย

2. แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

2.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

2.2 ประเภทของแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

2.3 ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

2.4 ประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

3. กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

3.1 ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

3.2 หลักการและแนวคิดของการจัดกิจกรรมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

3.3 กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

3.4 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

3.5 ประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

4. เมืองสุพรรณในอดีต

4.1 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

4.2 เมืองโบราณอู่ทอง

4.3 ประวัติเมืองสุพรรณบุรี

4.4 พระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์

4.5 แหล่งโบราณคดีหนองราชวัตร

5. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 5.1 ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 5.2 องค์ประกอบที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 5.3 การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 5.4 ความหมายของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 5.5 การสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
6. ทักษะการคิดวิเคราะห์
 - 6.1 ความหมายของทักษะ
 - 6.2 ความหมายของการคิดวิเคราะห์
 - 6.3 องค์ประกอบของทักษะการคิดวิเคราะห์
 - 6.4 การพัฒนาการคิดวิเคราะห์
 - 6.5 ประโยชน์ของการคิดวิเคราะห์
 - 6.6 การวัดทักษะการคิดวิเคราะห์
7. เจตคติต่อวิชาประวัติศาสตร์
 - 7.1 ความหมายของเจตคติ
 - 7.2 องค์ประกอบของเจตคติ
 - 7.3 ประเภทของเจตคติ
 - 7.4 ประโยชน์ของเจตคติ
 - 7.5 การวัดเจตคติและเครื่องมือวัดเจตคติ
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 8.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตร แกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

กระทรวงศึกษาธิการ มีการจัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จัดทำขึ้นสำหรับท้องถิ่นและสถานศึกษา ได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคน ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง และแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมีวิสัยทัศน์ว่า หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติ ให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม จิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย และเป็นพลโลกยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง เจตคติ ที่จำเป็นต่อการ ศึกษาต่อ การประกอบอาชีพและ การศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

ทำไมต้องเรียนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความ เข้าใจ การดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัว ตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลง ตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ เกิดความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก

เรียนรู้อะไรในสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กัน และมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับ ตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรมและ ค่านิยมที่เหมาะสมโดยได้กำหนดสาระต่างๆไว้ดังนี้

1. ศาสนา ศิลธรรมและจริยธรรม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศิลธรรมจริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการ พัฒนาดนเองและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดีมีค่านิยมที่ดีงามพัฒนาดนเอง อยู่เสมอรวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

2. หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต ระบบการเมืองการปกครองในสังคม ปัจจุบัน การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและ ความสำคัญ การเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

3. เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหาร จัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ และการ นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

4. ประวัติศาสตร์ เวลา และยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์ และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ ต่างๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง ต่างๆ ในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยแหล่งอารยธรรมที่สำคัญ ของโลก

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ห้องสมุดประจำตัว
วันที่.....10 ก.ย. 2555.....
เลขทะเบียน.....248399.....
เลขเรียกหนังสือ.....

5. ภูมิศาสตร์ ลักษณะของโลกทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่างๆของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

1. สารและมาตรฐานการเรียนรู้สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส 2.1 เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงามและธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่นศรัทธาและธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส 3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากร ในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส 3.2 เข้าใจระบบและสถาบันทางเศรษฐกิจต่างๆ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมายความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในด้านความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส 5.1 เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพและความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งมีผลต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ในการค้นหา วิเคราะห์ สรุปและใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรควัฒนธรรม มีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

คุณภาพผู้เรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

1. มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปของโลก โดยการศึกษาประเทศไทยเปรียบเทียบกับประเทศในภูมิภาคต่างๆ ในโลก เพื่อพัฒนาแนวคิดเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
2. มีทักษะที่จำเป็นต่อการเป็นนักคิดอย่างมีวิจารณญาณ ได้รับการพัฒนาแนวคิด และขยายประสบการณ์ เปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับประเทศในภูมิภาคต่างๆ ในโลก ได้แก่ เอเชีย ออสเตรเลีย โอเชียเนีย แอฟริกา ยุโรป อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ ในด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง และภูมิศาสตร์ ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์
3. รู้และเข้าใจ แนวคิด และวิเคราะห์เหตุการณ์ในอนาคต สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและวางแผนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม

จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

1. มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปของโลกอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น
2. เป็นพลเมืองที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมปฏิบัติ ตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีค่านิยมอันพึงประสงค์ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งมีศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อในชั้นสูงตามความประสงค์ได้
3. มีความรู้เรื่องภูมิปัญญาไทย ความภูมิใจในความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ของชาติไทย ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
4. มีนิสัยที่ดีในการบริโภค เลือกและตัดสินใจบริโภคได้อย่างเหมาะสม มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมไทย และสิ่งแวดล้อม มีความรักท้องถิ่นและประเทศชาติ มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้กับสังคม

5. มีความรู้ความสามารถ ในการจัดการเรียนรู้ของตนเอง ชี้นำตนเองได้ และสามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆในสังคมได้ตลอดชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552, หน้า 1-6)

2. โครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม

การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนบริหารแจ่มใสวิทยา 1ยึดแนวทางตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งได้แก่วิสัยทัศน์ หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง สาระการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะของผู้เรียน การวัด และประเมินผลการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นกรอบทิศทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียน รวมทั้งให้มีความสอดคล้องกับกรอบหลักสูตรท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต 2 นอกจากนี้การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษายังมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรมนำความรู้ รักท้องถิ่นและความเป็นไทย มีทักษะการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน ใช้ภาษาอังกฤษและเทคโนโลยีและสารสนเทศคล่อง มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง รักการออกกำลังกาย ห่างไกลยาเสพติด และดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

โครงสร้างหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 (แผนทั่วไป) มีดังนี้

ภาคเรียนที่ 1

รายวิชาพื้นฐาน

ส31101 สังคมศึกษา 1	เวลาเรียน	40 ชั่วโมง
ส31102 ประวัติศาสตร์ 1	เวลาเรียน	20 ชั่วโมง

รายวิชาเพิ่มเติม

ส30201 พระพุทธศาสนาเพื่อชีวิต 1	เวลาเรียน	20 ชั่วโมง
ส30261 หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย	เวลาเรียน	40 ชั่วโมง

ภาคเรียนที่ 2

รายวิชาพื้นฐาน

ส31103 สังคมศึกษา 2	เวลาเรียน	40 ชั่วโมง
ส31104 ประวัติศาสตร์ 2	เวลาเรียน	20 ชั่วโมง

รายวิชาเพิ่มเติม

ส30202 พระพุทธศาสนาเพื่อชีวิต 2	เวลาเรียน	20 ชั่วโมง
ส30221 การเมืองการปกครองของไทย	เวลาเรียน	40 ชั่วโมง

3. รายวิชาเพิ่มเติมวิชา หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย

คำอธิบายรายวิชา

ส30261 หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เวลา 40 ชั่วโมง

ศึกษาวิเคราะห์ความหมาย ความสำคัญของเวลา และยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ไทย พัฒนาการของชุมชนโบราณในประเทศไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบันทั้งทางด้านศิลปะ อาชีพ วัฒนธรรม ภาษาและศาสนา หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญในประเทศไทย กระบวนการสืบสวนหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ศึกษาวิเคราะห์และตีความหลักฐานที่เลือกใช้เป็นกรณีตัวอย่าง สามารถสรุปข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ โดยใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์กระบวนการสืบสวนหาข้อเท็จจริง และการวิเคราะห์ตีความ เห็นคุณค่าและให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของประเทศไทย

โดยใช้กระบวนการที่พัฒนาทักษะด้านการคิด สืบค้นข้อมูลด้วยการใช้เทคโนโลยี ฝึกปฏิบัติการ สรุปและจัดกลุ่มข้อมูล ใช้กระบวนการกลุ่มศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพื่อนำเสนอด้วยการใช้เทคโนโลยี มีความสามารถในการแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิต ความสามารถในการสื่อสารการสื่อสาร มีความซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ มุ่งมั่นในการทำงาน รักชาติศาสน์ กษัตริย์ รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ

รายวิชา ส30261 หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ประกอบด้วย หน่วยการเรียนรู้ 5 หน่วย ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 เวลา ยุคสมัย และวิธีการทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ ตัวอย่างเวลา และยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ของสังคมมนุษย์ที่มีปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ยุคก่อนประวัติศาสตร์และยุคประวัติศาสตร์ ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ขั้นตอนของวิธีการทางประวัติศาสตร์ เวลาเรียน 4 ชั่วโมง

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 แหล่งโบราณคดี 4 ภาค ได้แก่ อาณาจักรโบราณในดินแดนไทยและอิทธิพลที่มีต่อสังคมไทยปัจจุบันที่มีผลต่อการสถาปนาอาณาจักรไทยในช่วงเวลาต่างๆ การแบ่งยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย หลักฐานตามยุคสมัยและแหล่งโบราณคดี ในภูมิภาคต่างๆ ในประเทศไทย พัฒนาการของมนุษย์และชุมชนโบราณก่อนประวัติศาสตร์ในดินแดนประเทศไทย พัฒนาการจากชุมชนเป็นเมือง แคว้น และอาณาจักรในดินแดนประเทศไทย สภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย เวลาเรียน 4 ชั่วโมง

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 เมืองสุพรรณในอดีต ได้แก่ ประวัติเมืองสุพรรณ แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในจังหวัดสุพรรณบุรีที่ยังเหลือให้ศึกษาตามยุคสมัย ได้แก่ แหล่งโบราณคดีหนองราชวัตร พระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทอง และเมืองโบราณอุทอง เวลาเรียน 12 ชั่วโมง

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 อาณาจักรโบราณในดินแดนไทยก่อนสมัยสุโขทัย ได้แก่ พัฒนาการของอาณาจักรโบราณในดินแดนประเทศไทย ได้แก่ อาณาจักรสุวรรณภูมิ อาณาจักรฟูนัน อาณาจักรทวารวดี อาณาจักรล้านนา อาณาจักรศรีวิชัย อาณาจักรศรีอยุธยา อาณาจักรลพบุรีหรือละโว้ อาณาจักรลังกาสุกะ อาณาจักรตามพรลิงค์ และอาณาจักรอื่นๆ สภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย วิถีชีวิตของคนไทยในสมัยต่างๆ เวลาเรียน 10 ชั่วโมง

หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 ยุคประวัติศาสตร์ไทย ได้แก่ ประวัติศาสตร์ไทย เช่น ปัจจัยที่มีผลต่อการสถาปนาอาณาจักรไทยในช่วงเวลาต่างๆ และอิทธิพลที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน สมัยสุโขทัย อยุธยาและรัตนโกสินทร์ เวลาเรียน 10 ชั่วโมง

ผลการเรียนรู้

1. รู้และเข้าใจความหมายและเกณฑ์ในการเทียบศักราชแบบต่าง ๆ
2. รู้และเข้าใจความหมายของการแบ่งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ไทย
3. อธิบายการแบ่งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ไทยได้
4. รู้และเข้าใจความหมาย วิธีคิด และขั้นตอนของวิธีการทางประวัติศาสตร์อย่างง่ายและเป็นระบบ
5. รู้และเข้าใจลักษณะประเภทและแหล่งที่มาของหลักฐานทางประวัติศาสตร์
6. วิเคราะห์และแยกแยะประเภทของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้อย่างถูกต้อง
7. รู้และเข้าใจพัฒนาการความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของเมืองสุพรรณในอดีตในสมัยต่างๆ
8. วิเคราะห์การตั้งถิ่นฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในบริเวณจังหวัดสุพรรณบุรีในอดีตได้
9. รู้และเข้าใจความเป็นมาของเมืองโบราณอู่ทอง
10. รู้และเข้าใจความเป็นมาของจังหวัดสุพรรณบุรี
11. รู้และเข้าใจความเป็นมาของพระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์
12. รู้และเข้าใจความเป็นมาของแหล่งโบราณคดีหนองราชวัตร
13. วิเคราะห์ประเภทของหลักฐานตามยุคสมัยของเมืองสุพรรณในอดีต จากแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นได้อย่างถูกต้อง
14. ตระหนักและเห็นคุณค่าความสามารถของบรรพบุรุษของเมืองสุพรรณในอดีต
15. บอกแหล่งโบราณคดีในภูมิภาคต่าง ๆ ในประเทศไทยโดยการฝึกปฏิบัติการแผนที่ได้
16. สามารถสรุปพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรโบราณ ในดินแดนประเทศไทยก่อนสมัยสุโขทัยในด้านต่าง ๆ ได้

17. สามารถบอกได้ว่าศิลปวัฒนธรรมในอาณาจักรโบราณต่าง ๆ มีอะไรบ้าง มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร
18. ตระหนักและเห็นคุณค่าความสามารถของคนในอาณาจักรโบราณของไทยในอดีต
19. รู้และเข้าใจความเป็นมาของยุคประวัติศาสตร์ไทย ได้แก่ อาณาจักรสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ได้
20. สามารถบอกได้ว่าศิลปวัฒนธรรมในยุคประวัติศาสตร์ไทยมีอะไรบ้าง มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร (โรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 1, 2552, หน้า 59-62)

รายวิชาเพิ่มเติม ส 30261 หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย จัดขึ้นเพื่อให้ นักเรียนมีความรู้ในสาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ ได้แก่ เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในอดีตความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก เพื่อให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม จิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย และเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐานรวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษต่อการศึกษาต่ออาชีพและการศึกษาตลอดชีวิตโดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ บนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

สำหรับงานวิจัยฉบับนี้ได้เลือกศึกษาหน่วยการเรียนรู้ที่ 3 เมืองสุพรรณในอดีต ซึ่งใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นในจังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อศึกษาสาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยใช้ผลการเรียนรู้ข้อที่ 7-14 มาใช้ในการประเมินหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น โดยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 1 เป็นกลุ่มตัวอย่าง

แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งเป็นกฎหมายทางการศึกษาฉบับแรกของประเทศไทย ที่ได้ให้ความสำคัญในเรื่อง การนำแหล่งเรียนรู้มาใช้ในการกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญหลายมาตราด้วยกัน คือ ในหมวด 4 มาตรา 22 ที่บัญญัติไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ใน มาตรา 23 บัญญัติไว้ว่า การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและ

การศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของระดับการศึกษาในเรื่องความรู้เกี่ยวกับตนเอง ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ส่วนในมาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้นำมาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้เกิดเป็น ทำเป็น
4. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนการสอน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
5. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับ บิดามารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมพัฒนาผู้เรียนเต็มศักยภาพ

นอกจากนี้ยังได้กำหนดบทบาทของสถานศึกษาไว้อีกคือการระดมทรัพยากรบุคคลในสังคมให้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนในสถานศึกษา การส่งเสริมให้ครูและนักเรียนใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 11-12)

ปรัชญา เวสารัชช, และฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2547, หน้า 77-78) ได้ให้แนวคิดว่า จุดหมายในการปฏิรูปการเรียนรู้ด้านการจัดแหล่งเรียนรู้คือ มีแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ง่าย ไม่แพง และหลากหลาย กล่าวคือ รัฐต้องส่งเสริมหรือดำเนินการให้มีแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น ห้องสมุด แหล่งค้นคว้า พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย โดยมีแนวทางในการปฏิรูปคือ ปฏิรูปกระบวนการสอนที่เอื้อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนรู้ รวมทั้งจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ให้เป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตในสังคมและสร้างเสริมให้เกิดวัฒนธรรมของการเรียนรู้

จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และการปฏิรูปการเรียนรู้ด้านการจัดแหล่งเรียนรู้ได้ให้ความสำคัญและเล็งเห็นถึงความจำเป็นในการใช้แหล่งเรียนรู้ในการเรียนการสอน ดังนั้น โรงเรียนต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างหลากหลายจากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในโรงเรียนและนอกโรงเรียน เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่การเรียนรู้ของผู้เรียนให้มากที่สุด

1. ความหมายของแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นพบว่า มีผู้ใช้คำไว้หลากหลาย เช่น แหล่งวิทยาการในท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น แหล่งวิทยาการชุมชน แหล่งความรู้ในชุมชน ในที่นี้จะใช้คำว่าแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นไว้ดังนี้

นฤมล ดันธสุเรศรัฐ (2533, หน้า 6) ได้ให้ความหมายว่า แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเรา สามารถกระทบด้วยประสาทสัมผัสได้ทั้งทางตา ทางจมูก ทางหู ลิ้น กายและใจ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ความเท่ากัน ความเป็นไปและการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว ช่วยให้เป็นคนทันโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นสุขตามสมควรแก่สภาพ

ไพพรรณ เกียรติโชคชัย (2541, หน้า 104) ได้ให้ความหมายว่า แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเอง เมื่อได้ปฏิสัมพันธ์ด้วยทางประสาทสัมผัสแล้วจะทำให้เกิด ความรู้ความเข้าใจในความเป็นไป และความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ รอบตัว ช่วยให้ทันโลก ทันเหตุการณ์ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นสุข

กาญจนา เอกะวิภาต (2543, หน้า 12) ได้ให้ความหมายว่า แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น เป็นสื่อที่สนองความต้องการของผู้เรียนในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง ได้รับความรู้ได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ถูกต้องเหมาะสมในลักษณะของแหล่งรวมวิทยาการ

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ (2544, หน้า 28) ได้ให้ความหมายว่า แหล่งเรียนรู้คือถิ่นที่อยู่ บริเวณบ่อเกิด แห่ง ที่ หรือ ศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจและความชำนาญ แหล่งเรียนรู้อาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต แหล่งเรียนรู้จะอยู่ในห้องเรียน ในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียน

สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น หมายถึง บุคคล สถานที่ หรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว เป็นสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น เป็นสิ่งที่ครูและนักเรียนสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่รู้ ใฝ่เรียน แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้โดยประสบการณ์ตรง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

2. ประเภทของแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

เนื่องจากแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น มีความหมายกว้างมาก จึงมีนักการศึกษาจำแนกประเภทไว้แตกต่างกันดังต่อไปนี้

ชัยฤทธิ์ ศิลาเดช (2544, หน้า 14-15) ได้เสนอการจัดประเภทของแหล่งเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. ในห้องเรียน สื่อการสอนต่างๆ เช่น ชุดการสอน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบศูนย์การเรียน บทเรียนสำเร็จรูป

2. ในโรงเรียน เช่น บริเวณโรงเรียนที่ถูกจัดไว้เป็นระเบียบ มีต้นไม้ ใบหญ้า มีอาคารต่าง ๆ มีห้องสมุด ห้องพิพิธภัณฑน์ สวนสมุนไพร สวนวิทยาศาสตร์ และอื่นๆ อีกมากมาย

3. นอกโรงเรียน รอบโรงเรียนภายในชุมชน และห่างไกลออกไป มีแหล่งเรียนรู้มากมายที่สามารถให้นักเรียนไปศึกษาค้นคว้าได้ทุกสาขาวิชา ทั้งด้านวิชาการ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม อาชีพและภูมิปัญญา

สุมน อมรวิวัฒน์ (2544, หน้า 52) ได้จัดกลุ่มแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นได้ 4 ประเภท ดังนี้คือ

1. แหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่รัฐและประชาชนจัดขึ้น เช่น อุทยาน การศึกษาในวัด ชุมชนในประวัติศาสตร์ อุทยานแห่งชาติทางทะเล อุทยานแห่งชาติในท้องถิ่นแถบภูเขา ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์ศิลปาชีพ ศูนย์เยาวชน ศูนย์หัตถกรรมชุมชน ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑน์ ธรรมชาติ

2. สถาบันของชุมชนที่มีอยู่แล้วในวิถีชีวิตและการทำมาหากินในชุมชน เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญในวัด ตลาด ร้านขายของชำ ลานนวดข้าว โรงงานขนาดเล็กในหมู่บ้าน

3. ประเพณี พิธีกรรม ได้แก่ ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ที่สืบทอดกันมาของแต่ละชุมชน

4. ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ป่า ห้วย หนอง คลอง บึง ที่ชาวบ้านทำมาหาอาหาร

นิคม ทาแดง, กอบกุล ปราบประชา, และอำนาจ เดชชัยศรี (2545, หน้า 34-35) ได้จำแนกประเภทของแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น เป็น 4 ประเภท ใหญ่ๆ คือ

1. แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นประเภทบุคคล หมายถึง บุคคลที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม มีผลงานได้รับการยกย่อง เป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งถือเป็นตัวอย่างต้นแบบกับบุคคลรุ่นหลัง สืบไปในหลายสาขาอาชีพ ตัวอย่างเช่น แม่กิมลั้ง แม่กิมเนี้ย ที่มีความถนัดทางด้านปรุงแต่ง ขนมหม้อแกงเมืองเพชร โกฮับเจ้าเก่า ผู้บุกเบิกก๋วยเตี๋ยวเรือคลองรังสิตจนเป็นที่รู้จักทั่วประเทศ ด้านการเรียนการสอน มีครูต้นแบบสร้างสรรค์ผลงานนวัตกรรมทางการสอนขึ้นหลายรูปแบบ เช่น สอนให้สนุกเป็นสุขเมื่อได้สอน การสอนที่เน้นกระบวนการ การสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร เพื่อนสอนเพื่อนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาการสอนดนตรีไทยและดนตรีพื้นเมือง

2. แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นประเภททรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สภาพธรรมชาติที่มีอยู่แล้วในโลกและอวกาศ ซึ่งไม่ได้หมายถึงสิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น เช่น ภูเขา ป่าไม้ ลำธาร ห้วย หนอง คลอง บึง แม่น้ำ และสัตว์ป่านานาชนิด เป็นต้น

เนื่องด้วยปัจจุบันมีการนำธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใช้ประโยชน์อย่างมาก จนเหลือจำนวนน้อยลงมนุษย์เริ่มตระหนักถึงภัยที่จะเกิดขึ้นเพราะขาดธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี จึงได้มีการรณรงค์สร้างสิ่งทดแทนธรรมชาติ ได้แก่ ปลูกป่า จัดระบบนิเวศวิทยา อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการสอนพฤกษศาสตร์ อนุรักษ์และขยายพันธุ์สัตว์ พันธุ์พืชนานาชนิด

3. แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นประเภทสื่อ หมายถึง สิ่งประดิษฐ์ของมนุษย์ที่ใช้เป็นช่องทางสื่อสาร แยกได้เป็น 2 ประเภท คือ (1) สื่อทางด้านกายภาพ ได้แก่ วัสดุ ลักษณะสิ่งพิมพ์ ฟิล์ม แผ่นภาพโปร่งใส เทปบันทึกภาพ เทปบันทึกเสียง แผ่นซีดีซีดีเสียงและภาพ เป็นต้น (2) สื่อทางด้านวิชาการ ได้แก่ รูปแบบที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ทั้งการใช้เทคโนโลยีพื้นฐานและเทคโนโลยีระดับสูงได้แก่ สื่อท้องถิ่นประเภทเพลง เช่น หมอลำ หนังตะลุง ลำตัด อีแซว เพลงพวงมาลัย เพลงฉ่อย และนิทานพื้นบ้าน เป็นต้น สื่อกิจกรรม เช่น หมากเก็บ หมากขะเหยง ตีจับ มอญซ่อนผ้า เดินกะลา เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า สื่อกิจกรรมพื้นบ้านดังกล่าวมีมาแต่โบราณ หลายกิจกรรมเหมือนกับของชนเผ่าปิกมีในทวีปแอฟริกา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีความสนุกสนานตื่นเต้นในกลุ่มเด็กๆ ปัจจุบันก็ยังได้รับความนิยมอยู่ มีกิจกรรมที่ได้รับการพัฒนามาตามลำดับ จนถึงการใช้เทคโนโลยีระดับสูง เช่น โปรแกรมคอมพิวเตอร์ บทเรียนโปรแกรม โปรแกรมผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต ระบบมัลติมีเดีย ประเภท E-Learning เป็นต้น ซึ่งการประชุมสัมมนาการปฏิบัติงานกลุ่ม การทัศนศึกษา ก็เข้าข่ายสื่อกิจกรรมชนิดหนึ่ง

4. แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นประเภทวัตถุและอาคารสถานที่ หมายถึง วัตถุและอาคารสถานที่ ที่มีศักยภาพเป็นแหล่งความรู้ด้วยตัวของมันเอง สามารถสื่อความหมายโดยลำพังตัวเอง เช่น สถาปัตยกรรมด้านการก่อสร้าง จิตรกรรมฝาผนัง ปูนูนียวัตถุทางด้านประวัติศาสตร์ ชิ้นส่วนของธรรมชาติที่ให้ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ โบราณวัตถุทางศาสนา พิพิธภัณฑสถาน เป็นต้น

จาโรลิเม็ก (Jarolimek, 1997, p.189) แยกแหล่งความรู้ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ประเภทที่เป็นวัสดุในการอ่าน (reading materials) ได้แก่ หนังสือ จุลสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ

2. ประเภทที่ไม่ใช่วัสดุในการอ่าน (non-reading materials) ได้แก่ ภาพยนตร์ รูปภาพ ฟิล์มสคริป เครื่องบันทึกเสียง แผนที่ ลูกโลก และแหล่งวิทยาการอื่นๆ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การแบ่งประเภทของแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่นักการศึกษาได้แบ่งไว้นั้น จะเห็นว่าการแบ่งประเภทของแหล่งเรียนรู้ไม่ต่างกันมากคือ หมายถึง แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น หรือแหล่งวิทยาการที่สามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอน แบ่งได้เป็นหลายประเภท ซึ่งอาจเป็น บุคคล สถานที่ เอกสาร ธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ จาริต ประเพณี และวัฒนธรรมในสังคมที่อาศัยอยู่ที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตร ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดแหล่งเรียนรู้ที่จะทำการศึกษา โดยใช้แหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนในจังหวัดสุพรรณบุรี ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทอง พระบรมมหาราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ และแหล่งโบราณคดีหนองราชวัตร

3. ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

นฤมล ดันธสุเรศรัฎ (2533, หน้า 6-7) ได้กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

ท้องถิ่นว่า เป็นแหล่งที่ให้ความรู้แก่ผู้สนใจศึกษาทั้งทางด้านที่เป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน เช่น การทำกิจกรรมเสริมหลักสูตร การทัศนศึกษา การศึกษานอกกระบบ เช่น การทำกิจกรรม พัฒนาชุมชนการฝึกอบรมในสถานประกอบการ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ หรือการศึกษาตามอัธยาศัยที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นหรือ สิ่งแวดล้อมต่างๆซึ่งความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นมีดังนี้คือ

1. เป็นแหล่งการศึกษาตลอดชีวิตที่ประชาชนจะมีปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้ต่างๆ ด้วยตนเองตลอดเวลาโดยไม่จำกัดเพศและวัย
2. เป็นแหล่งที่ช่วยเสริมการเรียนการสอนการศึกษาในระบบ
3. เป็นแหล่งที่ประชาชนเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้จากแหล่งกำเนิดได้ เช่น เข้าไปศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือศาสนสถาน การศึกษาพันธุ์ไม้ หรือการศึกษาพันธุ์ สัตว์สภาพชีวิตความเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสัตว์ชนิดต่างๆ ถึงแหล่งที่อยู่อาศัยในป่า
4. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดประสบการณ์ หรือเพื่อ ปฏิบัติจริงได้ เช่น การแก้เครื่องยนต์ การประดิษฐ์เครื่องใช้ต่างๆ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ การทำอาหาร ขนมหรือดอกไม้ประดิษฐ์
5. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความรู้เกี่ยวกับ วิทยาการใหม่ๆ ที่มีการคิดค้นขึ้นและยังไม่มีของจริงให้เห็น เช่น การศึกษาถึงประดิษฐ์กรรมชิ้น ใหม่โดยดูจากวีดิทัศน์ ภาพยนตร์ นิทรรศการหรือสิ่งพิมพ์ต่างๆ

ประนอม อรุณานันท์ (2545, หน้า 13) ได้ให้ความสำคัญถึงแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น ว่า ปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ว่า แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและเพียงพอจะ ทำให้ผู้เรียนได้ใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้ตามความถนัดและความสนใจ

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์, และดารณี คำวังนัง (2545, หน้า 23) ได้กล่าวถึงความสำคัญ ของแหล่งเรียนรู้ว่ามีความสำคัญทั้งโดยนัยของการเป็นแหล่งที่มีความรู้หลากหลายพร้อมที่จะให้ ผู้เรียนเข้าไปศึกษาค้นคว้าด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน เป็นแหล่งเชื่อมโยง การเรียนรู้ของโรงเรียนและชุมชนเข้าด้วยกัน และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้อย่างมีความสุข ตามหลักการปฏิรูปที่เน้นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุดที่ผู้เรียน เรียนรู้จากการคิดปฏิบัติเองและสร้างความรู้ด้วยตนเอง ในเรื่องที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตจาก แหล่งเรียนรู้รอบตัว อีกทั้งชุมชนกับสิ่งแวดล้อมใกล้บริเวณโรงเรียน จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ให้ วิธีการคิดที่สำคัญของผู้เรียนเพราะผู้เรียนจะได้เรียนรู้การคิดจากชุมชนอย่างหลากหลาย

สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้มีความสำคัญคือ เป็นแหล่งสร้างความรู้ ความคิด วิชาการ การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นหรือสิ่งแวดล้อมต่างๆและประสบการณ์ การปฏิบัติเองและสร้าง ความรู้ด้วยตนเอง เป็นแหล่งเชื่อมโยงการเรียนรู้ของโรงเรียนและชุมชนเข้าด้วยกัน ทำให้ผู้เรียน รักและหวงแหนในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุขตามหลักการปฏิรูปที่ เน้นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด หากสามารถดำเนินการจัดแหล่งเรียนรู้ได้เพียงพอ

และมีประสิทธิภาพ ก็สามารถส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ทั่วทุกหนแห่ง

4. ประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

แหล่งเรียนรู้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าทางการศึกษา เพราะสามารถช่วยให้ครูและนักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ดังที่นักการศึกษาได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

ภพ เลหาไพบุลย์ (2542, หน้า 240-241) กล่าวถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้แหล่งเรียนรู้และการศึกษานอกสถานที่ คือ เป็นการเรียนรู้จากการได้ปฏิสัมพันธ์กับแหล่งเรียนรู้ นั้นๆ จนเกิดการรับรู้ การคิด การกระทำ ซึ่งนำไปสู่การสรุปหรือการค้นพบด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงที่เป็นรูปธรรมนำไปสู่การสรุปและการค้นพบความรู้ด้วยตนเอง

สุวิทย์ มูลคำ , และอรทัย มูลคำ (2545, หน้า 171-172) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้แหล่งเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. เด็กได้เรียนรู้จากของจริง ได้เรียนรู้โดยใช้ประสาทสัมผัสครบถ้วน ทั้งจากการได้ชิม การมองเห็น ได้ดมกลิ่น การได้ยินเสียงการได้จับต้องสิ่งที่เป็นรูปธรรมในสถานการณ์จริง เช่น ไปเยี่ยมชมโรงพยาบาล ไปสังเกตห่วงโซ่อาหารในนาข้าว ไปเรียนรู้วิธีการทำห่อหมกปลา เป็นต้น

2. เด็กได้ออกไปศึกษาค้นคว้าหาคำตอบที่ต้องการด้วยตนเองหรือเด็กได้มีโอกาสซักถามสิ่งที่อึดอัดสนใจใคร่รู้ว่าผลงานของเขาถูกต้องหรือไม่เพียงใด จากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจริงๆ เช่น ผู้เรียนสร้างสถานีวิทยุท้องถิ่นจากจินตนาการเมื่อไปเยี่ยมชมสถานีวิทยุท้องถิ่นนั้นจริงๆ ดูการบันทึกเทปหรือการออกรายการสดจริงๆ คำถามมากมายที่อยากรู้จะได้รับคำตอบ ณ ที่แห่งนี้ เป็นต้น

3. เป็นการเรียนรู้ที่มีความสุขจริงๆ ทั้งผู้เรียนและผู้สอนหรือตามหลักการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพเรียกกันว่า Happy Learning เพราะไม่ซ้ำซากจำเจอยู่ในห้องสี่เหลี่ยม มีกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกันมากมายทั้งครูและเด็ก เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนด้วยกันและที่สำคัญที่สุดคือครูกับนักเรียนต่างก็แลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปด้วยกัน

4. เป็นการจัดการเรียนอย่างมีส่วนร่วมคือ ผู้บริหาร ผู้เรียน ผู้สอน ชุมชนเริ่มต้นวางแผนการทำงานร่วมกันตั้งแต่ต้นการแสวงหาและคัดสรรแหล่งเรียนรู้ การบูรณาการการเรียนการสอนในแต่ละวิชาจนถึงประเมินผลงานที่ทุกคนต้องทำร่วมกัน ปรีกษาหารือรับรู้ร่วมกัน และชื่นชมผลงานร่วมกันหรือตามหลักการจัดการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เรียกวิธีนี้ว่า Participatory Learning

5. บุคลากรในชุมชนท้องถิ่นในสถานศึกษา เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างแท้จริงมิใช่ตราไว้เพียงในกระดาษ ทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งญาติสนิทมิตรสหายของทุกคน ล้วนเกิดความภาคภูมิใจที่โรงเรียนให้ความสำคัญ ลูกหลานให้ความเคารพนับถือ ให้

เกียรติ ให้ความยกย่อง ความรู้สึกเป็นเจ้าของจะกลับคืนมา โรงเรียนแห่งนี้จะกลายเป็น โรงเรียนของชุมชนอย่างแท้จริง ปัญหาหรือบาดหมางใจในอดีตจะลบหายไป ทุกฝ่ายจะหันหน้า เข้าหากันเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น สายใยที่สำคัญคือเด็กนักเรียนเหล่านั้นที่สนใจใคร่ ชักถาม ปรารถนาที่กระตือรือร้น อยากรู้ อยากเห็น อยากฟัง แม้กระทั่งนิยายปรัมปราจากคำ บอกล่าของพ่อแก่แม่เฒ่าจากหลวงปู่หลวงตา โดยมีครูเป็นเพียงผู้ออกแบบและคอยเชื่อมโยง องค์ความรู้เหล่านั้นสู่จุดประสงค์ของหลักสูตรเท่านั้น

จากคำกล่าวของนักการศึกษา สามารถสรุปประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นได้ ว่า เป็นการเรียนรู้จากการได้ปฏิสัมพันธ์กับแหล่งเรียนรู้นั้นๆ ได้เรียนรู้โดยใช้ประสาทสัมผัส ครบถ้วน จนเกิดการรับรู้ การคิด การกระทำ ซึ่งนำไปสู่การสรุป หรือการค้นพบด้วยตนเอง การ ไปศึกษายังแหล่งเรียนรู้ สามารถปลูกฝังเจตคติให้เป็นไปตามที่พึงประสงค์ ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้ มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนต่อสังคมรักและผูกพันกับท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

จากความสำคัญและประโยชน์ของการใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น ในการจัดกิจกรรมการ เรียนการสอนที่ได้กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ใน ท้องถิ่นนั้นมีความจำเป็นมากต่อการเรียนการสอนในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้ให้ความสำคัญและ เล็งเห็นถึงความจำเป็นในการใช้แหล่งเรียนรู้ในการเรียนการสอน ดังนั้น จึงต้องมีการส่งเสริม และสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างหลากหลายจากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในโรงเรียน และ นอกโรงเรียนเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่การเรียนรู้ของผู้เรียนให้มากที่สุด

1. ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ มีนักการศึกษาได้ใช้ชื่อเรียกวิธีการ ในการจัดกิจกรรมไว้หลายรูปแบบ เช่น การจัดกิจกรรมการศึกษานอกห้องเรียน การจัดกิจกรรม การศึกษานอกสถานที่ กิจกรรมการศึกษาแหล่งเรียนรู้ ในที่นี้ผู้วิจัยจะใช้คำว่ากิจกรรม การเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นดังต่อไปนี้

มนัส รัตนดิลก ณ ภูเก็ต (2533, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของการจัดกิจกรรม การเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น ว่า เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักศึกษา รู้จักสังเกต และคิดหาเหตุผลด้วยตนเองวิธีหนึ่ง เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ควรส่งเสริมให้มาก เพราะ ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงและเปลี่ยนบรรยากาศอันจำเจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เรียน ได้ออกไปพบเห็นสภาพของชุมชน โบราณสถาน โบราณวัตถุ สาธารณสถาน จะช่วยให้ผู้เรียน เกิดความรัก ความภูมิใจในความเป็นไทย เกิดความคิดที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดีกว่า อ่านหนังสือหรือการใช้สื่อทัศนูปกรณ์เพียงอย่างเดียว

พินิจดา วีระชาติ (2542, หน้า 42) ได้กล่าวถึงหลักการในการจัดและใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติไว้ 3 วิธีดังนี้

1. การนำสิ่งของต่างๆ เข้ามาในห้องเรียน ครูอาจนำมาเองหรือให้นักเรียนช่วยกันนำมา ครูต้องพิจารณาดูว่านักเรียนต้องนำมาได้สะดวกไม่ยุ่งยากลำบากในการเดินทางของนักเรียน เช่น ใบไม้ กิ่งไม้ ดิน หิน แร่
2. ครู นักเรียน ออกไปทัศนศึกษานอกสถานที่ เพื่อศึกษาสิ่งต่างๆ นั้น ตามจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ เช่น นำนักเรียนไปสวนสาธารณะ ไปดูป่าไม้ ภูเขา สวนสัตว์ ฟาร์มเลี้ยงสัตว์ เหมือนแร่ นาไร่
3. การให้นักเรียนทำกิจกรรมเพื่อเสริมความรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ เช่น ให้นักเรียนเลี้ยงสัตว์ในโรงเรียน ปลูกต้นไม้ เก็บตัวอย่างดิน หิน แร่ เป็นต้น ครูอาจให้นักเรียนทำที่โรงเรียนหรือที่บ้านก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสม

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์ (2544, หน้า 29) ได้กล่าวถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น ว่าในโรงเรียนนอกจากแหล่งเรียนรู้ในห้องเรียนแล้ว ภายในบริเวณโรงเรียนก็จะมีแหล่งเรียนรู้มากมาย เช่น บริเวณโรงเรียนที่ถูกจัดไว้เป็นระเบียบ มีต้นไม้ ใบหญ้า อาคาร ป้าย ห้องสมุด ห้องพิพิธภัณฑน์ สวนสมุนไพร สวนวิทยาศาสตร์นอกโรงเรียน รอบโรงเรียนภายในชุมชนและห่างไกลออกไป อาจเป็นต่างจังหวัดมีแหล่งเรียนรู้มากมายให้นักเรียนไปศึกษาค้นคว้าได้ทุกสาขาวิชา ทั้งด้านวิชาการ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม อาชีพ ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรมีการร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนและสภาพแวดล้อมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียน

ศรีสุตา จริยากุล (2546, หน้า 194) ได้กล่าวถึง หลักการจัดและใช้ทรัพยากรชุมชนเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. การจัดการศึกษานอกห้องเรียน คือการให้นักเรียนไปดูจากของจริง ไปศึกษาจากแหล่งกำเนิด และศึกษาจากปราชญ์ชาวบ้าน
2. ศึกษาแบบแลกเปลี่ยน คือการจัดการศึกษาที่นำทรัพยากรที่มีอยู่มาแลกเปลี่ยนหรือใช้ร่วมกัน เช่น แลกเปลี่ยนครูอาจารย์และบุคลากรแต่ละองค์กรมาสอนและทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดการผสมผสานทางความคิด
3. การจัดแบบมิตรสัมพันธ์ ครูในท้องถิ่นและชุมชนนอกจากจะมีวิธีสอนที่ดีแล้วยังต้องมีมิตรสัมพันธ์กับชาวบ้านและต้องเข้าถึงชุมชน เพื่อให้สามารถนำนักเรียนไปเรียนรู้กับภูมิปัญญาหรือการนำภูมิปัญญามาสู่ห้องเรียน

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นหมายถึงกิจกรรมที่ส่งเสริม ให้ผู้เรียนรู้จักศึกษา รู้จักสังเกต และค้นหาเหตุผลด้วยตนเอง ได้รับประสบการณ์ตรง และเปลี่ยนบรรยากาศอันจำเจได้ออกไปพบเห็นสภาพของชุมชน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ทัศนสถาน ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี อาชีพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นจะช่วย

ให้ผู้เรียนเกิดความรัก ความภูมิใจในความเป็นไทย และเกิดความคิดที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

2. หลักการและแนวคิดของการจัดกิจกรรมโดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

กระทรวงศึกษาธิการ (2543, หน้า 1-4) ได้เห็นความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนที่จะทำให้ผู้เรียนพัฒนาศักยภาพและความสามารถของตนเองไปสู่ความสำเร็จโดยสรุปได้ดังนี้

1. การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีคุณลักษณะใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และรู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
2. การมีความสนใจ ในการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินค่า และคิดริเริ่มสร้างสรรค์
3. การมีความสนใจที่จะรับถ่ายทอด และพัฒนาเทคโนโลยี ได้อย่างสร้างสรรค์เหมาะสม
4. การมีความสามารถในการแก้ปัญหาและเผชิญหน้ากับสถานการณ์ใหม่
5. การรู้จักการทำงานเป็นหมู่คณะ
6. ความตระหนักในการมีส่วนร่วมที่จะรักษาวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การปกครองระบอบประชาธิปไตยและคุณธรรมตามหลักศาสนา

นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงหลักการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้เป็นไปอย่างได้ผลควรยึดหลักการดังนี้

1. การเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ควรเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา ดังนั้น ผู้เรียนจึงควรมีบทบาท รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน
2. การเรียนรู้ จะเกิดขึ้นได้จากแหล่งต่างๆ กัน มิใช่จากแหล่งใดแหล่งหนึ่งเดียว แหล่งเดียว ประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละบุคคลถือว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ
3. การเรียนรู้ที่ดี จะต้องเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสร้างความเข้าใจด้วยตนเอง จึงจะช่วยให้ผู้เรียนจดจำและสามารถใช้การเรียนรู้นั้นให้เป็นประโยชน์ได้ การเรียนที่ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบด้วยตนเอง มีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งและจดจำได้ดี
4. การเรียนรู้ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ มีความสำคัญหากผู้เรียนเข้าใจ และมีทักษะในเรื่องกระบวนการเรียนรู้แล้ว จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ และคำตอบต่างๆ ที่ตนต้องการ

เฉลิม พรกระแสน (2544, หน้า 12) ได้กล่าวถึงหลักการจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมให้นักเรียนแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ ดังนี้

1. ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างทั่วถึงมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

2. ยึดกลุ่มเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ โดยให้ผู้เรียนมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่ม พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ข้อมูลต่างๆ จะช่วยให้ผู้เรียน เรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่น และเรียนรู้ที่จะปรับตัวร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ดี

3. ยึดการค้นพบตัวเอง การเรียนรู้ที่ผู้สอนพยายามจัดการสอนให้ผู้เรียนได้ค้นหาคำตอบด้วยตนเอง ผู้เรียนมักจดจำได้ดีและมีความหมายโดยตรงต่อผู้เรียน เกิดความคงทนต่อการเรียนรู้

4. เน้นกระบวนการควบคุมไปกับผลงาน โดยส่งเสริมให้ผู้เรียน คิดวิเคราะห์ กระบวนการต่างๆ ที่ทำผลงาน มิใช่มุ่งจะพิจารณาผลงานแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้เพราะ ประสิทธิภาพของผลงานขึ้นกับประสิทธิภาพของกระบวนการ

5. เน้นการนำความรู้ไปในชีวิตประจำวัน โดยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดหาแนวทางที่จะนำความรู้ความเข้าใจไปใช้ในชีวิตประจำวัน

สุวิทย์ มูลคำ, และอรทัย มูลคำ (2545, หน้า 108) ได้กล่าวถึงหลักการพื้นฐานของการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

1. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้กับทุกคนในทุกสถานที่ทุกเวลา
2. แหล่งเรียนรู้ของชุมชนมีอยู่มากมาย ทั้งที่เป็นองค์กรจัดตั้ง สถาบันในชุมชน วิถีชีวิตการทำมาหากิน ประเพณี พิธีกรรมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
3. การเรียนรู้ที่ดีเกิดขึ้นจากที่ทุกฝ่าย สร้างเครือข่ายการเชื่อมโยงประสบการณ์ เกิดสังคมการเรียนรู้และสังคมคุณธรรม
4. การเรียนจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติเป็นกระบวนการที่มีความสุข สร้างสรรค์ความคิดและประสบการณ์ชีวิตที่มีคุณค่า

สรุปได้ว่า หลักการจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมให้นักเรียนแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นที่จะทำให้ผู้เรียนพัฒนาศักยภาพและความสามารถของตนเอง ไปสู่ความสำเร็จนั้น จะต้องยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ยึดกลุ่มเป็นแหล่งความรู้ ยึดการค้นพบตัวเอง เน้นกระบวนการควบคุมไปกับผลงาน โดยส่งเสริมให้ผู้เรียน คิดวิเคราะห์กระบวนการต่าง ๆ ที่ทำผลงาน และเน้นการนำความรู้ไปในชีวิตประจำวัน ซึ่งการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้จากแหล่งต่างๆ กัน มิใช่จากแหล่งใดแหล่งหนึ่งเดียวแหล่งเดียว ประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละบุคคลถือว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ

3. กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

3.1 การศึกษานอกสถานที่ (field trip)

มนัส รัตนดิถ ญ กูเกิด (2533, หน้า 2-4) ได้กล่าวถึง วิธีการศึกษานอกโรงเรียนว่า อาจมีวิธีการจัดได้หลายรูปแบบ หลายวิธี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของการจัดการเรียนการสอนนั้นๆ เป็นสิ่งสำคัญ ดังนี้

1. ผู้เรียนออกไปศึกษาออกโรงเรียน แต่อยู่ในอาณาเขตของโรงเรียน เช่น ศึกษาเรื่องพืชในชุมชนหรือเปรียบเทียบสภาพอากาศ ความร้อนระหว่างในห้องเรียนกับนอกห้องเรียน

2. ผู้เรียนออกไปศึกษาในบริเวณใกล้ๆ โรงเรียน และใช้เวลาในการศึกษาไม่นาน (ไม่เกินครึ่งวัน) เช่น การศึกษาสภาพของชุมชน สัตว์เลี้ยง สัตว์มีพิษในชุมชน ศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ สถานที่ราชการและสถานที่ต่างๆ ในชุมชนซึ่งอยู่ใกล้กับโรงเรียน

3. ผู้เรียนออกไปนอกโรงเรียนแต่ยังอยู่ในชุมชนนั้นๆ และใช้เวลาไม่เกิน 1 วัน เพื่อศึกษาชุมชน การประกอบอาชีพในชุมชน สถานที่สำคัญในชุมชน

4. ผู้เรียนและผู้สอนได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองของนักเรียน และผู้บังคับบัญชา ของผู้สอน ให้ออกไปศึกษาออกโรงเรียนซึ่งอยู่ห่างไกลและต้องพักค้างคืน เช่น การไปศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุในต่างจังหวัด สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ แหล่งทำมาหากินของประชาชน แหล่งอุตสาหกรรมต่างๆ

5. แนวทางการจัดการศึกษาออกสถานที่ที่ดี ควรพิจารณาดำเนินการดังนี้

5.1 ขั้นเตรียมการ ผู้สอนต้องไปศึกษาสถานที่นั้นๆ เสียก่อน รวมทั้งการเดินทางไป-กลับ ค่าใช้จ่าย ที่พัก อาหารและศึกษาระเบียบการต่างๆ เกี่ยวกับการนำผู้เรียนออกไปศึกษาออกสถานที่ให้รอบคอบ เช่น การขออนุญาตผู้ปกครอง ผู้บังคับบัญชา เป็นลายลักษณ์อักษร รวมทั้งการรักษาพยาบาลผู้เรียนที่เจ็บป่วย และหรือประสบอุบัติเหตุในระหว่างเดินทาง เป็นต้น อนึ่ง ก่อนการออกเดินทางจะต้องประชุมผู้เรียนหรือทำความเข้าใจจุดประสงค์ของการที่จะไปศึกษาออกสถานที่ให้ชัดเจน เข้าใจตรงกันและแบ่งงาน มอบหมายกันให้ครบถ้วน ในการประชุมนี้ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามและร่วมแสดงความคิดเห็นให้มากที่สุดรวมทั้งแบ่งงานรับผิดชอบในการไปศึกษาออกสถานที่ด้วย และถ้าไปได้ควรวางโครงการร่วมกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนด้วยจะได้ประโยชน์มากขึ้น

5.2 ขั้นดำเนินการ ขณะที่ออกเดินทางผู้สอนและผู้เรียนควรจะได้ทบทวนหรือซักซ้อมความเข้าใจเกี่ยวกับการเดินทาง เช่น รายละเอียดของข้อบังคับต่างๆ มารยาท ความมีระเบียบวินัยของตนเองในการเดินทาง บัญชีรายชื่อและจำนวนผู้เดินทาง การแบ่งกลุ่มรับผิดชอบงาน จำนวนผู้เรียนในแต่ละกลุ่ม สถานที่พัก ตลอดจนกำหนดการในการปฏิบัติงานระหว่างไปศึกษาออกสถานที่และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในระหว่างเดินทางและเมื่อเดินทางไปถึงแล้วผู้สอนควรจะต้องสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นรายกลุ่มไป และคอยให้ความช่วยเหลือ คอยดูแลนักเรียน คอยดูแลตักเตือนข้อบกพร่องเท่าที่ได้พบเห็น เพื่อให้ผู้เรียนทุกกลุ่มได้ปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง ได้สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ จนกระทั่งเดินทางกลับและเตรียมการรายงานผล

5.3 ขั้นรายงานและประเมิน เมื่อผู้เรียนกลับมาถึงโรงเรียนแล้ว ผู้สอนควรจะได้ให้ผู้เรียนทุกคนได้รายงานผลการดำเนินงานว่าได้ผลตามจุดประสงค์ หรือตามที่ได้รับ

มอบหมายให้ดำเนินการเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคอะไร และมีข้อคิดเห็นหรือเสนอแนะอะไรบ้าง เมื่อผู้เรียนทุกคนได้รับทราบแล้ว ก็อาจจะมีการอภิปรายซักถามเพื่อความเข้าใจให้แจ่มแจ้งและตรงกัน หากมีอุปสรรค แผนที่ แผนผังประกอบรายงานก็ควรเสนอไปด้วย แล้วสรุปเป็นรายงานของกลุ่มเสนอผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อไป สำหรับผู้สอนควรจะได้รายงานผู้บริหารสถานศึกษาที่เป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรงของตน เพื่อจะได้รับทราบและพิจารณาให้ข้อคิดตามสมควร ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินผลด้วย

เสนห์ ทิมสุกใส (2542, หน้า 376 - 378) ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมนอกห้องเรียนหรือกิจกรรมภาคสนามว่าควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีการกำหนดจุดมุ่งหมายที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กันเช่น เริ่มจากการค้นพบเกี่ยวกับความจริงของสังคม มโนทัศน์ ความเข้าใจในเชิงนามธรรม ความซาบซึ้ง นันทนาการ และความตระหนักในตนเอง

2. เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สัมผัส หรือมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งแวดล้อมในสถานที่จริง

3. การศึกษาหรือสำรวจสิ่งแวดล้อม ควรกระตุ้นให้ผู้เรียนฝึกทักษะในการสังเกตโดยใช้ประสาทสัมผัสหลาย ๆ ด้าน เพื่อผู้เรียนจะได้เกิดความรู้สึกรักและมองเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม

4. การจัดกิจกรรม ต้องให้มีความสัมพันธ์กับการเรียนวิชาอื่นๆ เช่น ภาษาศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ดนตรี พลานามัย พลศึกษาและนันทนาการ เป็นต้น

5. การจัดกิจกรรมสามารถจัดขึ้นได้กับเด็กตั้งแต่อนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัย

6. ช่วงระยะเวลาในการจัดสามารถยืดหยุ่นได้ตั้งแต่ 5 นาที จนถึง 1 สัปดาห์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการจัด

7. สถานที่จัดเริ่มจากบริเวณโรงเรียน ใกล้โรงเรียน จนถึงสถานที่ที่อยู่ห่างไกลออกไป

ชาติรี สำราญ (2544, หน้า 135-163) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษานอกสถานที่ว่าเป็นการเรียนรู้สิ่งที่มีความหมายและนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้จากแหล่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะในหรือนอกห้องเรียนจะมีความหมายและมีคุณค่า ถ้าเปิดโอกาสให้นักเรียนสามารถนำความรู้นั้นไปใช้ในชีวิตประจำวันและสภาพจริงที่เกิดขึ้นได้ การนำความรู้ไปใช้จะส่งผลให้เขาเป็นผู้รู้จักดำเนินชีวิตอยู่บนโลกนี้อย่างมีความสุข และเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ เพราะเห็นประโยชน์อย่างชัดเจนที่เกิดขึ้นกับตนเองหน้าที่สำคัญของคุณครูคือการพิจารณาบทเรียนที่มีทั้ง ในและนอกหลักสูตรแล้วพยายามให้บทเรียนมีความหมายและความสามารถนำไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันได้

เจลิม พรกระแส (2544, หน้า 13) ได้เสนอแนวทาง ในการวางแผนการจัดกิจกรรมให้นักเรียนแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. กำหนดสถานที่แหล่งเรียนรู้ กำหนดไว้ 3 ประเภท คือ

1.1 การไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ในระยะทางไกลๆ หมายถึง การพานักเรียนไปยังสถานที่อื่นนอกห้องเรียนแต่ยังคงอยู่โรงเรียน เช่น การศึกษาต้นไม้ในโรงเรียน การศึกษาระบบนิเวศบริเวณโรงเรียน

1.2 การไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ในระยะทางไม่ไกลมากนัก หมายถึง การศึกษาแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ใกล้เคียงกับโรงเรียน ที่สามารถเดินทางไปได้สะดวก เช่น การพานักเรียนไปศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่มีอยู่จริง

1.3 การไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ในระยะทางไกล หมายถึง การศึกษาจากแหล่งการเรียนรู้ที่ไกลจากโรงเรียน ต้องใช้ยานพาหนะ และต้องเสียเวลาอย่างน้อย 1 วันขึ้นไป

2. การปฐมนิเทศนักเรียนก่อนไปศึกษานอกชั้นเรียน

2.1 แหล่งที่ไปศึกษาและเหตุผลที่จะไป อธิบายลักษณะของการใช้สถานที่ เช่น พิพิธภัณฑ์ หรือโรงงานอุตสาหกรรม และสถานที่ประเภทเดียวกันที่มีอยู่ที่บริเวณใกล้เคียง

2.2 วิธีการเดินทาง พาหนะในการเดินทางและค่าเดินทางที่นักเรียนต้องจ่าย

2.3 ประโยชน์ของการศึกษานอกสถานที่ ว่าเป็นการทบทวนหรือการเริ่มต้นหน่วยการเรียนรู้ และกิจกรรมประเภทนี้ดีกว่าประเภทอื่นๆ ในชั้นเรียนได้อย่างไร

3. ขั้นตอนการพานักเรียนไปศึกษาแหล่งเรียนรู้นอกสถานที่

3.1 ขั้นกำหนดความมุ่งหมาย ความมุ่งหมายในการศึกษาแหล่งเรียนรู้ จะต้องก่อให้เกิดคุณค่าทางวิชาการ ได้ผลคุ้มค่าและไม่มีกิจกรรมอื่นที่ทดแทนได้ ในการกำหนดความมุ่งหมายนี้ ผู้สอนต้องคำนึงว่ามีความจำเป็นที่จะต้องไปศึกษานอกชั้นเรียนเกี่ยวข้องกับวิชาที่เรียนจริงหรือไม่ ต้องการไปศึกษาอะไร สภาพแวดล้อมเหมาะสมหรือไม่

3.2 ขั้นเตรียมการ ครูวางแผนร่วมกับนักเรียน ไปสำรวจแหล่งที่จะไปเสียก่อนอภิปรายถึงเหตุผลที่จะไป นักเรียนต้องเตรียมอะไรบ้าง จะไปโดยวิธีไหน อย่างไร เวลาไหน ครูแจ้งกำหนดการให้เจ้าของสถานที่ทราบถ้าไประยะทางไกลต้องขออนุญาตผู้ปกครองและปฏิบัติตามระเบียบว่าด้วยการพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่

3.3 ขั้นการเดินทางและศึกษาแหล่งเรียนรู้ ออกเดินทางศึกษาแหล่งเรียนรู้ตามกำหนดเป้าหมาย ถ้าเป็นหน่วยงานสถานที่เมื่อถึงสถานที่แล้ว พาไปทำความรู้จักกับเจ้าของ สถานที่หรือแบ่งกลุ่มให้วิทยากรเจ้าของสถานที่เป็นผู้พาไปดู และอธิบายให้ทราบบางที่มีการแจกเอกสารประกอบด้วยก็ได้ ให้นักเรียนดู ชักถาม ถ่ายภาพหรือทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ได้ความรู้มากที่สุด

3.4 ชั้นประเมินผล เมื่อนักเรียนกลับมาแล้วก็ทำการประเมินว่าได้ผลตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ โดยจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ประชุมปฏิบัติการ การอภิปราย

สรุปได้ว่า การศึกษานอกสถานที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ ที่เกิดขึ้นด้วยประสบการณ์ตรงนอกห้องเรียน เป็นกิจกรรมที่ทำให้การเรียนมีความสนุกสนานขึ้นซึ่งจะส่งผลให้นักเรียนรู้จักเรียนรู้กระบวนการคิด การแก้ปัญหา และสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.2 การเชิญวิทยากร

สุพิน บุญชูวงศ์ (2534) ได้กล่าวถึงลำดับขั้นในการเชิญวิทยากรและคุณสมบัติของวิทยากรที่จะเชิญไว้ สรุปได้ดังนี้

ลำดับขั้นในการเชิญวิทยากร

1. ควรคัดเลือกหาบทเรียน ที่ครูขาดความชำนาญ หรือต้องการเปลี่ยนบรรยากาศ และสามารถเชิญวิทยากรได้สะดวก

2. ควรมีจุดประสงค์ว่าต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ในเรื่องอะไร เมื่อไร และโดยวิธีใด

3. ควรศึกษาและสอบถามคุณสมบัติของวิทยากรว่า มีความรู้ความสามารถในเรื่องที่จะพูด

4. ทำจดหมายติดต่อวิทยากร

5. เตรียมสถานที่ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เครื่องมือ เครื่องใช้ กระดานดำ ซอล์ค ไมโครโฟน เครื่องฉายสไลด์ ฯลฯ ตามที่วิทยากรจำเป็นต้องใช้ และครูสามารถจัดหาให้ได้

6. อบรมนักเรียน เกี่ยวกับมารยาทของผู้ฟังและผู้พูดที่ดี เช่น การกล่าวต้อนรับ การแสดงความเคารพ ความตั้งใจ และความสนใจ การซักถาม และการกล่าวขอบคุณ รวมทั้งการเตรียมพื้นฐานความรู้ในเรื่องนั้น ๆ แก่นักเรียนเสียก่อน

คุณสมบัติของวิทยากรที่จะเชิญ

1. วิทยากรมีความเต็มใจที่จะมาเล่า แสดงและสาธิต

2. ควรเป็นบุคคลที่อยู่ในท้องถิ่น เพื่อที่จะได้เดินทางสะดวก ประหยัด

ค่าใช้จ่าย

3. ถ้าเป็นผู้ปกครองนักเรียนจะดีมากทีเดียว เพราะผู้ปกครองและนักเรียนต่างมีความผูกพันความเป็นกันเอง ซึ่งยังทำให้การถ่ายทอดวิชาเป็นไปได้ด้วยดี

4. บทเรียนที่ควรเชิญวิทยากรมาสอนแทนครู ได้แก่ การขยายพันธุ์พืช-สัตว์ การเลือกตั้งการแนะแนวการศึกษาต่อ ฯลฯ

ก่อนที่จะเชิญวิทยากรมา ครูควรติดต่อวิทยากรถึงวัน เวลาที่เหมาะสม อธิบายถึงสิ่งที่นักเรียนกำลังเรียนอยู่ในชั้น และแจ้งให้ทราบด้วยว่าต้องการข้อมูลอะไร จะให้พูดนานเท่าไร ต้องใช้อุปกรณ์อะไรบ้าง แจ้งให้ทราบถึงวัย และระดับอายุ ตลอดจนความพร้อมของ

เด็ก เด็กนักเรียนจะช่วยเตรียมการได้มาก และสามารถช่วยเหลือวิทยากรและอาจส่งกรรมการไปเชิญวิทยากรหรือเขียนจดหมายเชิญ นักเรียนบางคนอาจได้รับเลือกให้คอยดูแลวิทยากรในขณะนั่งรถ ในห้องพัก บางคนอาจให้เป็นผู้กล่าวแนะนำวิทยากรให้นักเรียนในชั้นได้รู้จัก ครูควรสนทนากับนักเรียนถึงเรื่องการวางตนอย่างมีมารยาทขณะที่วิทยากรกำลังพูด และนักเรียนควรได้รับการแนะนำให้เขียนรวบรวมคำถามไว้ล่วงหน้า ครูอาจให้นักเรียนแต่ละคนหรือเป็นกลุ่มเล็กๆ เป็นผู้เก็บรวบรวมคำตอบทั้งหลายเพื่อนำเสนอเป็นรายงานต่อชั้นในวันนั้น หรือวันรุ่งขึ้น คุณค่าของวิทยากรจะเพิ่มขึ้นถ้าบรรยากาศในห้องเรียนเป็นกันเอง และอบอุ่น ไม่เป็นพิธีการ ไม่ตึงเครียดหรือรีบร้อน ระหว่างการพูดครูควรอยู่เบื้องหลังแต่ต้องพร้อมที่จะเตือนวิทยากรเมื่อนักเรียนไม่เข้าใจความหมายของคำจำกัดความ ข้อความหรือนิยามต่างๆ (ภาลีณี เปี่ยมพงศ์สานต์, 2536)

กิม (Kim, 1983) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการเชิญวิทยากรว่า การเลือกวิทยากรต้องมีความพึงพอใจ และแจ้งรายละเอียดที่เกี่ยวกับเนื้อหาที่จะสอนให้วิทยากรทราบล่วงหน้าเพื่อวิทยากรจะได้เตรียมตัวได้ถูกและควรบอกถึงความสนใจและความสามารถของเด็กด้วย การดำเนินการบรรยายเริ่มจากครูทำการแนะนำวิทยากร และกล่าวถึงวิทยากรได้ให้ความรู้และความเข้าใจ การกล่าวขอบคุณนี้ครูอาจจะกล่าวก่อนหรือหลังจากที่วิทยากรอภิปรายเสร็จ ครูมีหน้าที่สรุปในแต่ละประเด็นที่วิทยากรได้อภิปราย (ในกรณีที่วิทยากรหลายท่าน และอภิปรายในหัวข้อที่เป็นข้อคิดเห็น เช่น เกี่ยวกับการเมือง ศาสนา เชื้อชาติ เป็นต้น)

สรุปได้ว่า การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่นักเรียนในชั้น เป็นการจัดการประสบการณ์ให้นักเรียนได้เรียนรู้และค้นคว้าหาคำตอบด้วยตนเอง ฝึกให้เด็กนักเรียนเป็นคนกล้าแสดงออก นักเรียนได้รับความรู้และข้อเท็จจริงจากบุคคลนั้นๆ โดยตรงทำให้บรรยากาศในห้องเรียนน่าสนใจ และทำให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นมากขึ้น

3.3 การสัมภาษณ์ (Interview)

รุจิระ สุภรณ์ไพบูลย์ (2538) ได้กล่าวว่าการสัมภาษณ์มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ดังต่อไปนี้

1. ช่วยให้คนส่วนใหญ่ได้รู้ถึงความสามารถและการกระทำที่ดีมีประโยชน์ของกันและกันซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชนนั้น
2. การสัมภาษณ์ มีประโยชน์ในด้านการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงทางการศึกษาและจิตวิทยา
3. ทำให้มีความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพื่อช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวนักเรียนทางการเรียนและปัญหาส่วนตัว
4. เพื่อเป็นการช่วยพัฒนาสุขภาพจิตของนักเรียน และเป็นการช่วยแนะแนวทางชีวิตทั้งหลายด้านการเรียน และด้านส่วนตัวของนักเรียน ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกที่ควร เพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศ

5. เป็นการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนและชุมชน ลัดดา ศิลาน้อย (2534) กล่าวถึงการสัมภาษณ์ไว้ดังต่อไปนี้

1. ความหมายของการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ฝึกให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ที่จะได้แนวคิดที่ผู้มีความรู้เฉพาะด้าน ซึ่งเป็นการฝึกให้นักเรียนกล้าแสดงออก กล้าตัดสินใจ และมีความเชื่อมั่นในตนเอง นักเรียนมีโอกาสที่จะฝึกทักษะทางด้านการพูด เรื่องการติดต่อ ก่อนที่จะสัมภาษณ์เพื่อแสวงหาคำตอบควรมีการวางแผนร่วมกันระหว่างครูกับนักเรียนถึงวัตถุประสงค์ว่าถ้าออกไปสัมภาษณ์แล้วได้ประโยชน์คุ้มค่าหรือไม่ เรื่องที่สัมภาษณ์ควรสัมภาษณ์อะไรบ้าง เหมาะกับนักเรียนเพียงใด

2. ประเภทของการสัมภาษณ์

2.1 การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ การสัมภาษณ์ประเภทนี้ต้องมีการกำหนดวันเวลา หัวข้อที่จะสัมภาษณ์ โดยแจ้งให้ผู้ถูกสัมภาษณ์รู้ล่วงหน้า

2.2 การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ คือ การสัมภาษณ์ซึ่งไม่มีการกำหนดนัดหมายกันล่วงหน้า เป็นการสัมภาษณ์ข้อคิดเห็นหรือกิจกรรมที่ผู้ถูกสัมภาษณ์กระทำอยู่ ลักษณะการสัมภาษณ์เป็นลักษณะส่วนตัว แต่ต้องมีการเตรียมคำพูดที่จะใช้สัมภาษณ์ด้วย

3. การจัดกิจกรรมการสัมภาษณ์

ในการจัดกิจกรรมการสัมภาษณ์ ควรจะให้ผู้เรียนได้ฝึกสัมภาษณ์ ทั้งในลักษณะอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในบางกรณี ควรให้นักเรียนได้พบกับการสัมภาษณ์ในสถานการณ์จริงๆบ้าง ไม่ควรสร้างสถานการณ์ทุกครั้งไป เพราะถ้านักเรียนได้ฝึกบ่อยๆ นักเรียนจะมีไหวพริบ ฉลาดที่จะใช้คำพูด สิ่งที่สำคัญเกี่ยวกับการสัมภาษณ์ก็คือ การใช้คำพูดที่สุภาพ รู้จักกาลเทศะ มีมารยาท สัมมาคารวะ รู้จักการจดข้อความจากการสัมภาษณ์อย่างตรงไปตรงมา ไม่ใช้ความคิดเห็นส่วนตัว เรื่องที่ควรจะสัมภาษณ์ ได้แก่

- 3.1 การประกอบอาชีพในชุมชน
- 3.2 ประวัติศาสตร์ของชุมชน
- 3.3 ความคิดเห็นทางการเมือง
- 3.4 ความคิดเห็นทางด้านเศรษฐกิจ
- 3.5 การค้าขายในชุมชน
- 3.6 ความเป็นอยู่ของชุมชน

4. ขั้นตอนการใช้การสัมภาษณ์

4.1 กำหนดวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ในเนื้อหาที่จะใช้ในการสัมภาษณ์หรือวิธีการใดเมื่อเลือกใช้การสัมภาษณ์แล้ว จะใช้ประเภทไหนดี แบบเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ

4.2 เมื่อเลือกประเภทแล้ว ครูควรติดต่อบุคคล สถานที่ นัดวันเวลา หรือจะให้ เป็นแบบเป็นทางการ ควรเตรียมการเรื่องมารยาท ระเบียบวินัย การให้เกียรติผู้ สัมภาษณ์

4.3 กำหนดหัวข้อที่จะสัมภาษณ์ เรื่องไหน ในเวลาเท่าไร ถ้าจะให้ดี ควรเขียนแบบฟอร์มการสัมภาษณ์จะชัดเจนยิ่งขึ้น

4.4 ให้นักเรียนสัมภาษณ์โดยคำนึงถึงข้อตกลงหลายๆอย่างที่ได้พูดคุย กันไว้ในขั้นต่างๆ

4.5 เสนอผลการสัมภาษณ์ ด้วยการรายงานการสัมภาษณ์ให้เพื่อนใน ชั้นฟัง ช่วงนี้จะมีการอภิปรายร่วมกัน ชักถามข้อสงสัย

สรุปได้ว่าการสัมภาษณ์ เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียน ได้รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รู้จักการสังเกต กล้าแสดงออก ถือว่าเป็นการจัดกิจกรรมการ เรียนรู้ที่ฝึกให้นักเรียนเกิดทักษะต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษา เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นข้างต้น สรุปได้ว่า กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ ให้ผู้เรียนได้ศึกษาจากทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นอันได้แก่บุคคล สถานที่ อุปกรณ์ หรือกิจกรรมที่ เกิดจากการวางแผนร่วมกันระหว่างครูและนักเรียนว่าจะเลือกวิธีการใดการจัดการเรียนการสอน โดยใช้แหล่งความรู้ท้องถิ่น จะต้องมีการวางแผนการใช้แหล่งความรู้ การจัดกิจกรรมการเรียน การสอนตลอดจนการประเมินผลการเรียนการสอน โดยมีแนวทางการวางแผน คือ ต้องสามารถ ปฏิบัติได้บรรลุเป้าหมายในการเรียนการสอนและใช้แหล่งความรู้นั้นให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่ง ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ สังเคราะห์ความรู้เพื่อนำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นได้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นนำเสนอ ครูทำหน้าที่เป็นผู้เสนอปัญหา สถานการณ์ต่างๆที่สัมพันธ์กับ เนื้อหา เช่น กรณีตัวอย่าง รูปภาพ ข่าว เป็นต้น เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากปัญหาหรือ สถานการณ์ที่กำหนดให้นักเรียนต้องคิดวิเคราะห์ ตอบคำถามและกำหนดจุดมุ่งหมายของการ เรียนและเสนอแหล่งความรู้ในท้องถิ่น ที่สามารถถ่ายทอดเป็นความรู้ได้สอดคล้องกับจุดประสงค์ ที่ตั้งขึ้น โดยผู้วิจัยทำหน้าที่คอยดูแล ช่วยเหลือและกระตุ้นนักเรียน

2. ขั้นวางแผน นักเรียนทำหน้าที่วางแผนในการศึกษาจากแหล่งความรู้ ใน ท้องถิ่นที่เหมาะสมกับจุดประสงค์ ร่วมกันบอกแนวทางในการเรียนรู้ รวมถึงการตั้งกฎ กติกา และข้อตกลงในการศึกษาแหล่งความรู้ในท้องถิ่นนั้นด้วย ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้จัดเตรียมอุปกรณ์ ต่าง ๆ ก่อนทำการศึกษา

3. ขั้นดำเนินการ นักเรียนแต่ละกลุ่มดำเนินกิจกรรมการศึกษาด้วยตนเอง ทั้งหมดตามวิธีการที่ได้วางแผนเอาไว้ล่วงหน้า ผู้วิจัยเป็นผู้คอยดูแล คอยให้ความช่วยเหลือ สังเกต และให้คำปรึกษา

4. ชั้นประเมินและปรับปรุงแก้ไข เป็นการสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น จากนั้นรวบรวมเป็นข้อมูลของแต่ละกลุ่มแล้วนำเสนอหน้าชั้นเรียน หลังจากนั้นจึงทำแบบฝึกหัด

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research)

4.1 ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

พรสมบัติ ศรีไสย (2539) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการหมายถึง การวิจัยที่มีกระบวนการปฏิบัติอย่างมีระบบ โดยผู้วิจัยมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ เพื่อแสวงหาวิธีการที่ถูกต้องในการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

สังคม สินสมุทรโสภณ (2541) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง การวิจัยประเภทหนึ่งที่มีมุ่งพัฒนาและปรับปรุงการปฏิบัติงานเพื่อให้มีประสิทธิภาพที่ดี และได้วิธีการที่เหมาะสมโดยอาศัยกระบวนการที่มีระบบ มีผู้ร่วมปฏิบัติ และวิเคราะห์สะท้อนผลการปฏิบัติ และผู้วิจัยเองมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานนั้น

จีน, พาเมลา, และแจ็ก (Jean, Pamela, & Jack, 2003, pp. 12-13) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ หมายถึง การวิจัยที่ผู้ปฏิบัติงานนั้นๆ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเองในฐานะนักวิจัย ซึ่งเป็นกระบวนการค้นคว้าที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงปัญหา การแก้ไข และการพัฒนางานของตน และงานส่วนรวม

4.2 ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการเมื่อนำมาใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงสภาพการเรียนการสอนจริงในโรงเรียนมีวิธีดำเนินการตามวงจรการวิจัย (action research spiral) ของเคมมิส, และ แมททาการ์ต (Kemmis, & McTaggart, 1990) ได้อธิบายความหมายไว้ 4 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นวางแผน (plan) เริ่มต้นด้วยการสำรวจปัญหาสำคัญที่ต้องการให้มีการแก้ไขและผู้เกี่ยวข้อง อาจเป็นครูที่สอนร่วมกัน ผู้บริหาร นักเรียนวางแผนด้วยกันสำรวจสภาพการณ์ของปัญหาว่าเป็นอย่างไรปัญหาที่ต้องการแก้ไขคืออะไร ปัญหานั้นเกี่ยวข้องกับใครบ้าง วิธีการแก้ไขต้องปฏิบัติอย่างไร การแก้ไขต้องมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องใดบ้าง เช่น ครูต้องเปลี่ยนวิธีการสอน นักเรียนต้องทำงานเป็นกลุ่ม เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงบางอย่างผู้บริหารต้องรับทราบการเปลี่ยนแปลงและให้การสนับสนุนในขั้นการวางแผน จะมีการปรึกษาร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด ซึ่งในการวิเคราะห์สภาพปัญหาในชั้นเรียนอย่างครอบคลุมทุกแง่มุม ต้องใช้ตารางวิเคราะห์สภาพการณ์ทางการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการหาโครงสร้างของปัญหาอย่างมีระบบ ทบทวนทุกแง่มุมปัญหา ถกปัญหาอย่างกว้างขวางกับผู้ร่วมวิจัยหรือผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งจะช่วยให้เห็นปัญหาที่ชัดเจน

ขั้นที่ 2 ขั้นการปฏิบัติการ (act) เป็นการนำแนวคิดที่กำหนดเป็นกิจกรรมในขั้นวางแผนงานมาดำเนินการ เมื่อลงมือปฏิบัติต้องใช้ตารางวิเคราะห์วิจารณ์ ประกอบด้วยการ

รับฟังจากผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งจากการปฏิบัติจะเป็นข้อมูลย้อนกลับว่า แผนที่วางไว้ย่อย่างดั้นปฏิบัติได้จริงมากน้อยเพียงใด มีอุปสรรคอะไรบ้างจากการปฏิบัติ ดังนั้นแผนงานที่กำหนดไว้ อาจยืดหยุ่นได้ โดยผู้วิจัยต้องใช้วิจารณญาณและการตัดสินใจที่เหมาะสมและมุ่งปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้ด้วย

ขั้นที่ 3 ขั้นสังเกตการณ์ (observe) ขณะที่การวิจัยดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนที่วางไว้ ต้องมีการสังเกตการณ์ควบคู่ไป พร้อมกับการจดบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมด ทั้งที่คาดหวังและไม่คาดหวังโดยสิ่งที่สังเกตคือ กระบวนการของการปฏิบัติ (the action process) และผลของการปฏิบัติ (the effect of action) การสังเกตนี้จะรวมถึงการรวบรวมผลของการปฏิบัติที่เห็นด้วยตา การได้ฟัง การได้ใช้เครื่องมือ เช่น แบบทดสอบเป็นต้น ซึ่งขณะที่การปฏิบัติการวิจัยกำลังดำเนินไปควบคู่กับการสังเกตผลการปฏิบัติ ควรใช้เทคนิคต่าง ๆ ที่เหมาะสมมาช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วย ซึ่งมีหลายวิธี ดังนี้

บันทึกสะสม (anecdotal records) ผู้วิจัยใช้การบันทึก บรรยาย สภาพการณ์เชิงรูปธรรมที่เด็กคนหนึ่งๆ (หรือกลุ่ม) ซึ่งพบในเวลายาวนานต่อเนื่องกัน เพื่อให้เห็นภาพรวมของสภาพการณ์ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยนั้น

บันทึกสนาม (field notes) เป็นการบันทึกเหมือนกับการใช้ระเบียบสะสม แต่การใช้บันทึกสนามจะบันทึกตามสภาพที่เห็นโดยไม่สอดแทรกข้อคิดเห็นส่วนตัว หรือแปลความ การบันทึกโดยวิธีนี้ผู้วิจัยจะเห็นพฤติกรรมที่เกิดตามสภาพการณ์ที่เป็นจริง

การบันทึก/บรรยาย เป็นพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม (ecological behavioral description) เป็นการจดบันทึกที่พยายามให้ความเข้าใจ ลำดับชั้นของพฤติกรรมในชั้นเรียนที่กำลังเป็นอยู่ และมีสิ่งใดเกิดขึ้นบ้างเช่น ขณะที่การเรียนกำลังสนุกสนานมีนักเรียน 2 คน ร้องไห้ออกมา

การวิเคราะห์เอกสาร (document analysis) ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ที่มีอยู่ เช่น คู่มือครู สมุดเตรียมการสอน สมุดจดงานสมุดทำแบบฝึกหัดของนักเรียน บันทึกผลการเรียนรายงานประจำปีของโรงเรียน เอกสารแสดงกฎระเบียบหรือนโยบายของโรงเรียน เป็นต้น

การบันทึกอนุทิน หรือจดหมายเหตุรายวัน (diaries) เป็นการบันทึกส่วนตัว ที่ระบุหัวข้อที่ตัวเองสนใจ อันเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอน นักเรียนควรได้รับการสนับสนุนให้แสดงความรู้สึก หรือข้อคิดเห็นในแง่มุมมองของตนเขียนลงอนุทิน

การจดบันทึกลงกระดาษแข็งเป็นเรื่อง (item sampling cased) เป็นการบันทึกเหมือนอนุทินแต่เน้นเฉพาะเรื่องในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งครูหรือนักเรียนควรจดบันทึกเป็นรายวันวันละเรื่องลงในกระดาษแข็งแต่ละใบแยกกัน

การใช้ข้อมูลจากแฟ้มรายการ (portfolio) เช่น รายงานการประชุมของโรงเรียน ข่าวของทางราชการที่เกี่ยวกับปัญหาที่กำลังดำเนินการวิจัยอยู่ บทความ หรือการวิเคราะห์ปัญหาทางการศึกษาของหนังสือพิมพ์ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน

การใช้แบบสอบถาม (questionnaires) ใช้แบบทดสอบถามศึกษาข้อมูลเชิงความคิดเห็นแบบปลายเปิดหรือแบบปลายปิดที่มีตัวเลือกให้ตอบ จะได้รายละเอียดครบถ้วนเพียงพอ ผู้วิจัยต้องกำหนดหัวข้อของเรื่องที่จะถามให้รัดกุมและครอบคลุม

การสัมภาษณ์ (interviews) เทคนิคการสัมภาษณ์ทำให้ได้คำถามที่ยืดหยุ่นกว่าการรวบรวมโดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ดำเนินการได้ 3 ลักษณะ คือ แบบไม่ได้วางแผน (unplanned) คือ สนทนาอย่างไม่เป็นทางการระหว่างครูกับครู หรือครูกับนักเรียนแบบวางแผนแต่ไม่มีโครงสร้าง (planned but unstructured) เปิดโอกาสให้คู่สนทนาเลือกหัวข้อที่สนใจจะพูด ผู้สัมภาษณ์จะใช้คำถามอื่น ๆ ประกอบเพื่อให้ได้คำตอบที่ชัดเจนเข้าประเด็น แบบมีโครงสร้าง (structured) คือ การสัมภาษณ์ที่เป็นไปตามชุดของคำถามที่ได้เตรียมการไว้แล้ว

สังคมมิติ (sociometric methods) เพื่อตรวจสอบดูความสัมพันธ์เชิงสังคมในกลุ่มนักเรียน โดยใช้คำถามว่า เขาชอบทำงานหรือไม่ชอบทำงานกับใคร หรือนักเรียนชอบเล่นกับใครหรือไม่ชอบเล่นกับใคร แล้วนำชื่อที่ถูกระบุมาโยงหาความสัมพันธ์ว่าใครเป็นที่นิยมของกลุ่มหรือใครถูกเพิกเฉย

การใช้แบบทดสอบปฏิสัมพันธ์และแบบสำรวจรายการ (interaction schedules and checklists) เพื่อความสะดวกและเชื่อถือได้ในการสังเกตพฤติกรรมระหว่างครูและนักเรียน ผู้วิจัยอาจสร้างรายการแสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน แล้วใช้ประกอบการสังเกต โดยการตรวจสอบพฤติกรรมที่เกิดขึ้นไปตามรายการที่มีอยู่เช่น การใช้คำถามของครูโอกาสในการตอบคำถามของนักเรียน เป็นต้น

การใช้เครื่องมือบันทึกเสียง (tape recording) เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียดลึกซึ้งในการสอนหรือการสนทนา

การใช้วีดิทัศน์ (video recording) บันทึกภาพและเสียงเพื่อให้เห็นภาพรวมของกิจกรรมหรือบันทึกเฉพาะประเด็นที่น่าสนใจ จะมีประโยชน์มากในการนำข้อมูลมาวิเคราะห์ภายหลัง

การใช้แบบทดสอบ (test) ใช้แบบทดสอบเพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วัดจุดเด่นจุดด้อยในเนื้อหาวิชาของนักเรียน ซึ่งแบบทดสอบเป็นการรวบรวมข้อมูลทางด้านความสามารถทางสมองของนักเรียน

ขั้นที่ 4 ขั้นการสะท้อนการปฏิบัติ (reflect) เป็นขั้นสุดท้ายของวงจรการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือการประเมินหรือตรวจสอบกระบวนการ ปัญหาหรืออุปสรรคต่อการปฏิบัติการซึ่งผู้วิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง ต้องตรวจสอบปัญหาที่เกิดขึ้นในแง่มุมต่าง ๆ โดยผ่านการ

ถกอภิปรายปัญหา ซึ่งจะได้แนวทางของการพัฒนาขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม และเป็นพื้นฐานข้อมูลนำไปสู่การปรับปรุงและวางแผนการปฏิบัติต่อไปโดยวงจรของ 4 ขั้นตอนดังกล่าวจะมีลักษณะการดำเนินการเป็นบันไดเวียน (spiral) กระทำซ้ำตามวงจรจนกว่าจะได้ผลของการปฏิบัติตามจุดมุ่งหมาย ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปฏิบัติการใช้วิธีการของการวิจัยเชิงคุณภาพคือการแจกแจงข้อค้นพบที่สำคัญในเชิงอธิบายความ ซึ่งจะนำมาสู่การสรุปเป็นผลงานวิจัยและแสดงให้เห็นแนวทางหรือรูปแบบปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ เพื่อแก้ปัญหาในสิ่งที่ศึกษานั้น ดังนั้นการนำแนวทางในการวิจัยเชิงปฏิบัติการมาใช้ในการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาในชั้นเรียน โดยครูเป็นผู้เรียนรู้และวิเคราะห์วิจารณ์ ซึ่งจากผลการปฏิบัติจะทำให้ครูพัฒนาการเรียนการสอนได้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของชั้นเรียน และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

4.3 สรุปแนวคิดและหลักการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

หลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ของเคมมิส, และแมททาการ์ต (Kemmis, & McTaggart, 1990) มีลักษณะเฉพาะดังนี้

4.3.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นความพยายามที่จะปรับปรุงการศึกษาโดยการเปลี่ยนแปลง (changing) การศึกษานั้นและเรียนรู้ลำดับขั้นของการเปลี่ยนแปลงนั้น

4.3.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นการทำงานของกลุ่ม (participatory) และการใช้การปรึกษาหารือร่วมมือทำงาน (collaboration) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางที่กลุ่มกำหนด

4.3.3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ ใช้การสะท้อนการปฏิบัติ (reflection) โดยประเมินตรวจสอบในทุกขั้นตอนเพื่อปรับปรุงการฝึกหรือการปฏิบัติให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย

4.3.4 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีระบบ (systematic learning process) โดยบุคคลที่เกี่ยวข้องนำความคิดที่เป็นนามธรรมมาสร้างเป็นข้อสมมติฐานทดลองฝึกปฏิบัติและประเมินผลการปฏิบัติซึ่งเป็นการทดสอบว่าสมมติฐานนั้นถูกหรือผิด

4.3.5 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เริ่มต้นจากจุดเล็กๆ (start small) อาจจะเริ่มต้นจากบุคคลเดียวที่พยายามดำเนินการให้มีการเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงบางสิ่งบางอย่างทางการศึกษาให้ดีขึ้น โดยในขณะปฏิบัติการต้องปรึกษา รับฟังความคิดเห็นและอาศัยการร่วมปฏิบัติจากผู้เกี่ยวข้อง

4.3.6 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่ให้แนวทางปฏิบัติเชิงรูปธรรมจากการบันทึกพัฒนาการของกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เห็นกระบวนการเข้าสู่ปัญหา การแก้ปัญหา การปรับปรุงและได้ผลสรุปที่สมเหตุสมผล ในขณะเดียวกันสามารถนำประสบการณ์ที่ศึกษามาประมวลเป็นข้อเสนอเชิงทฤษฎีได้

กล่าวโดยสรุปคือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ โดยผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการและวิเคราะห์วิจารณ์

ผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องทุกวงจรโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีกระบวนการทำงานอยู่ 4 วงจร คือ การวางแผน การลงมือกระทำจริง การสังเกตและการสะท้อนผลการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องไป ซึ่งจุดมุ่งหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการคือ เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานประจำหรือระบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ดีขึ้น

สำหรับงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการวิจัยปฏิบัติการ 4 ขั้นตอน เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น ดังนี้ ขั้นที่ 1 ขั้นวางแผน (plan) ขั้นที่ 2 ขั้นการปฏิบัติการ (act) ขั้นที่ 3 ขั้นสังเกตการณ์ (observe) ขั้นที่ 4 ขั้นการสะท้อนการปฏิบัติ (reflect)

โดยใช้ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อสร้างแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น ซึ่งมี 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นนำเสนอ
2. ขั้นวางแผน
3. ขั้นดำเนินการ
4. ขั้นประเมินและปรับปรุงแก้ไข

จากการศึกษาค้นคว้าจากงานวิจัยของนักการศึกษาดังกล่าว สรุปความหมายได้ว่าการพัฒนาการเรียนรู้อาศัยแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น หมายถึง การสร้างและปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้ซึ่งใช้รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น ให้ดีขึ้นตามขั้นตอน เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่หลักสูตรกำหนดประกอบด้วย ขั้นที่ 1 ขั้นนำเสนอ ขั้นที่ 2 วางแผน ขั้นที่ 3 ขั้นดำเนินการ ขั้นที่ 4 ขั้นประเมินและปรับปรุงแก้ไข

5. ประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

การสร้างแผนการจัดการเรียนรู้นั้น ก่อนที่จะนำไปใช้ในการสอนควรนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้ (try out) ตามขั้นตอนที่กำหนด แล้วปรับปรุงแก้ไขให้ได้มาตรฐานเสียก่อน เพื่อจะได้ทราบว่าแผนการจัดการเรียนรู้นั้นมีประสิทธิภาพเพียงใดหรือมีข้อบกพร่องสิ่งใด โดยนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างจากประชากรที่ใช้ทดลองจริง (วุฒิชัย ประสารลอย, 2543, หน้า 43-45)

5.1 การกำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพ

ชัยยงค์ พรหมวงศ์, และคนอื่นๆ (2537, หน้า 479-498) ได้กล่าวว่าระดับประสิทธิภาพของชุดการสอนที่จะช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ต้องเป็นระดับที่ผู้ผลิตชุดการสอนนั้นพึงพอใจว่า หากชุดการสอนมีประสิทธิภาพถึงระดับนี้แล้ว ชุดการสอนที่ผลิตขึ้นมาจึงจะมีคุณค่าและคุ้มค่าต่อการนำไปเผยแพร่

เกณฑ์ประสิทธิภาพ หมายถึง ระดับประสิทธิภาพของแผนการสอน จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นระดับที่ผู้สอนจะพึงพอใจว่าหากแผนการสอนมีประสิทธิภาพถึงระดับนั้นแล้วแสดงว่าแผนการสอนมีความเหมาะสมและมีคุณค่าที่จะนำไปสอนนักเรียน

การกำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพ ของแผนการสอนนั้นสามารถกระทำโดยการประเมินผลพฤติกรรมของผู้เรียนได้ 2 ประเภท คือ พฤติกรรมต่อเนื่อง (กระบวนการ) และพฤติกรรมขั้นสุดท้าย (ผลลัพท์) โดยกำหนดค่าประสิทธิภาพเป็น E_1 (ประสิทธิภาพของกระบวนการ) E_2 (ประสิทธิภาพของผลลัพท์)

5.1.1 การประเมินพฤติกรรมต่อเนื่อง (transitional behavior) คือ ประเมินผลต่อเนื่องซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมย่อยหลายๆพฤติกรรม เรียกว่า กระบวนการ

5.1.2 การประเมินพฤติกรรมขั้นสุดท้าย (terminal behavior) คือ การประเมินผลลัพท์ (product) การประเมินผลลัพท์ของผู้เรียน จะพิจารณาจากการสอบหลังเรียน และการวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน

ประสิทธิภาพของแผนการสอนจะกำหนดเป็นเกณฑ์ที่ผู้สอนคาดว่าผู้เรียนจะสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นที่พอใจโดยจะกำหนดเป็นค่าเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละของคะแนนที่ได้จากการทำงานและการประกอบกิจกรรมของผู้เรียนทั้งหมดต่อค่าเฉลี่ย คิดเป็นร้อยละของคะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบหลังเรียนของผู้เรียนทั้งหมด นั่นคือ E_1/E_2 หรือ ประสิทธิภาพของกระบวนการ / ประสิทธิภาพของผลลัพท์

การกำหนดเกณฑ์ E_1/E_2 โดยเกณฑ์ที่ใช้พิจารณามาตรฐานประสิทธิภาพที่เป็นประเภทเนื้อหา ความรู้ความจำ ควรจะอยู่ในระดับ 80/80, 85/85 หรือ 90/90 ส่วนเนื้อหาที่เป็นประเภททักษะหรือเจตคติจะอยู่ในระดับ 70/70 หรือ 75/75 เป็นต้น

5.2 วิธีการคำนวณหาประสิทธิภาพของแผนการสอนใช้สูตร

$$E1 = \frac{\sum X}{A} \times 100$$

$$E2 = \frac{\sum F}{B} \times 100$$

เมื่อ	E_1	แทน	ประสิทธิภาพของกระบวนการที่จัดไว้ในบทเรียน คิดเป็นร้อยละ จากการทำแบบฝึกหัดใน ระหว่างเรียนแต่ละแผน ของนักเรียนทั้งหมด
	E_2	แทน	ประสิทธิภาพของผลลัพท์ที่จัดไว้ในบทเรียน คิดเป็นร้อยละ จากการทำแบบทดสอบหลังเรียน แต่ละแผน ของนักเรียนทั้งหมด

$\sum X$	แทน	ผลรวมของคะแนนที่ได้รับจากการทำแบบฝึกหัด
$\sum F$	แทน	ผลรวมของคะแนนที่ได้จากการทดสอบหลังเรียน
A	แทน	คะแนนเต็มของแบบฝึกหัด
B	แทน	คะแนนเต็มของแบบทดสอบ
N	แทน	จำนวนนักเรียนทั้งหมด

5.3 ขั้นตอนการทดลองหาประสิทธิภาพของแผนการสอน

เมื่อสร้างแผนการแผนการสอนแล้ว จะต้องนำแผนการสอนไปทดลองเพื่อหาประสิทธิภาพทั้งหมด 3 ขั้นตอนคือ

5.3.1 การทดลองแบบเดี่ยว (individual try out)

เป็นการทดลองกับผู้เรียนกลุ่มละ 1 คน โดยใช้เด็กอ่อน ปานกลาง และเด็กเก่ง คำนวณหาประสิทธิภาพ เสร็จแล้วปรับปรุงให้ดีขึ้น โดยปกติแล้วคะแนนที่ได้จากการทดลองแบบเดี่ยวนี้อาจได้คะแนนต่ำกว่าเกณฑ์มาก แต่เมื่อปรับปรุงแล้วคะแนนจะสูงขึ้น

5.3.2 การทดลองแบบกลุ่มเล็ก (group try out)

เป็นการทดลองโดยนำแผนจัดการเรียนรู้ที่แก้ไขปรับปรุงแล้ว จากการทดลองแบบเดี่ยว ไปทดลองใช้กับนักเรียน 6-10 คน คณะผู้เรียนเก่งกับผู้ที่เรียนอ่อน คำนวณหาประสิทธิภาพแล้วปรับปรุง คะแนนที่ได้โดยเฉลี่ยแล้วจะห่างเกณฑ์ประมาณ 10% นั่นคือ E_1/E_2 ที่ได้จะมีค่าประมาณ 70/70

5.3.3 การทดลองแบบภาคสนาม (field try out)

เป็นการทดลองกับผู้เรียนทั้ง 30 ให้นักเรียนคละกันทั้งเก่งและอ่อน คำนวณหาประสิทธิภาพแล้วทำการปรับปรุง ผลลัพธ์ที่ได้ควรใกล้เคียงกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ หากต่ำกว่าเกณฑ์ไม่เกิน 5% สามารถยอมรับประสิทธิภาพของแผนการสอนได้

จากแนวการหาประสิทธิภาพแผนการสอนที่ ชัยยงค์ พรหมวงศ์, และคนอื่นๆ กล่าวไว้ข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการหาประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นจึงสรุปได้ว่า ประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น หมายถึง ระดับคุณภาพที่กำหนดสำหรับการเรียนการสอนโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น เมื่อนำมาใช้สอนแล้วนักเรียนบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยกำหนดการหาประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น E_1/E_2 โดยตั้งเกณฑ์ประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นไว้ที่ระดับ 80/80

80 ตัวแรก หมายถึง คะแนนที่นักเรียนทำได้จากการทำแบบฝึกหัดระหว่างเรียนในแต่ละกิจกรรม แล้วนำคะแนนของผู้เรียนทั้งหมดมารวมกัน คิดเป็นร้อยละ 80 ของคะแนนรวมทั้งหมด

80 ตัวหลัง หมายถึง คะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบหลังเรียนในแต่ละกิจกรรม แล้วนำคะแนนของผู้เรียนทั้งหมดมารวมกันคิดเป็นร้อยละ 80 ของคะแนนรวมทั้งหมดที่นักเรียนทำได้จากการทำแบบทดสอบหลังเรียน

เมืองสุพรรณในอดีต

เป็นหน่วยการเรียนรู้ที่ 3 ในรายวิชา ส30261 หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์

1.1 การตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรีพบร่องรอยหลักฐานการประกอบกิจกรรมของมนุษย์มาแล้วไม่น้อยกว่า 2,500 ปีมาแล้ว ได้พบหลักฐานประเภท เครื่องมือหินขัด ลูกบิดแก้ว ลูกบิดหิน ดินเผา เครื่องมือโลหะ เครื่องประดับโลหะประเภทต่าง ๆ และเศษภาชนะดินเผารูปทรงต่างๆ กระจายอยู่ทั่วไปทั้งพื้นที่จังหวัดในเขตอำเภอต่างๆ เช่น อำเภออู่ทอง ในตำบลดอนคา อำเภอเมือง ในตำบลลี้ลิ่งชั้น ตำบลสนามคลี ตำบลสระแก้ว อำเภอดอนเจดีย์ ในตำบลไร่รอด ตำบลหนองสาหร่าย ตำบลดอนเจดีย์ อำเภอเดิมบางนางบวช ในตำบลทุ่งคลี จากการศึกษาลักษณะภูมิศาสตร์พบว่าเมื่อประมาณ 5,000 ปีมาแล้ว บริเวณพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรีตอนล่างเคยเป็นชายฝั่งทะเลมาก่อน แนวชายฝั่งทะเลได้ถอยร่นออกไปตั้งที่เป็นอยู่ปัจจุบันเมื่อไม่นานมานี้เอง เมื่อพิจารณาจากที่ตั้งของบรรดาชุมชนโบราณดังกล่าวจะพบว่า ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มของแม่น้ำหรือลำน้ำต่างๆ ซึ่งมักจะตั้งอยู่บริเวณที่เคยเป็นริมชายฝั่งทะเลเดิมทำให้ง่ายต่อการรับกระแสวัฒนธรรมกับชุมชนภายนอก และด้วยตำแหน่งของที่ตั้งที่เหมาะสม ซึ่งอยู่ระหว่างเส้นทางของกระแสวัฒนธรรมจากอินเดียและจีน จึงนับได้ว่าเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของโลก

1.2 สมัยก่อนประวัติศาสตร์

สุพรรณบุรีเคยมีมนุษย์เข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เป็นแบบสังคมเกษตรกรรม เป็นลักษณะสังคมที่คลายมาจากสังคมเร่ร่อนแบบหาของป่าล่าสัตว์ในบริเวณพื้นที่ทางภาคตะวันตกที่เป็นที่สูงและภูเขาสูงมาสู่ที่ราบ เพื่อประกอบการเกษตร และรวมกลุ่มเป็นชุมชนขึ้น โดยยังสืบทอดเครื่องมือเครื่องใช้บางอย่างประเภทเครื่องมือหินและได้พัฒนา มาใช้เครื่องมือโลหะในระยะต่อมา หลักฐานส่วนใหญ่ที่พบในสมัยนี้ มีหลายอย่างด้วยกันคือ

1.2.1 ขวานหินขัด แบ่งออกได้เป็น 4 แบบด้วยกันคือ

- 1) ขวานหินขัดรูปแบบปลายมน คือมีปลายข้างหนึ่งที่เป็นด้านคมจะมีขนาดใหญ่และจะเรียวไปยังปลายอีกด้านหนึ่งซึ่งมีลักษณะมนพบมากในเขตอำเภออู่ทอง
- 2) ขวานหินขัดรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีขนาดเล็ก ด้ามที่เป็นคมขวานและด้านสันขวานมีขนาดเท่ากันหรือใกล้เคียงกัน

3) ขวานหินขัดด้านข้างเป็นสัน จะมีรอยฝนที่ปลายขวานทั้งสองข้าง หรือข้างเดียวส่วนปลายคมเป็นสันโค้ง

4) ขวานหินขัดแบบมีปาก แบ่งออกได้เป็นสองแบบคือ ชนิดคมขวาน สันแต่กว้างและชนิดคมขวานยาวแต่แคบ

1.2.2 เครื่องมือที่ทำด้วยกระดูก หรือเขาสัตว์ มีลักษณะรูปทรงคล้ายฉมวก ทำด้วยเขาสัตว์เป็นเงี่ยง ใช้สำหรับจับสัตว์ พบที่บ้านดอนระฆัง ตำบลดลิ่งชัน อำเภอเมือง

1.2.3 แวดินเผา เป็นอุปกรณ์ใช้สำหรับปั้นถ้วยเพื่อทำเป็นเส้นใย พบมากในทุกแหล่งโบราณคดีของสุพรรณบุรี

1.2.4 เครื่องมือโลหะ เป็นพวกขวานสำริด ฉมวกสำริดและใบหอกสำริด พบที่แหล่งโบราณคดี ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอดอนเจดีย์

1.2.5 เครื่องประดับต่างๆ ได้แก่ กำไลสำริด ลูกกระพวน ต่างหู และลูกปัดแบบต่างๆ แหล่งลูกปัดสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ส่วนใหญ่จะกระจายตัวอยู่บริเวณอำเภออุทอง

1.2.6 ภาชนะดินเผา จะพบทุกแหล่งโบราณคดีรูปแบบ ส่วนใหญ่ที่พบมากที่สุดได้แก่ภาชนะทรงหม้อปากผายซึ่งถือเป็นเครื่องใช้ที่สำคัญอย่างหนึ่งในชีวิตประจำวัน

1.3 สุวรรณภูมิกับความสัมพันธ์ร่วมกับสุพรรณบุรี

เมื่ออารยธรรมอินเดียได้เริ่มเผยแพร่เข้ามาสู่ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการพัฒนาสังคมเข้าสู่สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์บริเวณจังหวัดสุพรรณบุรี มีหลักฐานสำคัญที่เกี่ยวกับตัวอักษรได้แก่การพบเหรียญกษาปณ์สมัยโรมันที่บริเวณเมืองอุทองเป็นเหรียญกษาปณ์สมัยจักรพรรดิวิคโตรินุส ระหว่างปี พ.ศ. 812- 814 (ค.ศ. 269 -271) ด้านหน้าของเหรียญเป็นภาพพระพักตร์ ด้านข้างของจักรพรรดิตามขอบเหรียญมีตัวอักษรจารึกซึ่งแปลว่าพระจักรพรรดิซีซาร์ วิคโตรินุส ศรัทธาความสุขสง่า ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเมืองอุทองในอดีตน่าจะเป็นศูนย์กลางการค้าอีกแห่งหนึ่งระหว่างภูมิภาคตะวันออกเฉียงและตะวันตกมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 8 อาณาจักรโรมันน่าจะมีการติดต่อค้าขายกับอินเดียและตะวันตกไกล โดยที่บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย น่าจะเป็นอีกเส้นทางหนึ่งที่เป็นจุดแวะพักระหว่างอินเดียเหนือกับเมืองออกแก้วในประเทศเวียดนามในปัจจุบัน

อารยธรรมแบบอินเดียที่ชัดเจนมากในภูมิภาคแถบนี้ ได้แก่ศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์ หลังจากการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 ณ เมืองปาฏลีบุตร ในอินเดียราวพุทธศตวรรษที่ 3 ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ได้ส่งพระเถระ เดินทางไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ เป็นจำนวนถึง 9 เส้นทาง และหนึ่งในจำนวนดังกล่าวได้ทรงส่งพระโสณะและพระอุตระไปประกาศพุทธศาสนาที่สุวรรณภูมิ สำหรับบริเวณที่เรียกว่า สุวรรณภูมิ ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ในวงวิชาการ ที่มีความเห็นแตกต่างกันไป ส่วนนักวิชาการชาวไทยหลายท่านเชื่อว่าสุวรรณภูมิน่าจะเป็นดินแดนในประเทศไทยบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างที่เป็น

เมืองโบราณนครปฐม เมืองโบราณคูบัว ที่ราชบุรี และเมืองโบราณอู่ทองที่สุพรรณบุรี ข้อสรุปล่าสุดของนักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อว่าสุวรรณภูมิน่าจะเป็นบริเวณที่ครอบคลุมพื้นที่ของประเทศไทย พม่า ลาว เวียดนามและมาเลเซีย โดยมีชุมชนโบราณตั้งอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วไปโดยเป็นอิสระต่อกัน มีการติดต่อค้าขายระหว่างกัน รวมถึงชุมชนภายนอกสุวรรณภูมิด้วย

1.4 ฟูนันถึงทวารวดี

เรื่องของอาณาจักรฟูนันเกิดจากการนำเสนอว่า ในจดหมายเหตุของจีน ได้กล่าวถึงเรื่องราวประมาณพุทธศตวรรษที่ 8 เกี่ยวกับกษัตริย์ ฟันมัน แห่งอาณาจักรฟูนันได้ปราบปรามอาณาจักรต่างๆ กว่า 10 แห่ง ในจำนวนนั้นเชื่อว่ายังมีเมืองที่อยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาด้วย โดยปรากฏชื่อเมืองจินหลิน เชื่อว่าเมืองดังกล่าวน่าจะอยู่บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางของไทยในปัจจุบัน

ศาสตราจารย์ผอง บวสเซอร์ลิเยร์ ได้ให้เหตุผลว่าในแหลมโคชินไชนา มีร่องรอยเมืองโบราณเพียง 3 - 4 เมือง ที่มีอิทธิพลของวัฒนธรรมฟูนัน และในจำนวนนี้มีเพียงเมืองออกแก้ว เมืองเดียวที่ได้มีการศึกษาไปแล้ว แต่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีร่องรอยของเมืองโบราณอยู่ประมาณ 15 เมือง ที่มีรูปแบบคล้ายกัน และปรากฏร่องรอยหลักฐานวัตถุ ในวัฒนธรรมแบบฟูนันเช่นเดียวกับเมืองบริเวณที่ราบแม่น้ำโขง ร่องรอยสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์พบว่ามีอยู่น้อยและกระจายตัวอยู่ห่างๆ ส่วนในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีร่องรอยสมัยก่อนประวัติศาสตร์อยู่เป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงความเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่ และสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ส่วนวัฒนธรรมแบบฟูนันที่เมืองออกแก้วในเวียดนามได้ ไม่มีการสืบต่อลงไปวัฒนธรรมแบบเจนละแต่ขาดหายไป ซึ่งตรงข้ามกับวัฒนธรรมแบบทวารวดีในที่ราบลุ่มภาคกลาง ที่มีการสืบต่อมาอย่างต่อเนื่อง เช่น รูปแบบภาษาชนเผ่าเครื่องประดับที่ทำด้วยทองหรือดีบุก รวมทั้งเครื่องประดับประเภทลูกปัด

จากการศึกษาทางโบราณคดีบริเวณแหล่งโบราณคดีท่าม่วง อำเภออู่ทองเมื่อปี พ.ศ. 2512 - 2514 ได้พบโบราณวัตถุที่เป็นแบบศิลปะฟูนันเป็นจำนวนมาก ทำให้มีการตั้งสมมติฐานว่าดินแดนบริเวณดังกล่าวเป็นที่เกิดและที่ตั้งของอาณาจักรฟูนัน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่พัฒนามาจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่ตอนปลายและในช่วงพุทธศตวรรษที่ 9 กษัตริย์ ฟันซิมันแห่งฟูนันได้ขยายอำนาจเข้ามาครอบครองประเทศใกล้เคียง โดยเฉพาะตามแนวชายฝั่งของชาวสยาม จนกระทั่งสิ้นพระชนม์ในระหว่างการยึดครองจินหลิน เมื่อเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมแบบฟูนัน ที่เมืองออกแก้วทางตอนใต้ของเวียดนามระบุชัดเจนว่ามีหลักฐานคล้ายกัน

บริเวณเมืองโบราณอู่ทอง ได้พบหลักฐานที่เกี่ยวข้องในวัฒนธรรมแบบฟูนันกระจายอยู่ทั่วไปที่เก็บอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอู่ทองได้แก่ ประติมากรรมดินเผา ชิ้นส่วนพระพุทธรูปดินเผา ฝาจากภาชนะดินเผาเป็นรูปเทวีกกับสิงห์ ตะเกียงอานณะ พระพุทธรูปหินสลัก นูนสูง ทรายดินเผา ลูกปัดชนิดต่าง ๆ เหรียญเงินมีจารึก

จากการศึกษาเกี่ยวกับอาณาจักรโตโลโปติเมื่อประมาณปี พ.ศ.2417 มีอยู่ว่า ชื่อของอาณาจักรนี้ปรากฏในบันทึกเดินทางของพระภิกษุชาวจีนชื่อเหยียนจ้ง ว่าเป็นอาณาจักรที่ตั้งอยู่ระหว่างรัฐศรีเกษตร (พม่า) ทางทิศตะวันตก และอิศานปุระ (กัมพูชา) ทางทิศตะวันตก มีความเจริญรุ่งเรืองในพุทธศตวรรษที่ 12 ตำแหน่งที่ตั้งดังกล่าวนี้ แสดงว่าอาณาจักรดังกล่าวอยู่ในบริเวณที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน

คำว่า โตโลโปติ น่าจะตรงกับคำในภาษาสันสกฤตว่า ทวารวดี แนวคิดนี้ได้ยอมรับกันอย่างแพร่หลายในหมู่นักวิชาการ หลายท่านรวมทั้งนายตากากุสุ ผู้แต่งจดหมายเหตุการเดินทางของพระภิกษุอู๋จิง ต่อมาได้มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับอาณาจักรทวารวดีกันมากขึ้น จากการพบหลักฐานต่างๆ เป็นจำนวนมากทั้งโบราณสถาน และโบราณวัตถุ จึงทำให้คำว่า ทวารวดีใช้เป็นชื่อเรียกรูปแบบศิลปะซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะ ที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมแบบอินเดีย และปรากฏพบในประเทศไทยที่มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 โดยศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ชาวฝรั่งเศสเป็นคนแรกที่เริ่มนำคำว่า ทวารวดีมาใช้เรียกกลุ่มศิลปะแบบนี้ เมื่อประมาณปี พ.ศ.2472 ซึ่งพบว่าศิลปะแบบดังกล่าวมีกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดี ในระยะแรกนั้น ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ สันนิษฐานว่า น่าจะอยู่ที่เมืองนครปฐมโบราณ โดยมีพระประโทนเจดีย์ เป็นศูนย์กลางเมือง แต่ในระยะต่อมาเมื่อมีการดำเนินงานทางโบราณคดีบริเวณเมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และได้พบโบราณสถาน และโบราณวัตถุเป็นจำนวนมาก ทำให้ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ เปลี่ยนข้อสันนิษฐานใหม่ว่าเมืองโบราณอู่ทอง น่าจะมีความสำคัญมาก่อนเมืองโบราณนครปฐม

จากการพบหลักฐานประเภทจารึกซึ่งจารึกภาษามอญโบราณจำนวนมาก ทำให้มีผู้เสนอความคิดเห็นว่าในสมัยทวารวดีประชาชนในอาณาจักรนี้น่าจะพูดภาษามอญแต่ความเห็นนี้ยังไม่เป็นที่ยอมรับนัก

2. เมืองโบราณอู่ทอง

เมืองโบราณอู่ทอง ปรากฏชื่อเป็นครั้งแรกในรายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรีของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อปี พ.ศ.2446 เมื่อครั้งที่พระองค์ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ได้เสด็จไปทอดพระเนตรเมืองโบราณที่ชาวบ้านเรียกว่าเมืองท้าวอู่ทอง ตั้งอยู่เหนือบ้านจระเข้สามพัน แขวงเมืองสุพรรณบุรี อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมือง อยู่ใกล้กับเทือกเขาทำเทียม อันเป็นเขตแดนเมืองสุพรรณบุรี ต่อกับเมืองกาญจนบุรี มีแม่น้ำจระเข้สามพันไหลผ่าน ตัวเมืองมีกำแพงเมืองสองชั้น และมีสระใหญ่อยู่หลายสระ ด้านในมีโคกอิฐและร่องรอยของเจดีย์ และพบเหรียญเงินตราสังข์ แบบเดียวกับที่ขุดพบที่วัดพระประโทน

เมืองโบราณอู่ทอง ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตอำเภออู่ทอง มีคูน้ำคันดินล้อมรอบตั้งอยู่ริมแม่น้ำจระเข้สามพัน ผังเมืองเป็นรูปวงรี ทอดตัวไปตามแนวทิศตะวันออก เฉียงเหนือ กับทิศ

ตะวันตกเฉียงใต้ ขนาดตัวเมืองกว้างประมาณ 1 กิโลเมตร ยาวประมาณ 2 กิโลเมตร มีร่องรอยการอยู่อาศัยมาอย่างต่อเนื่องจนสามารถพัฒนาตนเองจากสังคมเกษตรกรรม ในระดับหมู่บ้านเข้าสู่สังคมเมือง และกลายเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมเมืองหนึ่งในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

หลักฐานทางโบราณสถานและโบราณวัตถุ ที่พบบริเวณเมืองโบราณอุทองที่สำคัญอันแสดงถึงพัฒนาการและความเจริญของเมืองในอดีต นอกจากจารึกบนเหรียญเงินแล้ว ยังพบจารึก เย ธมฺมาฯ บนแผ่นอิฐจารึกด้วยอักษรปัลลวะ เป็นภาษาบาลี มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 จารึกดังกล่าวพบที่บ้านท่าม่วง ตำบลจรเข้สามพัน อำเภออุทอง เมื่อปีพ.ศ. 2506 นอกจากนี้ยังพบจารึกบนแผ่นทองแดงบริเวณตรงข้ามกับโรงเรียนอุทองศึกษาลัย เมื่อปี พ.ศ.2500 จารึกอักษรแบบหลังปัลลวะ เป็นภาษาสันสกฤต มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-14 ข้อความในจารึกน่าจะกล่าวถึงพระเจ้าหรรษวรมันที่ 3 และพระเจ้าอิศานวรมันที่ 2 และพระเจ้าหรรษวรมันที่ 3 ซึ่งมีอายุอยู่ในระหว่าง พ.ศ.1609 -1623

นอกจากจารึกดังกล่าวแล้ว ยังพบโบราณวัตถุอีกเป็นจำนวนมาก ที่สำคัญได้แก่ พระอุ้มบาตรปูนปั้น ลักษณะของริ้วจักรแสดงถึงอิทธิพลศิลปะแบบอมราวดี และแสดงถึงพุทธศาสนาในเมืองโบราณอุทองอีกด้วย

เหรียญตรารูปหอยสังข์ศรีวิษสะ รูปโคและปราสาทเป็นแบบเดียวกับที่พบในเมืองโบราณที่มีอิทธิพลวัฒนธรรมแบบทวารวดี เช่นเมืองโบราณนครปฐม

ธรรมจักรศิลาเสาคินแปดเหลี่ยมและแท่นรองพบที่เจดีย์หมายเลข 11 อำเภออุทอง ซึ่งเป็นเครื่องหมายปฐมเทศนาของพระพุทธเจ้า นิยมสร้างในอินเดียตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ในพุทธศตวรรษที่ 3 สำหรับที่ปรากฏในประเทศไทยน่าจะสร้างประมาณ พุทธศตวรรษที่ 12-14 โบราณวัตถุดังกล่าวนี้ ได้พบที่เมืองโบราณนครปฐมเช่นกัน แต่ที่พบพร้อมทั้งแท่นและเสามีอยู่แห่งเดียวที่เมืองโบราณอุทอง

พระพุทธรูปสำริด ศิลปะแบบทวารวดีรุ่นหลัง โดยมีการผสมผสานศิลปะพื้นเมืองเข้าร่วมพบที่เจดีย์หมายเลข 11 เมืองโบราณอุทอง

พระพุทธรูปปางประทานธรรม ประทับนั่ง ศิลปะทวารวดีตอนปลาย พบที่เจดีย์หมายเลข 13

พระพิมพ์ดินเผา เป็นพระพุทธรูปคล้ายปางลีลาพบที่เจดีย์หมายเลข 2 เมืองโบราณอุทอง

ตุ๊กตาคันจูลิง ทำด้วยดินเผา ลักษณะเป็นรูปคนเปลือย พบที่บริเวณเมืองโบราณอุทอง

นอกจากโบราณวัตถุชิ้นสำคัญดังกล่าวแล้ว ยังพบกลุ่มโบราณสถานกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณเมืองโบราณอุทอง ดังนี้

ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ห่างจากเมืองโบราณอุทองไปประมาณ 3 กิโลเมตร มีกลุ่มโบราณสถานคอกช้างดิน พบว่ามีโบราณสถานกระจายตัวอยู่ถึง 20 กลุ่มใหญ่ๆ แบ่งออก

เป็น 2 ประเภทคือ โบราณสถานที่ยังคงสภาพเดิมและที่ยังคงสภาพเดิม

นอกจากนี้ยังพบโบราณวัตถุอีกมาก เช่น เหรียญเงิน จำนวน 9 เหรียญ มีอยู่ 3 เหรียญ ปรากฏจารึกอักษรปัลลวะ เป็นภาษาสันสกฤต มีข้อความว่า ศรีทวารวดีศวรปุณณะ แปลว่า การมีบุญของพระเจ้าศรีทวารวดี มีอายุอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 นอกจากนี้ยังพบลูกปัดหิน ลูกปัดแก้ว ตุ๊กตาดินเผารูปสัตว์ และแผ่นหินจำหลักลายดอกไม้อีก

จากหลักฐานที่พบดังกล่าวกลุ่มโบราณสถานเหล่านี้ น่าจะเป็นโบราณสถานในอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งน่าจะเป็นการแบ่งพื้นที่ของเมืองอุททองในลักษณะที่ตัวเมืองและบริเวณโดยรอบที่ได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนา ส่วนบริเวณด้านนอกเมือง โดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันตกของเมืองซึ่งเป็นภูเขาและที่สูงเป็นกลุ่มอิทธิพลศาสนาพราหมณ์

บริเวณตัวเมืองโบราณอุททอง จัดได้ว่าเป็นตัวแทนของพัฒนาการสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ของจังหวัดสุพรรณบุรี เมืองโบราณอุททองเริ่มเสื่อมความสำคัญลงไปในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 - 17 พร้อมกับกับการสิ้นสุดลงของวัฒนธรรมทวารวดี เมืองอุททองถูกทิ้งร้างไปเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 โดยมีเมืองที่เชื่อกันว่าชื่อเมืองสุพรรณภูมิ เจริญขึ้นมาแทน โดยตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสุพรรณบุรีหรือแม่น้ำท่าจีน (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2544, หน้า 29-42)

3. ประวัติเมืองสุพรรณบุรี

3.1 ประวัติเมืองสุพรรณบุรี

จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นจังหวัดเก่าแก่จังหวัดหนึ่ง อยู่ทางภาคตะวันตกของประเทศไทย มีอายุถึงยุคหินใหม่ ประมาณ 3,500 - 4,000 ปี สืบต่อเนื่องกันเรื่อยมาจนถึงยุคสัมฤทธิ์และเหล็ก อายุราว 2,500 ปี ล่วงเข้าสู่ยุคสุวรรณภูมิ ฟูนัน ทวารวดี ลพบุรี อุททอง อยุธยา และปัจจุบันนี้โบราณวัตถุโบราณสถานที่ยังคงสภาพเดิมเป็นประจักษ์พยานบ่งบอกว่าจังหวัดสุพรรณบุรีมีอายุสูงถึงยุคหินใหม่จริง ไม่เพียงเท่านั้น จังหวัดสุพรรณบุรียังเป็นเมืองพุทธศาสนาอีกด้วย จากการขุดค้นพบประติมากรรมทั่วทั้งจังหวัดสุพรรณบุรี จากสถิติพบไม่น้อยกว่า 140 -150 ครั้ง ตั้งแต่สมัยทวารวดีเป็นต้นมา ทำให้สันนิษฐานได้ว่า จังหวัดสุพรรณบุรีเป็นเมืองที่พุทธศาสนาฝังรากไว้อย่างหนาแน่น ไม่น้อยกว่า 2,300 ปีมาแล้ว ราว พ.ศ. 700 -800 อาณาจักรสุวรรณภูมิซึ่งมีนครปฐมเป็นราชธานี ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของจีนและเขมร ต่อมาราว พ.ศ. 1113 พวกไทยเมืองละโว้ ได้กู้อิสรภาพสำเร็จอาณาจักรสุวรรณภูมิโบราณนี้ได้กลับมีความเจริญรุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่งและมีชื่อใหม่ว่า “อาณาจักรทวารวดี” ในสมัยนั้น เมืองอุททอง (สุพรรณบุรี) คงจะเจริญเป็นปึกแผ่นแล้ว ดังที่กรมพระยาดำรงราชานุภาพเล่าไว้ในนิทานโบราณคดีเรื่อง “เมืองอุททอง” ว่า “ข้าพเจ้าเข้าไปดูเมืองท่าอุททอง เมืองตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของลำน้ำ จะระเข้สามพัน ดูเป็นเมืองเก่าใหญ่โตเคยมีป้อมปราการก่อด้วยศิลาแต่หักพังไปเสียเกือบหมดแล้วยังเหลือคงรูปแต่ประตูเมืองแห่งหนึ่งกับป้อมปราการ..” เมืองทวารวดี (นครปฐม) เจริญแล้วก็เสื่อมลงตามความเปลี่ยนแปลง

ทางภูมิศาสตร์บ้าง จากสงครามบ้าง บางคราวถึงกับทิ้งร้างไปนานๆ ถึงสมัยอุทอง พระยาพาน ได้พยายามบูรณะใหม่ แต่น้ำไม่อุดมสมบูรณ์ เหมือนสมัยโบราณ พระยาพานจึงได้แต่เพียงซ่อม องค์พระปฐมเจดีย์แล้วสถาปนาเมืองพันธุมบุรี ที่บนฝั่งแม่น้ำ (ท่าจีน) ขึ้นแทนระหว่าง พ.ศ. 1420 - 1425 และได้ครองเมืองนี้ต่อมาจนสวรรคต ในราว พ.ศ. 1459 พระพรรษา ได้ครองราชย์ แทน แต่แล้วกลับเสด็จไปครองเมืองอุทองซึ่งใหญ่กว่า เมืองอุทองจึงเป็นราชธานีเรียกว่า “เมืองศรีอยุธยา” อยู่ระยะหนึ่งต่อจากนั้นเมืองพันธุมบุรีได้เจียบหายไประาว 2 ศตวรรษ มาปรากฏ เรื่องราวอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระเจ้ากาแต เชื้อสายมอญได้เสวยราชย์ในเมืองอุทองแล้วย้ายราชธานี กลับมาอยู่ที่เมืองพันธุมบุรีได้มอบหมายให้มอญน้อย (พระญาติ) สร้างวัดสนามไชยและบูรณะ วัดลานมะขวิด (วัดป่าเลไลยก์) ในบริเวณเมืองพันธุมบุรี เสียใหม่ เมื่อบูรณะวัดแล้วทางราชการ ได้เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนาและชวนกันออกบวชถึงสองพันคน จึงได้เรียกชื่อเมืองนี้ใหม่ว่า “เมืองสองพันบุรี”

เมืองอุทองมีกษัตริย์ครองราชย์สืบต่อกันมาหลายพระองค์เรียกว่า “พระเจ้าอุทอง” ทั้งสิ้น และพระราชบิดาของพระเจ้าอุทองได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้าราม โอรสพระเจ้า ศิริชัยเชียงแสน ต่อมาพระเจ้ารามขึ้นครองเมืองอุทองแทน (พ่อตา) คนทั่วไปก็เรียกว่า “พระเจ้าอุทอง” เมื่อขุนหลวงพะงั่ว (พื้มเหล็) ขึ้นครองเมืองสองพันบุรีและได้ย้ายไปครองเมืองอุทอง เมืองอุทองจึงต้องกลายเป็นเมืองร้าง เพราะแม่น้ำจะเข้าสามพันเปลี่ยนทางเดินใหม่และดินเขิน ซ้ำร้ายยังเกิดโรคห่า(อหิวาตกโรค) อีกด้วย ขุนหลวงพะงั่วจึงย้ายกลับมาประทับที่ เมืองสองพันบุรี และภายหลังจึงได้เปลี่ยนชื่อเมืองนี้เสียใหม่ว่า “เมืองสุพรรณบุรี” เมื่อ พ.ศ. 1890 เมืองสุพรรณบุรี ที่สร้างขึ้นในสมัยอุทองนั้น ตั้งอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำสุพรรณบุรี (ท่าจีน) ยังมีคูและ กำแพงเมืองปรากฏอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ แต่ตัวเมืองในปัจจุบันตั้งอยู่ที่ตำบลท่าพี่เลี้ยง ทางฝั่ง ซ้ายของแม่น้ำ สันนิษฐานว่าย้ายมาเมื่อสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะในสมัยกรุงธนบุรีกำลังมี ศึกพม่าเข้ามาประชิดติดพันยังไม่มีเวลาว่างที่จะทรงคิดในเรื่องการสร้างบ้านเมืองใหม่ขึ้นในสมัย รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ก็แสดงว่าเมืองที่ย้ายมาตั้งขึ้นใหม่นี้ ยังคงเป็นป่า บ้านเรือน ราษฎรก็มีแต่เฉพาะตามริมแม่น้ำเท่านั้นลึกจากลำน้ำเข้าไปยังเป็นป่าอยู่แทบทั้งสิ้น ตามที่สุนทร ภูควีเอกของไทยไปเที่ยวเมืองสุพรรณ ยังพรรณนาไว้ในโคลงนิราศสุพรรณว่า “ได้พบเสื่ออยู่ใน บริเวณ เมืองสุพรรณบุรีนี้”

ตั้งแต่สมัยโบราณมีคติถือกันโดยเคร่งครัดต่อกันมาว่า “ห้ามมิให้เจ้านายเสด็จ ไปเมืองสุพรรณ” แต่จะห้ามมาแต่ครั้งใด และด้วยเหตุผลประการใดนั้นไม่มีผู้สามารถจะตอบได้ จนกระทั่งถึงรัชกาลที่ 5 ก็ยังคงถือกันเป็นประเพณีอยู่เช่นนี้เรื่อยมา เมื่อสมเด็จพระมหา พิศาลราชานุภาพ ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย จะเสด็จไปตรวจราชการที่เมืองนี้ พระยาอ่างทองยังทูลห้ามไว้ โดยถวายนามว่า เทพารักษ์หลักเมืองไม่ชอบเจ้านาย ถ้าเสด็จ ไปมักจะทำให้เกิดอันตรายต่างๆ แต่สมเด็จพระมหาพิศาลราชานุภาพไม่ทรงเชื่อ ทรงขึ้นเสด็จ ไปเมืองสุพรรณบุรีเป็นพระองค์แรก เพื่อจะทรงตรวจราชการที่เมืองนี้ ควรจะช่วยเหลือให้ความ

สะดวกอย่างไร หรือควรทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นอย่างไร ไม่ใช่การไปทำความชั่ว เทพารักษ์ประจำเมืองคงจะไม่ให้โทษเป็นแน่ เมื่อเสด็จกลับจากตรวจราชการครั้งนั้นแล้ว ก็ไม่ทรงได้รับภัยอันตรายประการใดเจ้านายพระองค์อื่นทรงเห็นเช่นนั้นก็ทรงเลิกเชื่อถือถือคติโบราณ และเริ่มเสด็จประพาสกันต่อมาเรื่อยๆ ครั้งเมื่อ พ.ศ. 2447 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสเมืองสุพรรณอีกครั้งหนึ่ง ตั้งแต่นั้นเป็นมาก็ไม่มีผู้ใดพูดถึงคติที่ห้ามเจ้านายมิให้เสด็จไปเมืองสุพรรณอีกเลยในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการปกครองมณฑลเทศาภิบาล เมืองสุพรรณก็รวมอยู่ในมณฑลนครชัยศรีซึ่งประกอบด้วยนครชัยศรี สุพรรณบุรี และสมุทรสาคร ในปี พ.ศ. 2438 จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2456 มีการเปลี่ยนชื่อเมืองมาเป็นจังหวัด เมืองสุพรรณบุรี จึงเป็นจังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งแต่นั้นมา (สาวิตรี สระทองอุ่น, 2549, ย่อหน้า 1)

3.2 อิทธิพลศิลปะแบบลพบุรีในสุพรรณบุรี

การพบจารึกที่ปราสาทพระขรรค์ ที่เมืองนครธม เมื่อปี พ.ศ.2482 ซึ่งเป็นสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ให้จารึกไว้เมื่อ ปี พ.ศ.1724 เป็นภาษาสันสกฤต มี 179 บท ในบทที่ 119 - 121 ได้บันทึกไว้ว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ให้เจ้าหลักพระชัยพุทธมหานาถ นำไปประดิษฐานไว้ในปราสาทหินต่าง ๆ ในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา ได้แก่ ลโวทยะปุระ (ลพบุรี) สุวรรณปุระ (สุพรรณบุรี) สัมพุทธชัยภูณะ ชยราชบุรี (ราชบุรี) ศรีชยสิงหบุรี (ปราสาทเมืองสิงห์) ศรีชยวัชรบุรี นั้น ปรากฏหลักฐานในจังหวัดสุพรรณบุรี พบแหล่งโบราณคดีในอิทธิพลของศิลปะเขมรแบบบายน ที่บ้านเนินทางพระ ตำบลบ้านสระ อำเภอสามชูก เนินโบราณสถานดังกล่าว ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำท่าคอย และแม่น้ำสุพรรณบุรี จากการขุดแต่งเมื่อปี พ.ศ. 2522 ได้พบโบราณวัตถุที่สำคัญเป็นจำนวนมาก ดังนี้

รูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร สลักจากหินทราย ประทับยืน มีสี่กร มีลักษณะเช่นเดียวกับศิลปะขอมแบบบายน ซึ่งพบที่ประตู่ผี เมืองนครธม

เศียรทวารบาล ทำด้วยหินทรายสีเทา ลักษณะคล้ายเศียรทวารบาลที่โคปุระชั้นที่สาม ทางด้านทิศใต้ของปราสาทพระขรรค์ ที่เมืองนครธม และทวารบาลสำริดรูป แบบศิลปะบายน เก็บรักษาไว้ที่วัดมหาชัยมณี เมืองอมรปุระ ประเทศพม่า

พระพุทธรูปปางนาคปรก สร้างขึ้นในศิลปะเขมรแบบบายน สกุลช่างไทย มีอายุประมาณ ครึ่งแรกถึงกลางพุทธศตวรรษ ที่ 18

จากการพบโบราณวัตถุเป็นจำนวนมากที่เนินทางพระ อำเภอสามชูก ซึ่งจัดอยู่ในศิลปะขอมแบบบายน หรืออิทธิพลศิลปะแบบลพบุรี ทำให้ทราบว่าศาสนสถานแห่งนี้ คงเป็นศาสนสถานภายในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ที่ได้รับอิทธิพลในช่วงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724 - 1763) และน่าจะร่วมสมัยกับศาสนสถานที่พบในเขตเมืองโบราณบ้านไร่รถ อำเภอดอนเจดีย์ แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของสุพรรณบุรี ที่มีการตั้งชุมชนสืบเนื่องกันมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย หรือก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2544, หน้า 41-42)

4. พระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์

อยู่ที่ตำบลดอนเจดีย์ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี เจดีย์ยุทธหัตถีเป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในโอกาสทรงชนะสงครามยุทธหัตถี ที่ทุ่งหนองสาหร่าย ได้ถูกค้นพบเมื่อปี พ.ศ.2456 โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงรับสั่งให้เจ้าเมืองสุพรรณบุรีและเจ้าเมืองกาญจนบุรี ออกค้นหาไม่พบ ส่วนเจ้าเมืองสุพรรณบุรีขณะนั้นพระทวีประชาชน (อี กรรณสูต) ออกค้นหาพบซากเจดีย์เก่าองค์หนึ่งในเขตตำบล หนองสาหร่าย กลางป่าไม้เบญจพรรณ เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2456 เจดีย์ที่ค้นพบมีลักษณะเป็นฐานสี่เหลี่ยม กว้าง 10 วา ส่วนสูงไม่อาจกำหนด เพราะยอดชำรุด ทับลงบนฐาน เหลือแต่ฐานสูง 6 วา 3 ศอก ต่อมามีการบูรณะโดยการสร้างเป็น องค์เจดีย์องค์ใหม่ ครอบเจดีย์องค์เดิมไว้ สร้างเป็นสถาปัตยกรรมรัตนโกสินทร์ ทรงลังกากลม สูงจากระดับพื้นถึงยอด 66 เมตร และสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวร ทรงพระคชาธารออกศึก หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ไว้ด้านหน้าองค์เจดีย์ โดยกองทัพบกได้ดำเนินการบูรณะเสร็จเรียบร้อย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชดำเนินมาเปิดพระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2502 (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2544, หน้า 112-113)

5. แหล่งโบราณคดีหนองราชวัตร

แหล่งโบราณคดีหนองราชวัตร เป็นแหล่งฝังศพยุคหินใหม่เมื่อประมาณ 3,000-4,000 ปีที่แล้ว ตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำกระเสียว ซึ่งเป็นสาขาของแม่น้ำท่าจีน ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ค้นพบเป็นครั้งแรกเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.2546 ซึ่งในครั้งนั้น คุณวิมล อุบลเจ้าของที่ดินบริเวณแหล่งโบราณคดีได้ทำการขุดปรับเนินดินให้เป็นที่ราบเสมอกับพื้นที่รอบๆ เพื่อใช้ทำเกษตรกรรม แล้วได้พบโครงกระดูกมนุษย์และหลักฐานทางโบราณคดีอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมาก องค์การบริหารส่วนตำบลหนองราชวัตร อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งมีที่ทำการตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งโบราณคดีจึงได้แจ้งเรื่องการค้นพบหลักฐานนี้มายังสำนักงานศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี ซึ่งเมื่อสำนักงานศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี ได้ตรวจสอบและประเมินศักยภาพแหล่งในเบื้องต้นแล้ว มีความเห็นว่าแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ มีความสำคัญและศักยภาพสูงมากในทางวิชาการ เนื่องจากเป็นแหล่งฝังศพยุคหินใหม่ขนาดใหญ่ที่ได้พบหลักฐานสำคัญคือหม้อสามขา ซึ่งเคยพบตามแหล่งโบราณคดียุคหินใหม่ในเขตจังหวัดกาญจนบุรีและพบเรื่อยลงไปในเขตเทือกเขาทางภาคใต้และคาบสมุทรมลายู จึงนับเป็นแหล่งข้อมูลใหม่ที่ได้มีการพบแหล่งโบราณคดียุคหินใหม่ที่มีการใช้หม้อสามขาในพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี

สำนักศิลปากรที่ 2 ได้ขุดค้นแหล่งโบราณคดีหนองราชวัตรเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2546 ซึ่งได้ข้อมูลที่น่าสนใจหลายประการ หลังจากนั้นได้มีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานท้องถิ่นและผู้เกี่ยวข้อง เพื่ออนุรักษ์แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ไว้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ และได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองราชวัตรและชุมชนท้องถิ่น จนไปสู่

การขุดค้นศึกษาเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี องค์การบริหารส่วนตำบลหนองราชวัตรและสถานศึกษาในท้องถิ่น ซึ่งนับเป็นการขุดค้นครั้งที่ 2 เมื่อเดือนเมษายน-พฤษภาคม พ.ศ. 2551 และในเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกันสำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี ได้ขุดค้นทางโบราณคดีที่แหล่งโบราณคดีนี้อีกครั้งอันเป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในวัฒนธรรมบ้านเก่าและที่เกี่ยวข้อง ขณะนี้ยังอยู่ระหว่างการขุดค้นและวิเคราะห์โบราณวัตถุผลการขุดค้นที่จะกล่าวถึงนี้ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลที่ได้จากการดำเนินงานเมื่อ พ.ศ. 2546 เนื่องจากการขุดค้นครั้งล่าสุดนั้นยังอยู่ระหว่างดำเนินการ

5.1 ที่ตั้งและสภาพทั่วไปของแหล่งโบราณคดีหนองราชวัตร

1) ที่ตั้ง

แหล่งโบราณคดีหนองราชวัตร ตั้งอยู่ด้านหลังที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลหนองราชวัตร ในพื้นที่หมู่ 5 บ้านหนองเปกล้า ตำบลหนองราชวัตร อำเภอหนองหญ้าไซ จังหวัดสุพรรณบุรี ในเขตที่ดินของนายวิมล อุบล ปัจจุบันกรมศิลปากรร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองราชวัตรได้จัดซื้อที่ดินบริเวณแหล่งโบราณคดีเนื้อที่ 7 ไร่ 1 งาน ไร่แล้ว เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านโบราณคดีต่อไป โดยใช้เงินบริจาคจากการทอดผ้าป่าสามัคคี

2) สภาพทั่วไปของแหล่งโบราณคดีหนองราชวัตร

เป็นเนินดินขนาด 15 ไร่ สูงจากพื้นที่รอบๆ ราว 2 เมตร พื้นที่โดยรอบเป็นที่นาและไร่อ้อย ส่วนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างออกไปประมาณ 500 เมตร ทิศเหนือของเนินดินมีคลองส่งน้ำตัดผ่าน ซึ่งในอดีตเมื่อครั้งขุดคลองสายนี้ก็เคยพบโครงกระดูกมนุษย์และเศษภาชนะดินเผาด้วย ปัจจุบันตัวเนินดินที่ตั้งแหล่งถูกขุดตักหน้าดินเพื่อปรับพื้นที่ให้ได้ระดับเดียวกับพื้นที่นารอบๆ จนเกือบหมดทั้งเนิน ยังคงเหลือเพียงเนินดินด้านทิศตะวันออกที่ยังไม่ได้ขุดตักหน้าดิน โดยพื้นที่ที่ถูกขุดตักหน้าดินไปแล้วได้พบหลักฐานโครงกระดูกมนุษย์ กระดูกสัตว์ เศษภาชนะดินเผา ขวานหินขัด ขวานหินกะเทาะ และสะเก็ดหินกระจัดกระจายอยู่เป็นจำนวนมาก

เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้ว พบว่าแหล่งโบราณคดีแห่งนี้จัดอยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำกระเสียว สาขาของแม่น้ำท่าจีนตอนบน โดยตัวแหล่งตั้งอยู่ที่ราบที่ค่อยๆ ลาดชันสูงขึ้นไปสู่เทือกเขาทางทิศตะวันตกในเขตอำเภอด่านช้าง ซึ่งต่อเนื่องกับกลุ่มเทือกเขาในเขตจังหวัดกาญจนบุรี โดยมีแนวเขาพระหุงดินอยู่ใกล้เคียงที่สุดในระยะประมาณ 30 กิโลเมตร ส่วนด้านทิศตะวันออกลาดลงสู่ที่ราบลุ่มฝั่งตะวันตกของแม่น้ำท่าจีน ซึ่งอยู่ห่างจากแหล่งโบราณคดีไปประมาณ 17 กิโลเมตร แหล่งน้ำธรรมชาติที่ใกล้เคียงกับแหล่งโบราณคดีมากที่สุดคือห้วยหมาลอย อยู่ห่างไปทางทิศตะวันตกประมาณ 2 กิโลเมตร

5.2 ชั้นดินทางโบราณคดี

1) ระยะเวลาที่ 1 (ชั้นดินที่ 5-6) เป็นพื้นที่อยู่อาศัย โดยได้พบร่องรอยซีเมนต์กองไฟเป็นชั้นหนาประมาณ 30 เซนติเมตร โดยมีกระดูกสัตว์ขนาดใหญ่ และเศษภาชนะดินเผาหลายชิ้นปะปนอยู่ในซีเมนต์กองไฟ ที่สำคัญคือได้พบชิ้นส่วนภาชนะประเภทหม้อสามขาแบบอ้วนป้อมร่วมอยู่ด้วย ขณะเดียวกันก็ได้พบขวานหินขัด ขวานหินกะเทาะ สะเก็ดหิน หินลับทำจากหินทราย และชิ้นส่วนกำไลหินหลายชิ้นร่วมกันอยู่ในชั้นการอยู่อาศัยระยะแรกนี้

ในหลุมขุดค้นทั้ง 3 หลุมนี้ในชั้นการอยู่อาศัยระยะแรกไม่พบหลักฐานการฝังศพของมนุษย์

2) ระยะเวลาที่ 2 (ชั้นดินที่ 3-4) ในระยะนี้ได้พบหลักฐานการอยู่อาศัยหนาแน่นโดยประเภทโบราณวัตถุที่พบยังคงคล้ายคลึงกับในระยะแรก คือยังคงพบ ขวานหินขัด ขวานหินกะเทาะ เศษภาชนะดินเผา กระดูกสัตว์ และสะเก็ดหิน แต่ที่มีการเปลี่ยนแปลงเห็นได้ค่อนข้างชัดคือ กระดูกสัตว์ที่พบในระยะแรกมักเป็นกระดูกสัตว์ที่มีขนาดใหญ่แต่ในชั้นการอยู่อาศัยระยะที่ 2 กระดูกสัตว์ที่พบมักเป็นประเภท สัตว์มีเขาจำพวกกวาง เก้ง และสัตว์ขนาดเล็ก ที่สำคัญคือในระยะนี้ได้พบหลักฐานการฝังศพของมนุษย์โดยได้พบโครงกระดูกมนุษย์ 2 โครง คือ โครงกระดูกหมายเลข 1 โครงกระดูกนี้เป็นศพของเพศหญิงอายุประมาณ 13-15 ปี ลักษณะการฝังศพเป็นการฝังแบบนอนหงายเหยียดยาว หันศีรษะไปทางทิศตะวันตก ไม่มีการห่อหรือมัดศพเนื่องจากสภาพของโครงกระดูกวางตัวอยู่ในแนวปกติ มีการทับเศษภาชนะดินเผาวางอุทิศให้กับศพบนลำตัวและปลายเท้า เนื้อกะโหลกศีรษะวางเขาสัตว์ปลายแหลมไว้ ก้นหลุมมีชิ้นส่วนเขาสัตว์ (แบบมีกิ่ง) รองใต้ศพ นอกจากนี้ยังพบขวานหินขัด ขวานหินกะเทาะ และชิ้นส่วนกำไลหินอีกหลายชิ้นฝังร่วมกับโครงกระดูกนี้ด้วย โครงกระดูกหมายเลข 2 ถูกรบกวนเหลือร่องรอยให้เห็นเพียงกระดูกขาท่อนล่างซ้ายและขวาเท่านั้น กระดูกผุกร่อน มีการทับเศษภาชนะดินเผาวางอุทิศไว้บนส่วนขาของโครงกระดูก จากร่องรอยหลักฐานที่เหลืออยู่พบว่าโครงกระดูกนี้ฝังโดยวางศีรษะไปทางทิศตะวันตกเช่นเดียวกับโครงกระดูกหมายเลข 1 ลักษณะเป็นการฝังแบบนอนหงายเหยียดยาว ไม่มีการห่อหรือมัดศพ

5.3 การขุดค้นหลุม TP-3

ครั้งแรกขุดหลุมขนาด 2 x 2 เมตร แล้วขยายหลุมตามแนวกลุ่มหลักฐานทางโบราณคดีออกไปทางทิศเหนือเป็น 4.5 เมตร ขยายไปทางทิศตะวันออก เป็น 4.5 เมตร ได้พบโครงกระดูกอย่างน้อย 4 โครง ฝังแบบนอนหงายเหยียดยาว มีทิศทางการฝังศพที่ต่างกัน 2 แบบคือ หันศีรษะโครงกระดูกไปทางทิศตะวันตก จำนวน 1 โครง ได้แก่โครงกระดูกหมายเลข 3 และหันศีรษะโครงกระดูกไปทางทิศเหนือ จำนวน 3 โครง ได้แก่โครงกระดูกหมายเลข 1, 2 และ 4 โดยโครงกระดูกซึ่งหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกนั้นถูกฝังอยู่ในระดับความลึกเดียวกันกับโครงที่หันศีรษะไปทางทิศเหนือ แต่มีร่องรอยให้เห็นชัดว่าเป็นการฝังที่หลัง เนื่องจากหลุมฝังศพของโครงกระดูกหมายเลข 3 ได้ขุดตัดบางส่วนของหลุมฝังศพของโครงกระดูกหมายเลข 1 โครง

กระดูกที่พบทั้งหมดในหลุม TP-3 นั้นมีการฝังภาชนะดินเผาอุทิศให้กับศพเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงที่หันไปทางทิศเหนือทั้ง 3 โครง มีภาชนะรวมกันมากกว่า 20 ใบ นอกจากนี้ยังพบว่าโครงกระดูกหมายเลข 1 มีการทុบภาชนะดินเผาให้แตกทรงข้างใต้ศพ นอกเหนือจากการฝังภาชนะดินเผาเต็มใบอุทิศให้กับศพ โดยภาชนะที่ถูกทុบให้แตกทรงใต้ศพ นั้นมีบางชิ้นที่สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นชิ้นส่วนหม้อสามขาด้วย

5.4 โบราณวัตถุที่พบ

1) โครงกระดูกมนุษย์ พบจากการขุดครั้งนี้แล้ว 6 โครง ฝังโดยหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก 3 โครง และหันไปทางทิศเหนือ 3 โครง

2) ภาชนะดินเผาและเศษภาชนะดินเผา มีทั้งภาชนะดินเผาเต็มใบและเศษภาชนะดินเผากระจายตัวอยู่หนาแน่นทุกชั้นดิน เช่น หม้อก้นกลม หม้อก้นกลมมีเชิง ภาชนะทรงพานทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก

หม้อก้นกลมนั้นมักตกแต่งฝังด้วยลายเชือกทาบ บางใบที่เป็นหม้อขนาดเล็กมีการปั้นติดปุ่มเล็กที่ไหล่ภาชนะ 4 ปุ่ม ส่วนภาชนะทรงพานส่วนใหญ่เป็นภาชนะผิวเรียบ สีออกแดงไปจนถึงสีส้มและมีบางใบที่ผิวขัดมัน

3) เศษภาชนะดินเผา ส่วนใหญ่เป็นเศษภาชนะลายเชือกทาบและผิวเรียบ มีบ้างที่เคลือบน้ำดินสีแดงและขัดผิวมัน ส่วนลายขูดขีดนั้นพบบ้างแต่ไม่มากเช่นเดียวกับภาชนะรมควันขัดมันสีดำที่พบน้อยมาก เศษภาชนะเหล็เหนือดินค่อนข้างหายไปถึงหายมาก ใสในเผาไม่สุกมีสีดำเห็นได้ชัด หลายชิ้นที่พบกลับข้างเป็นส่วนผสมในเนื้อดิน ผิวเศษภาชนะเหล่านี้มักมีร่องรอยเขม่าควันไฟจับอยู่ ซึ่งเกิดจากการใช้งานภาชนะเหล่านี้

4) ชิ้นส่วนหม้อสามขา ได้พบเป็นจำนวนมากเมื่อคราวพื้นที่แหล่งถูกขุดตัดหน้าดิน และในการขุดค้นก็ได้พบด้วยหลายชิ้น โดยรูปแบบขาหม้อที่พบมีความหลากหลายพอสมควร จำแนกได้ 2 แบบ คือ แบบขาอ้วนป้อมที่ตัวขากับภาชนะเชื่อมต่อกัน (ขาเป็นส่วนหนึ่งของบรรจุภัณฑ์) และแบบขาทรงกรวยเรียวแหลมที่แยกส่วนออกจากตัวภาชนะ(แบบบ้านเก่า) โดยแบบหลังนี้รูปทรงของภาชนะคล้ายกับหม้อสามขาที่พบในแหล่งโบราณคดีบ้านเก่า จ.กาญจนบุรี ส่วนแบบแรกนั้นแม้จะไม่พบใบที่สมบูรณ์แต่เมื่อนำชิ้นส่วนที่เจ้าของที่ดินเก็บรักษาไว้มาสันนิษฐานรูปทรง พบว่ารูปทรงตัวภาชนะคล้ายกับอ่างที่มีส่วนขาต่อยื่นออกมา

5) เครื่องมือหิน จำแนกเป็น ขวานหินขัด ขวานหินกะเทาะ และสะเก็ดหิน ขวานหินขัดพบมากที่สุดทั้งในชั้นการอยู่อาศัยและชั้นการฝังศพ เกือบทั้งหมดเป็นขวานหินขัดชนิดไม่มีบ่า มีเพียง 1 ชิ้นที่เป็นขวานหินขัดชนิดมีบ่า ขวานหินขัดเหล่านี้ส่วนใหญ่ทำจากหินตะกอนและหินปูน ขวานหินกะเทาะ เป็นขวานที่กะเทาะหลายรอยทั้งสองหน้า ทำจากหินเชิร์ต และหินตระกูลควอร์ตซ์ซึ่งเป็นเนื้อละเอียดคล้ายแก้ว เนื้อสีขาวขุ่นไปจนถึงสีเหลืองปนน้ำตาล สะเก็ดหิน พบตลอดทุกชั้นดิน มีทั้งเป็นสะเก็ดหินชิ้นเล็ก ๆ ที่เกิดจากการกะเทาะเพื่อผลิตขวานหินกะเทาะ จัดเป็นสะเก็ดหินที่ไม่ได้ใช้งานและประเภทที่นำมาใช้งานเป็นเครื่องมือสะเก็ดหิน

6) กำไลหิน พบหลายชิ้น พบหลายชิ้นทั้งในชั้นดินอยู่อาศัยและฝังศพ เป็นกำไลหินสีเขียวมีขอบคล้ายจักร 1 วง วางอยู่ใกล้ๆกับกำไลหินสีขาวที่แตกหักแต่สามารถต่อกันได้ครบเป็นวงอีก 3 วง

7) หินลับ ใช้สำหรับขัดฝนขวานหินขัด ส่วนใหญ่ทำจากหินทราย บางชิ้นเป็นหินตะกอนหรือหินปูน พบชิ้นการอยู่อาศัยทั้ง 2 ระยะเวลา

8) ลูกปัดหิน เป็นลูกปัดหินสีดำและสีเขียว ทรงกระบอกขนาดเล็ก ยาวประมาณ 1.5-2.0 เซนติเมตร พบเพียง 2 ชิ้น โดยฝังอุทิศให้กับศพ

9) กระสุนดินเผา พบหลายชิ้นร่วมกับเศษภาชนะดินเผา ในชั้นดินอยู่อาศัยทั้ง 2 ระยะเวลา

10) กระดุกสัตว์ มีทั้งพบในชั้นดินอยู่อาศัยและชั้นการฝังศพ พบกระดุกสัตว์ขนาดใหญ่จำนวนมากปะปนอยู่ในกองขี้เถ้าไฟ และกระจายอยู่ทั่วทั้งชั้นร่วมกับเศษภาชนะดินเผา ส่วนชิ้นการอยู่อาศัยระยะที่ 2 ได้พบกระดุกสัตว์ขนาดเล็ก กระดุกสัตว์กึ่งหนูและสัตว์มีเขา รวมถึงกระดุกปลาเป็นจำนวนมาก ส่วนในหลุมฝังศพนั้นพบว่ามีกระดูกสัตว์จำพวกงูหรือกวางรองใต้หลุมศพ

11) เครื่องมือกระดูก ลักษณะเป็นเครื่องมือเขาสัตว์จำพวกงู ที่ปลายเขามีรอยสึกกร่อนจากการใช้งาน

5.5 สรุปผลการศึกษาทางโบราณคดี

หลักฐานข้อมูลที่ได้จากการขุดค้นจาก แหล่งโบราณคดีหนองราชวัตรทั้งหมด ทำให้กำหนดอายุแหล่งโบราณคดีแห่งนี้โดยการเปรียบเทียบโบราณวัตถุชิ้นสำคัญคือ "หม้อสามขา" กับแหล่งโบราณคดีบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ว่าอยู่ในสมัยหินใหม่-ก่อนยุคโลหะ ราว 4,000-3,000 ปีมาแล้ว จัดเป็นแหล่งโบราณคดีใน "วัฒนธรรมบ้านเก่า" หรือ "วัฒนธรรมหม้อสามขา" ซึ่งมีกลุ่มคนเข้ามาอยู่อาศัยใช้ประโยชน์อยู่ 2 สมัยใหญ่ๆ โดยในสมัยแรกนั้นใช้พื้นที่เนินดินเป็นที่ฝังศพ ส่วนชายเนินนั้นเป็นที่อยู่อาศัย เมื่อเข้าสู่สมัยที่ 2 ผู้คนคงเพิ่มจำนวนมากขึ้นจึงได้พบที่มีการใช้พื้นที่ทั่วทั้งเนินในการฝังศพและอยู่อาศัย โดยรูปแบบการฝังศพเป็นการฝังแบบนอนหงายเหยียดยาวทั้ง 2 สมัย แต่ทิศทางการฝังต่างกัน คือ ในสมัยแรกฝังโดยหันศีรษะไปทางทิศเหนือ ส่วนสมัยที่ 2 หันศีรษะไปทางทิศตะวันตก

ส่วนแบบแผนการดำรงชีวิตนั้น ผู้คนที่นี่รู้จักทำการเพาะปลูกข้าวมาตั้งแต่วัยแรกที่เข้ามาอยู่อาศัยเพราะได้พบหลักฐานเมล็ดข้าวในเนื้อภาชนะ ในขณะที่เดียวกันก็มีการล่าสัตว์ขนาดใหญ่เป็นอาหารด้วย โดยสัตว์เหล่านี้ น่าจะชุกชุมในพื้นที่รอบๆซึ่งคงเป็นป่ารกทึบในระยะแรกๆ และเมื่อระยะเวลาผ่านไปประชากรน่าจะเพิ่มจำนวนขึ้นมาก จึงมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไป ซึ่งส่งผลให้สภาพแวดล้อมและพืชพรรณธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปด้วยจึงได้พบว่าในสมัยหลังมีการล่าสัตว์ขนาดเล็ก สัตว์มีเขาจำพวกงู กวาง และสัตว์น้ำมากขึ้น ใน

ขณะเดียวกันรูปแบบของเครื่องมือที่นิยมใช้ก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย จะพบว่าในระยะแรกนั้นนิยมใช้ขวานหินกะเทาะและขวานหินขัดแบบหยาบไม่ประณีต แต่สมัยหลังนิยมใช้ขวานหินขัดมากกว่า และมีรูปแบบประณีตสวยงามมากกว่า และยังมีการพัฒนาเครื่องมือกระดูกขนาดเล็กแหลมมากขึ้นด้วย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้อาจเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการล่าสัตว์ ซึ่งผู้ล่าต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และทรัพยากรสัตว์ที่เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ทำให้สัตว์บางชนิดที่มีวงจรชีวิตสัมพันธ์กับรูปแบบธรรมชาติหายไป คนจำเป็นต้องปรับพฤติกรรมการดำรงชีวิตและพัฒนาวัสดุอุปกรณ์ในการดำรงชีวิตมากขึ้น ต้องล่าสัตว์เท่าที่ยังเหลืออยู่และเริ่มแสวงหาทรัพยากรจากแหล่งอื่นเพื่อทดแทนสัตว์ที่หายไป เพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการในการดำรงชีวิต

โดยสรุปแล้วผลการศึกษา ที่ได้จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีหนองราชวัตร ในครั้งนี้ ได้ชี้ให้เห็นถึงชุมชนยุคหินใหม่ที่สำคัญมากแห่งหนึ่ง ที่เป็นกุญแจสำคัญบ่งชี้ถึงลำดับพัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำท่าจีน - แม่งลอม (สุภมาศ ดวงสกุล, 2552, หน้า 3-17)

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

1. ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (achievement) เป็นสมรรถภาพทางสมองในด้านต่างๆ ที่นักเรียนได้รับจากประสบการณ์จากครู ทั้งทางตรงและทางอ้อม สำหรับความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ได้มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

สมหวัง พิริยานูวัฒน์ (2537, หน้า 21) ได้กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ผลที่เกิดจากการสอนหรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งแสดงออกมา 3 ด้าน ได้แก่ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

ชนินทร์ชัย อินทிரามภรณ์, สุวิทย์ หิรันยากาศณ์, และสิริวรรณ เมธีวิวัฒน์ (2540, หน้า 5) กล่าวถึงความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนว่า เป็นความสำเร็จด้านความรู้ ทักษะ สมรรถภาพด้านต่างๆ ของสมองหรือมวลประสบการณ์ทั้งปวงของบุคคลที่ๆได้รับการเรียนการสอนหรือผลงานที่นักเรียนได้จากการประกอบกิจกรรมส่วนหนึ่ง

ภพ เลหาไพบุลย์ (2542, หน้า 367-389) ได้กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสามารถในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่ได้จากที่ไม่เคยกระทำได้หรือกระทำได้น้อย ก่อนที่จะมีการเรียนการสอน และเป็นพฤติกรรมที่สามารถวัดได้

อายเซนค์ (Eysenck, 1972, p.16) ได้กล่าวไว้ว่าผลสัมฤทธิ์ในการเรียนเป็นขนาดของความสำเร็จ ที่ได้จากการเรียนที่อาศัยความสามารถเฉพาะบุคคล โดยตัวบ่งชี้วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอาจได้มาจากกระบวนการที่ไม่ต้องอาศัยการทดสอบก็ได้เช่นการสังเกต การตรวจการบ้าน หรืออาจได้ในรูปของระดับคะแนนที่ได้จากโรงเรียน ซึ่งต้องอาศัยกรรมวิธีที่ซับซ้อน

และระยะเวลาที่นานพอสมควร หรืออีกวิธีหนึ่งอาจวัดได้ด้วยแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
ทั่วไป

กู๊ด (Good, 1973, p. 6) ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนว่า หมายถึง
การเข้าถึงความรู้สึกหรือพัฒนาทักษะทางการเรียน ซึ่งโดยปกติพิจารณาจากคะแนนสอบ การ
ฝึกอบรมหรือคะแนนที่ได้จากงานที่ครูมอบหมายให้ หรือทั้งสองอย่าง

บลูม (Bloom, 1976, pp.201-207) ได้สรุปให้เห็นชัดเจนว่าการวัดผลสัมฤทธิ์หรือ
ประสิทธิภาพทางการเรียนของผู้เรียนนั้น เป็นความสามารถที่แสดงออกทางพฤติกรรมย่อย ๆ
ได้ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านความรู้ความจำ (knowledge) เป็นความสามารถที่ผู้เรียนเก็บและระลึกถึง
เรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้รับการสั่งสอนอบรมมาใช้ได้เป็นลักษณะนี้ ผู้เรียนแสดงออกในรูปของการจำ
และระลึกเรื่องราวนั้น ๆ

2. ด้านความเข้าใจ (comprehension) เป็นความสามารถที่แสดงออกในลักษณะ
ของการถ่ายทอดสิ่งที่ตัวเองได้เรียนรู้มาด้วยการเขียนหรือการกระทำใดๆให้ผู้อื่นเข้าใจได้

3. ด้านการนำไปใช้ (application) เป็นความสามารถที่ผู้เรียนนำเอาความรู้ความ
เข้าใจจากสิ่งที่ได้รับการอบรมสั่งสอนบวกกับประสบการณ์ต่าง ๆ ของตนไปใช้ในสถานการณ์จริง ๆ
หรือสถานการณ์จำลองที่คล้ายคลึงกัน

4. ด้านการวิเคราะห์ (analysis) เป็นพฤติกรรมที่ผู้เรียนแสดงออกให้เห็นได้ด้วย
ความสามารถแยกแยะเรื่องราว เหตุการณ์ ผลลัพธ์ ผลรวมของปรากฏการณ์ใดๆ ที่ประจักษ์อยู่
นั้นว่าเกิดจากหรือประกอบจากส่วนย่อยต่างๆ อะไรบ้าง สามารถวิเคราะห์บางส่วนที่สำคัญของ
เรื่องราวได้ มองเห็นความสัมพันธ์เกี่ยวโยงของสิ่งที่เรียนรู้ เป็นต้น

5. ด้านการสังเคราะห์ (synthesis) เป็นความสามารถที่ผู้เรียนนำเอาสิ่งที่เรียน
ต่างๆ มาร้อยกรองจัดระเบียบใหม่ให้เกิดเป็นโครงสร้าง เรื่องราวใหม่ที่แปลกกว่าเดิม มี
ประสิทธิภาพสูงกว่าเดิม เป็นลักษณะของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์นั่นเอง

6. ด้านการประเมินค่า (evaluation) เป็นพฤติกรรมทางปัญญาที่สูงที่สุดในด้าน
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นความสามารถที่ผู้เรียนวินิจฉัยเรื่องราวต่างๆ ว่าดีหรือไม่ดี ควร
ปฏิบัติหรือไม่ควรเหมาะสมหรือไม่ เป็นการใช้วิจารณญาณขั้นสุดยอดนั่นเอง

สรุปได้ว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหมายถึงผลที่เกิดจากการสอนหรือกระบวนการ
เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และเป็นพฤติกรรมที่สามารถวัดได้ เป็นความสำเร็จด้านความรู้ ทักษะ
สมรรถภาพด้านต่างๆ ของสมองหรือมวลประสบการณ์ทั้งปวงของบุคคล ที่ได้รับการเรียนการ
สอนหรือผลงานที่นักเรียนได้จากการประกอบกิจกรรมส่วนหนึ่ง โดยตัวบ่งชี้วัดผลสัมฤทธิ์ทาง
การเรียน อาจได้มาจากกระบวนการที่ไม่ต้องอาศัยการทดสอบก็ได้

2. องค์ประกอบที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

เพรสคอตต์ (Prescott, 1961, pp. 14-16) ได้ใช้ความรู้ทางชีววิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยาและการแพทย์ ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนของนักเรียนและสรุปผลศึกษาว่าองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียนมีดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบทางด้านร่างกาย ได้แก่ อัตรากาการเจริญเติบโตของร่างกายสุขภาพทางกาย ข้อบกพร่องทางร่างกายและบุคลิกท่าทาง
2. องค์ประกอบทางความรัก ได้แก่ ความสัมพันธ์ของบิดามารดา ความสัมพันธ์ของบิดามารดากับลูก ความสัมพันธ์ระหว่างลูก ๆ ด้วยกัน และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกทั้งหมดในครอบครัว
3. องค์ประกอบทางวัฒนธรรมและสังคม ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นอยู่ของครอบครัว สภาพแวดล้อมทางบ้าน การอบรมทางบ้าน และฐานะทางบ้าน
4. องค์ประกอบทางความสัมพันธ์ในเพื่อนวัยเดียวกัน ได้แก่ ความสัมพันธ์ของนักเรียนกับเพื่อนวัยเดียวกัน ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน
5. องค์ประกอบทางการพัฒนาแห่งตน ได้แก่ สติปัญญา ความสนใจ เจตคติของนักเรียน
6. องค์ประกอบทางการปรับตัว ได้แก่ ปัญหาการปรับตัว การแสดงออกทางอารมณ์

บลูม, และคนอื่น ๆ (Bloom, et al., 1971) กล่าวว่าตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่ได้ขึ้นอยู่กับสติปัญญาเพียงด้านเดียวแต่จะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบดังนี้

1. พฤติกรรมด้านความรู้ ความคิด หมายถึงความสามารถทั้งหลายของนักเรียนซึ่งประกอบด้วยความถนัดและพื้นฐานเดิมของนักเรียน
 2. คุณลักษณะด้านจิตพิสัยหมายถึง สภาพการณ์หรือแรงจูงใจที่จะทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ใหม่ได้แก่ ความสนใจ เจตคติต่อเนื้อหาวิชาที่เรียนในโรงเรียนและระบบการเรียน ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง ลักษณะบุคลิกภาพ
 3. คุณภาพการสอน ซึ่งได้แก่ การได้รับคำแนะนำ การมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน การเสริมแรงจากครู การแก้ไขข้อผิดพลาด และรู้ผลว่าตนเองกระทำถูกต้องหรือไม่
- สรุปได้ว่าอิทธิพลที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสติปัญญาเพียงด้านเดียวแต่ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมความรู้ ความคิด คุณลักษณะด้านจิตพิสัย บุคลิกภาพ แรงจูงใจ และขึ้นอยู่กับคุณภาพของการสอน รวมทั้งความสัมพันธ์ต่อบุคคลอื่นและวัฒนธรรมและสังคม ซึ่งนับว่าเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

3. การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นการตรวจสอบระดับความสามารถหรือความสำเร็จของบุคคลว่าได้เรียนรู้แล้วมากน้อยเพียงใด มีความสามารถชนิดใด ในการวัดผลสัมฤทธิ์

ทางการเรียน มีผู้กล่าวไว้ดังนี้

สมบุรณ์ ชิตพงษ์, และคนอื่นๆ (2540, หน้า 6-7) กล่าวว่า การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน คือ

1. ด้านความคิด (cognitive domain) เป็นความสามารถของสมองในด้านความคิดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่แยกย่อยเป็น 6 ชั้น คือ

1.1 ความรู้ความจำ (memory) เป็นความสามารถในการทงไว้ รักษาไว้ซึ่งมวลประสบการณ์ต่างๆ ในชีวิตที่รับรู้มา

1.2 ความเข้าใจ (comprehension) เป็นความสามารถในการแปลความตีความ และขยายความในเรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิตต้องประสบ

1.3 การนำไปใช้ (application) เป็นความสามารถที่นำประสบการณ์ที่ได้รับมาไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาใหม่

1.4 การวิเคราะห์ (analysis) เป็นความสามารถในการจับใจความสำคัญและหาความสัมพันธ์และหลักการของสิ่งของเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

1.5 การสังเคราะห์ (synthesis) เป็นความสามารถในความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เรื่องราวต่างๆ ขึ้นมาใหม่ โดยใช้สิ่งเดิมมาดัดแปลงและปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพดีกว่าแต่ก่อน

1.6 การประเมินค่า (evaluation) เป็นความสามารถในการตัดสินใจตีราคาและสรุปเรื่องราวต่างๆ

2. ด้านความรู้สึก (affective domain) เป็นท่าทีที่มีต่อสิ่งต่างๆ มี 5 ชั้น คือ

2.1 การรับรู้ (receiving) เป็นความรู้สึกจับใจในการที่จะรับรู้ในสิ่งเร้าต่างๆ

2.2 การตอบสนอง (responding) เป็นการมีปฏิกิริยาต่อสิ่งเร้าด้วยความรู้สึกที่ยินยอมเต็มใจ และพอใจ

2.3 การสร้างคุณค่า (valuing) เป็นการแสดงออกซึ่งความรู้สึก มีส่วนร่วมต่อสิ่งต่างๆ ตั้งแต่การยอมรับ นิยมชมชอบ และเชื่อถือในสิ่งนั้น

2.4 การจัดระบบ (organization) เป็นการสร้างความคิดรวบรวมของคุณค่าให้เกิดมีระบบแล้วอาศัยความสัมพันธ์ของคุณค่าในสิ่งที่ยึดถือ

2.5 การสร้างลักษณะนิสัย (characterization) เป็นการจัดคุณค่าที่มีอยู่แล้วให้เป็นระบบแล้วยึดถือเป็นลักษณะประจำตัวบุคคล

3. ด้านทักษะ (psycho-motor domain) เป็นลักษณะการปฏิบัติมี 5 ขั้นตอน คือ

3.1 การเลียนแบบ (imitation) เป็นการเลือกทำตามแบบที่สนใจ

3.2 การทำตามแบบ (manipulation) เป็นการลงมือทำตามแบบที่สนใจ

3.3 การหาความถูกต้อง (precision) เป็นการตัดสินใจเลือกทำตามแบบที่

เห็นว่าถูกต้อง

3.4 การทำอย่างต่อเนื่อง(articulation) เป็นการกระทำสิ่งที่เห็นว่าถูกต้องนั้น ได้อย่างเป็นเรื่องเป็นราว

3.5 การทำโดยตามธรรมชาติ (naturalization) เป็นการทำจนเกิดทักษะ สามารถปฏิบัติได้โดยอัตโนมัติจนเป็นธรรมชาติ

พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2543, หน้า 21) กล่าวว่า การวัดผลสัมฤทธิ์เป็นการตรวจสอบ พฤติกรรมของผู้เรียนในด้านพุทธิพิสัย ซึ่งได้แก่ พฤติกรรมด้านความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ และการประเมินค่า ซึ่งเป็นการวัดองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการคือ

1. การวัดด้านปฏิบัติ เป็นการตรวจสอบความรู้ ความสามารถทางการปฏิบัติโดยให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง ให้เห็นผลงานที่ปรากฏออกมา ทำการสังเกตและวัดได้ การวัดแบบนี้ ต้องวัดโดยใช้ข้อสอบภาคปฏิบัติ

2. การวัดด้านเนื้อหา เป็นการตรวจสอบความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเนื้อหาวิชา รวมถึงพฤติกรรมความสามารถในด้านต่างๆ อันเป็นผลมาจากการเรียนการสอน มีวิธีการวัดได้ 2 ลักษณะ คือ สอบปากเปล่า และการสอบแบบให้เขียนตอบ

สรุปได้ว่าการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต้องสอดคล้องกับพฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความคิดซึ่งเป็นความสามารถของสมองในด้านความคิดเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ด้านความรู้สึกรู้สึกซึ่งเป็นที่ที่มีต่อสิ่งต่างๆ และด้านทักษะซึ่งเป็นลักษณะการปฏิบัติ โดยการวัดผลสัมฤทธิ์ การวัดด้านปฏิบัตินั้นต้องใช้ข้อสอบภาคปฏิบัติ ถ้าเป็นการวัดด้านเนื้อหาจะมีวิธีการวัดได้ 2 ลักษณะ คือ สอบปากเปล่า และการสอบแบบให้เขียนตอบ

4. ความหมายของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

คำว่าแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ (achievement test) นักวัดผลและนักการศึกษา มีการเรียกชื่อแตกต่างกันไปเป็น แบบทดสอบความสัมฤทธิ์ แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ หรือแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ และได้ให้ความหมายในแนวเดียวกันดังนี้

เยาวดี วิบูลย์ศรี (2540, หน้า 28) ได้ให้แนวคิดไว้ว่า แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์เป็นแบบทดสอบวัดความรู้เชิงวิชาการ มักใช้วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เน้นการวัดความรู้ความสามารถจากการเรียนรู้ในอดีต หรือสภาพปัจจุบันของแต่ละคน

พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2543, หน้า 96) ได้กล่าวว่า แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์เป็นแบบทดสอบที่ใช้วัดความรู้ ทักษะ และสมรรถภาพสมองด้านต่างๆ ที่ผู้เรียนได้รับจากประสบการณ์ทั้งปวง

บุญชม ศรีสะอาด (2545, หน้า 4) ได้กล่าวว่าแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ หมายถึงแบบทดสอบที่ใช้วัดความรู้ความสามารถของบุคคลในด้านวิชาการ ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้เนื้อหาสาระและตามจุดประสงค์ของวิชาหรือเนื้อหาที่สอบนั้น โดยทั่วไปจะวัดผลสัมฤทธิ์ในวิชาต่างๆ ที่เรียนในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย หรือสถาบันการศึกษาต่างๆ อาจจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. แบบทดสอบอิงเกณฑ์ (criterion referenced test) หมายถึง แบบทดสอบที่สร้างขึ้นตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมมีคะแนนจุดตัดหรือคะแนนเกณฑ์ สำหรับใช้ตัดสินว่าผู้สอบมีความรู้ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การวัดตรงตามจุดประสงค์ เป็นหัวใจสำคัญของข้อสอบในแบบทดสอบประเภทนี้

2. แบบทดสอบอิงกลุ่ม (norm referenced test) หมายถึง แบบทดสอบที่สร้างขึ้น เพื่อวัดให้ได้ครอบคลุมหลักสูตร จึงสร้างตามตารางวิเคราะห์หลักสูตร ความสามารถในการจำแนกผู้สอบตามความเก่ง อ่อน ได้ดี เป็นหัวใจสำคัญของข้อสอบในแบบทดสอบประเภทนี้ การรายงานผลการสอบอาศัยคะแนนมาตรฐาน ซึ่งเป็นคะแนนที่สามารถให้ความหมายแสดงถึงสถานภาพ ความสามารถของบุคคลนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับบุคคลอื่น ๆ ที่ใช้เป็นกลุ่มเปรียบเทียบสรุปว่า แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง แบบทดสอบที่ใช้วัดความรู้ ทักษะ และความสามารถทางวิชาการที่ผู้เรียนได้เรียนรู้มาแล้วในอดีตหรือปัจจุบันว่าบรรลุผลสำเร็จตามจุดประสงค์ตามเนื้อหาของวิชาที่กำหนดไว้เพียงใด

5. การสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ชวาล แพรัตนกุล (2539, หน้า 100-109) กล่าวถึงคุณลักษณะของแบบทดสอบที่ดีไว้ 10 ประการ ดังนี้

1. แบบทดสอบที่ดีต้องเที่ยงตรง (validity) คุณลักษณะข้อนี้ จัดว่ามีความสำคัญเป็นยอดของคุณลักษณะอื่นๆ เป็นที่ปรารถนาของเครื่องมือวัดทั้งหลาย และของแบบทดสอบทั้งปวง สมควรที่เราจะได้ทราบทั้งความหมาย ชนิด และวิธีหาเอาไว้ด้วย เพื่อจะได้ใช้เป็นเกณฑ์สำหรับตีราคาคุณค่าของแบบทดสอบต่างๆ ได้ถูกต้อง

2. แบบทดสอบที่ดีต้องยุติธรรม (fair) คือโจทย์ข้อคำถามทั้งหลายไม่มีช่องแนะให้เด็กฉลาดใช้ไหวพริบเลือกคำตอบที่ถูกต้อง ไม่เปิดโอกาสให้เด็กเกียจคร้านที่ดูตำราแต่ลวกๆ ตอบได้ดี ไม่ช่วยให้เด็กโชคดีเดาเก่งข้อสอบได้ ไม่มีทางให้เด็กพรางหรือปิดบังความบกพร่องของตนไว้อยู่และไม่ลำเอียงต่อเด็กกลุ่มใดประเภทใดโดยเฉพาะ

3. แบบทดสอบที่ดีต้องถามลึก (searching) คือข้อคำถามแบบทดสอบนั้นจะต้องไม่ถามแค่เพียงความรู้ ความจำ ตามตำรา แต่จะถามให้เด็กนำความรู้จากตำราไปวิเคราะห์ไปขยาย และนำไปใช้ เป็นต้น นับว่าเป็นคำถามที่นำให้เด็กต้องใช้สมองคิดค้น จึงจะตอบได้

4. แบบทดสอบที่ดีต้องยั่วยุเป็นเยี่ยงอย่าง (exemplary) คือข้อคำถามนั้นมีลักษณะท้าทายเชิญชวนให้เด็กคิดและประพฤติปฏิบัติไปตามนั้น

5. แบบทดสอบที่ดีต้องจำเพาะเจาะจง (definite) คือ เด็กอ่านคำถามแล้วต้องเข้าใจแจ่มชัดว่าคำถามอะไร หรือให้คิดให้ทำอะไร

6. แบบทดสอบที่ดีต้องปรนัย (objectivity) ตรงนี้ คำว่าปรนัย หมายถึงคุณสมบัติ 3 ประการ คือ 1) ความแจ่มชัดในความหมายของคำถาม 2) ความแจ่มชัดในวิธีตรงหรือมาตรฐานการให้คะแนน และ 3) ความแจ่มชัดในการแปลความหมายของคะแนนนั้นๆ

7. แบบทดสอบที่ดีต้องมีประสิทธิภาพ (efficiency) คือ สามารถให้คะแนนที่เที่ยงตรงและเชื่อถือได้มากที่สุดภายในเวลาและแรงงานแรงเงินที่น้อยที่สุดด้วย

8. แบบทดสอบที่ดีต้องยากพอเหมาะ (difficulty) คือในข้อสอบที่ดีเราต้องการคำถามที่มีเด็กตอบถูกบ้างผิดบ้าง ฉะนั้น ข้อที่ยากและง่ายที่สุดจึงไม่มีประโยชน์ เพราะเด็กพร้อมใจกันทำผิดหมดหรือถูกหมดทั้งชั้น กลายเป็นทุกคนไม่ได้คะแนนหรือทุกคนได้คะแนนขึ้นลงพร้อมๆ กันหมดเราเลยไม่รู้ว่าใครเก่งกว่ากันแน่

9. แบบทดสอบที่ดีต้องมีอำนาจจำแนก (discrimination) คือ สามารถเลือกเด็กออกเป็นประเภทๆ ได้ทุกชั้นทุกระดับ อย่างถีถ้วนและครบถ้วน ตั้งแต่เด็กอ่อนสุดจนถึงเก่งสุด

10. แบบทดสอบที่ดีต้องเชื่อมั่นได้ (reliability) คือ ข้อสอบนั้นสามารถให้คะแนนคงที่แน่นอนไม่แปรผันสลับปลับ

ล้วน สายยศ, และอังคณา สายยศ (2539, หน้า 146 -150) ได้แบ่งเครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเอง หมายถึง แบบทดสอบที่มุ่งวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนเฉพาะกลุ่มที่ครูสอน เป็นแบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นใช้กันโดยทั่วไปในสถานศึกษา มีลักษณะเป็นแบบทดสอบข้อเขียน (paper and pencil test) ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

1.1 แบบทดสอบอัตนัย (subjective or essay test) เป็นแบบทดสอบที่กำหนดคำถามหรือปัญหาให้ แล้วให้ผู้ตอบเขียนโดยแสดงความรู้ ความคิด เจตคติ ได้อย่างเต็มที่

1.2 แบบทดสอบปรนัย หรือแบบให้ตอบสั้นๆ (objective test or short answer) เป็นแบบทดสอบที่กำหนดให้ผู้สอบเขียนตอบสั้นๆ หรือมีคำตอบให้เลือกแบบจำกัดคำตอบ ผู้ตอบไม่มีโอกาสแสดงความรู้ ความคิดได้อย่างกว้างขวางเหมือนแบบทดสอบอัตนัย แบบทดสอบชนิดนี้แบ่งออกเป็น 4 แบบ คือ แบบทดสอบแบบ ถูก ผิด แบบทดสอบเติมคำ แบบทดสอบจับคู่ และแบบทดสอบเลือกตอบ

2. แบบทดสอบมาตรฐาน หมายถึง แบบทดสอบที่มุ่งวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนทั่วไป ซึ่งสร้างโดยผู้เชี่ยวชาญ มีการวิเคราะห์ และปรับปรุงเป็นอย่างดีจนมีคุณภาพ มีมาตรฐาน กล่าวคือ มีมาตรฐานในการดำเนินการสอบ วิธีการให้คะแนนและการแปลความหมายของคะแนน

สรุปจากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าชนิดของแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ที่นิยมใช้ ได้แก่ แบบทดสอบปรนัย แบบทดสอบอัตนัย แบบทดสอบแบบเลือกตอบ แบบทดสอบแบบถูกผิด แบบทดสอบเติมคำ แบบทดสอบจับคู่ หรือแบบทดสอบมาตรฐาน การสร้างแบบทดสอบชนิดต่างๆ นั้น ผู้สร้างจะต้องสร้างให้เหมาะสมกับเนื้อหา และสอดคล้องกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ และเลือกใช้ให้เหมาะสมกับผู้สอบด้วย ซึ่งงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะใช้ข้อสอบแบบเลือกตอบ มาเป็นแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เพราะสามารถวัดได้ครอบคลุม

เนื้อหา ตรวจสอบให้คะแนนง่าย มีความเป็นปรนัยสูง และสามารถนำผลการสอบมาวิเคราะห์ และปรับปรุงให้ข้อสอบมีคุณภาพดีขึ้นง่ายกว่าแบบทดสอบชนิดอื่น

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สรุปได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหมายถึง ผลที่เกิดจากการสอนหรือกระบวนการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม และเป็นพฤติกรรมที่สามารถวัดได้ เป็นความสำเร็จด้านความรู้ ทักษะสมรรถภาพ ด้านต่างๆ ของสมองหรือมวลประสบการณ์ทั้งปวงของบุคคล แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนจะประกอบไปด้วยแบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นและแบบทดสอบมาตรฐาน สำหรับในการวิจัย ครั้งนี้จะใช้แบบทดสอบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นแล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไข และ ทดลองใช้จนเป็นแบบทดสอบมาตรฐาน

ทักษะการคิดวิเคราะห์

1. ความหมายของทักษะ

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของทักษะไว้ในลักษณะต่างๆ ดังนี้

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา (2542, หน้า 155) กล่าวว่า ทักษะเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะช่วยให้ การทำงานของบุคคลนั้นๆ มีความคล่องตัว มีประสิทธิภาพ ดังนั้นการเรียนรู้เรื่องทักษะนั้นจึงมี ลักษณะลองผิดลองถูก ซึ่งผู้เรียนจะต้องลงมือปฏิบัติเอง

กาญจนา จันทะดวง (2543, หน้า 52) กล่าวว่า ทักษะนั้นเป็นกระบวนการที่ เกี่ยวข้องกับความสามารถในการปฏิบัติงาน โดยอาศัยประสาทสัมผัสของอวัยวะต่างๆ ที่ทำงาน ประสานกัน ซึ่งความสามารถต่างๆ หากได้รับการฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ก็จะก่อให้เกิดความ คล่องแคล่วจนกลายเป็นความชำนาญ

ชาญชัย ยมดิษฐ์ (2548, หน้า 199) กล่าวว่า ทักษะนั้นมีความสำคัญกับมนุษย์ใน ฐานะที่มนุษย์ต้องใช้อวัยวะในการทำงานให้บรรลุตามจุดประสงค์ ตั้งแต่พื้นฐานง่าย ๆ ไปจนถึง ทักษะที่ซับซ้อน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าทักษะนั้นหมายถึง การปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ อย่างถูกต้อง และรวดเร็ว

จากความหมายของทักษะดังกล่าว สรุปได้ว่าทักษะนั้นหมายถึง ความชำนาญ ความสามารถในการกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งได้ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ และมีการ ฝึกฝนอยู่เสมอ

2. ความหมายของการคิดวิเคราะห์

ชาติ แจ่มนุช (2545, หน้า 54) ได้ให้ความหมายการคิดวิเคราะห์ เป็นการคิดที่ สามารถแยก สิ่งสำเร็จรูปได้แก่วัตถุสิ่งของต่างๆ ที่อยู่รอบตัวหรือบรรดาเรื่องราวหรือเหตุการณ์ ต่างๆ ออกเป็นส่วนย่อยๆ ตามหลักการหรือเกณฑ์ที่กำหนดให้ เพื่อค้นหาความจริงหรือ ความสำคัญที่แฝงอยู่ภายใน

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546, หน้า 24) ให้ความหมายของการคิดวิเคราะห์ว่า หมายถึง ความสามารถในการจำแนกแจกแจงและแยกแยะองค์ประกอบต่าง ๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของสิ่งที่เกิดขึ้น การคิดเชิงวิเคราะห์เปรียบเหมือนการเห็น “ผลลัพท์” ของบางสิ่งไม่ด่วนสรุปทันทีว่า มันเกิดจากสาเหตุใด มีองค์ประกอบใด มีความเป็นมาอย่างไร แต่พยายามหาข้อเท็จจริงที่ถูกต้องเสียก่อนว่า ผลลัพท์ที่เราเห็นนั้น เกิดจาก“สาเหตุที่แท้จริงคืออะไร” โดยมาจากสมมติฐานที่ว่า ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นมานั้น ย่อมมีที่มาที่ไป ย่อมมีเหตุผลและมีองค์ประกอบย่อย ๆ ซ่อนอยู่ภายใน ซึ่งอาจสอดคล้องหรือตรงกันข้ามกับสิ่งที่ปรากฏภายนอก ดังนั้น การจะเข้าใจสภาพที่แท้จริงจึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ เพื่อตอบคำถามว่า“สิ่งนี้มาจากอะไร และเพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น” ก่อนที่เราจะสรุปความ หรือตัดสินใจบางอย่างเกี่ยวกับเรื่องนั้น

สุวิทย์ มูลคำ (2547, หน้า 9) กล่าวว่า การคิดวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการจำแนกแยกแยะองค์ประกอบต่าง ๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งอาจเป็นวัตถุ สิ่งของ เรื่องราวหรือเหตุการณ์และหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น เพื่อค้นหาสภาพความเป็นจริงหรือสิ่งสำคัญของสิ่งที่กำหนดให้

ลักขณา สริวัฒน์ (2549, หน้า 67) ได้อธิบายว่า การคิดวิเคราะห์ เป็นวิธีการคิดแยกแยะองค์ประกอบหรือลักษณะของสิ่งต่าง ๆ เรื่องราวหรือเหตุการณ์ การคิดในระดับนี้ต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงหรือข้อมูลทางทฤษฎีมาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์จึงสามารถอธิบายได้ว่าเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้อยู่ในสภาพใด และอาจบอกได้ว่ามีแนวโน้มไปในทางใด

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2549, หน้า 5) ให้ความหมาย ของการคิดวิเคราะห์ว่าเป็นการระบุเรื่องหรือปัญหา จำแนกแยกแยะ เปรียบเทียบข้อมูลเพื่อจัดกลุ่มอย่างเป็นระบบ ระบุเหตุผลหรือเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล และตรวจสอบข้อมูลหรือหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้เพียงพอในการตัดสินใจ/แก้ปัญหา/คิดสร้างสรรค์

จากนิยามข้างต้นสรุปความหมายของการคิดวิเคราะห์ว่าหมายถึง ความสามารถในการแยกแยะส่วนย่อย ๆ ของเหตุการณ์เรื่องราวหรือเนื้อเรื่องต่าง ๆ ว่าประกอบด้วยอะไร หาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น มีจุดมุ่งหมายหรือความประสงค์สิ่งใดและส่วนย่อย ๆ ที่สำคัญนั้นแต่ละเหตุการณ์เกี่ยวพันกันอย่างไร และเกี่ยวพันกันโดยอาศัยหลักการใด เพื่อค้นหาเหตุผลที่แท้จริงของสิ่งที่เกิดขึ้น เกิดความชัดเจนและความเข้าใจจนสามารถนำไปสู่การตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

3. องค์ประกอบของทักษะการคิดวิเคราะห์

สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์ (2544, หน้า 17) กล่าวว่า ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ประกอบด้วยทักษะต่อไปนี้

นั้น

1. ทักษะการระบุองค์ประกอบสำคัญ หรือลักษณะเฉพาะ
2. ทักษะการระบุความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ และแบบแผนขององค์ประกอบ
3. ทักษะการจับใจความสำคัญ
4. ทักษะการค้นหา และระบุความผิดพลาด

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์, และดารณี คำวัจนัง (2546, หน้า 51-53) ได้จำแนกพฤติกรรมย่อยของการวิเคราะห์ออกได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์ส่วนประกอบ เป็นความสามารถในการหาส่วนประกอบที่สำคัญของสิ่งของหรือเรื่องราวต่างๆ เป็นความสามารถในการบอกความแตกต่างระหว่างข้อเท็จจริงและความคิดเห็น ความแตกต่างของข้อสรุปจากข้อเท็จจริงที่นำมาสนับสนุน เช่น การวิเคราะห์ส่วนประกอบที่สำคัญ สาเหตุและสาระสำคัญของเรื่อง

2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ เป็นความสามารถในการหาความสัมพันธ์ของส่วนสำคัญต่างๆ เป็นการระบุความสัมพันธ์ระหว่างความคิด ความสัมพันธ์ในเชิงเหตุผลและความแตกต่างระหว่างข้อโต้แย้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้อง

3. การวิเคราะห์หลักการ เป็นความสามารถในการหาหลักการของความสัมพันธ์ของส่วนสำคัญในเรื่องนั้นๆ ว่าสัมพันธ์กันอยู่โดยอาศัยหลักการใด เป็นความสามารถในการให้ผู้เรียนค้นหาหลักการของเรื่อง ระบุจุดประสงค์ของผู้เรียน ประเด็นที่สำคัญของเรื่อง เทคนิคที่ใช้ในการชักจูงผู้อ่าน และรูปแบบของภาษาที่ใช้ เช่น การบอกหรือการอธิบายสิ่งที่เป็นใจความสำคัญ ความสัมพันธ์ และหลักการของสิ่งที่เรียนได้

เสีี่ยม โตรัตน์ (2546, หน้า 28-29) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการคิดวิเคราะห์ไว้ว่า โดยทั่วไปการคิดวิเคราะห์ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 2 องค์ประกอบคือ ทักษะในการจัดระบบข้อมูล ความเชื่อถือได้ของข้อมูล และการใช้ทักษะเหล่านั้นอย่างมีปัญญาเพื่อการชี้นำพฤติกรรม ดังนั้นการคิดวิเคราะห์จึงมีลักษณะ ดังนี้

1. การคิดวิเคราะห์จะเป็นการแสวงหาข้อมูลและนำข้อมูลไปใช้
2. การคิดวิเคราะห์จะต้องเกี่ยวกับการใช้ทักษะอย่างต่อเนื่อง และ
3. การคิดวิเคราะห์จะต้องมีทักษะที่จะต้องคำนึงถึงผลที่ยอมรับได้

การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ประกอบเป็นเป็นการคิดวิเคราะห์แตกต่างกันไปตามทฤษฎีการเรียนรู้ โดยทั่วไปสามารถแยกแยะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการคิดวิเคราะห์ได้ดังนี้

1. การสังเกต จากการสังเกตข้อมูลมาก ๆ สามารถสร้างเป็นข้อเท็จจริงได้
2. ข้อเท็จจริง จากการรวบรวมข้อเท็จจริงมากมาย และการเชื่อมโยงข้อเท็จจริง

บางอย่างที่ขาดหายไป สามารถทำให้มีการตีความ

3. การตีความ เป็นการทดสอบความเที่ยงตรงของการอ้างอิง จึงทำให้เกิดการตั้งข้อดกลงเบื้องต้น

4. การตั้งข้อดกลงเบื้องต้น จากข้อดกลงเบื้องต้นนี้ทำให้สามารถมีความคิดเห็น
5. ความคิดเห็น การแสดงความคิดเห็นจะต้องมีหลักและเหตุผล เพื่อพัฒนาข้อ

วิเคราะห์

6. การวิเคราะห์ การวิเคราะห์จะต้องอาศัยองค์ประกอบเบื้องต้นทุกอย่างร่วมกัน โดยทั่วไปผู้เรียนจะไม่เห็นความแตกต่างระหว่างการสังเกต และข้อเท็จจริง หรือการตีความว่าแตกต่างไปจากการแสดงความคิดเห็น หากผู้เรียนเข้าใจถึงความแตกต่างก็จะทำให้ผู้เรียนเริ่มพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ได้

วนิช สุชารัตน์ (2547, หน้า 125 -130) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของการคิดวิเคราะห์ว่า การคิดวิเคราะห์เป็นกระบวนการที่ใช้ปัญญาหรือใช้ความคิดนำพฤติกรรม ผู้ที่คิดวิเคราะห์เป็นจึงสามารถใช้ปัญญานำชีวิตได้ในทุก ๆ สถานการณ์ การคิดวิเคราะห์จะต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญสองเรื่อง คือ เรื่องความสามารถในการให้เหตุผลอย่างถูกต้อง กับเทคนิคในการตั้งคำถามเพื่อใช้ในการคิดวิเคราะห์ ความสามารถในการให้เหตุผลอย่างถูกต้องประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้

1. วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการให้เหตุผล ซึ่งต้องมีความชัดเจนเหตุผลต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ นอกจากนี้เป้าหมายจะต้องมีความสำคัญและมองเห็นว่าสามารถจะทำให้สำเร็จได้จริง ๆ

2. ความคิดเห็น หรือกรอบความจริงที่นำมาอ้าง เมื่อมีการให้เหตุผล ต้องมีความคิดเห็น หรือกรอบของความจริงที่นำมาสนับสนุน ถ้าสิ่งที่นำมาอ้างมีข้อบกพร่อง ความคิดเห็นที่แคบเฉพาะตัว ทำให้การให้เหตุผลทำได้ในขอบเขตอันจำกัดและมักไม่ถูกต้อง

3. ความถูกต้องของสิ่งที่อ้างอิง การอ้างอิงข้อมูลข่าวสาร เหตุการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ มีหลักการอยู่ว่า สิ่งที่นำมาอ้างจะต้องมีความชัดเจน มีความสอดคล้อง และมีความถูกต้องแน่นอน ถ้าข้อมูลข่าวสารไม่มีความถูกต้อง มีการบิดเบือนหรือนำเสนอเพียงบางส่วน จะก่อให้เกิดความได้เปรียบเสียเปรียบหรือสร้างความเสียหายต่อบุคคล องค์กรหรือสังคมได้

4. การสร้างความคิดหรือความคิดรวบยอด ลักษณะของความคิดรวบยอดที่ดีจะต้องมีความกระชับ มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ มีความลึกซึ้ง และมีความเป็นกลางไม่โน้มเอียงไปทางใดทางหนึ่ง

5. ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลกับสมมติฐาน ความบกพร่องในการให้เหตุผลสามารถเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลไปยึดติดในสมมติฐานที่ตั้งขึ้น ดังนั้นสมมติฐานที่ดีจะต้องมีความชัดเจนสามารถตัดสินใจได้และมีเสถียรภาพ

6. การลงความเห็น จะทำได้เมื่อมีหลักฐานบ่งบออย่างชัดเจนจะต้องตรวจสอบความเห็นที่เกิดขึ้นจากข้อมูลอื่น ๆ หรือบุคคลอื่น ๆ และจะต้องมีความชัดเจนว่าการลงความเห็นนั้นสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับสมมติฐานข้อไหน และมีอะไรเป็นตัวชี้ นำอยู่บ้าง ซึ่งอาจทำให้การลงความเห็นผิดพลาด

7. การนำไปใช้ เมื่อมีข้อสรุปแล้วจะต้องมีการนำไปใช้หรือมีผลสืบเนื่องจะต้องมีความคิดเห็นประกอบว่าข้อสรุปที่เกิดขึ้นนั้นสามารถนำไปใช้ได้มากน้อยเพียงใด ควรจะนำไปใช้ลักษณะใดจึงจะถูกต้อง

เทคนิคการตั้งคำถามเพื่อการคิดวิเคราะห์ ลักษณะของคำถามต้องมีคุณสมบัติ 8 ประการ ดังนี้

1. ความชัดเจน (clarity) ความชัดเจนของปัญหา เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการคิด
2. ความเที่ยงตรง (accuracy) เป็นคำถามที่บอกว่าทุกคนสามารถตรวจสอบได้ ถูกต้องตรงกันหรือไม่
3. ความกระชับ ความพอดี (precision) เป็นความกะทัดรัด ความเหมาะสม ความสมบูรณ์ของข้อมูล
4. ความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง (relevance) เป็นการตั้งคำถามเพื่อคิดเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์
5. ความลึก (depth) หมายถึงความหมายในระดับที่ลึก ความคิดลึกซึ้ง การตั้งคำถามที่สามารถเชื่อมโยงไปยังการคิดหาคำตอบที่ลึกซึ้ง ถือว่าคำถามนั้นมีคุณค่ายิ่ง
6. ความกว้างของการมอง (breadth) เป็นการทดลองเปลี่ยนมุมมองโดยให้ผู้อื่นช่วย
7. หลักตรรกวิทยา (logic) มองในด้านของความคิดเห็นและการใช้เหตุผล
8. ความสำคัญ (significance) ซึ่งหมายถึง การตั้งคำถามเพื่อตรวจสอบว่าสิ่งเหล่านั้นมีความสำคัญอย่างแท้จริงหรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจากในบางครั้งพบว่า ความสำคัญเป็นสิ่งที่เราต้องการจะให้เป็นมากกว่าเป็นความสำคัญจริง ๆ

สุวิทย์ มูลคำ (2547, หน้า 14) ได้กล่าวว่า การคิดวิเคราะห์ ประกอบด้วยทักษะดังต่อไปนี้

1. ความรู้ความเข้าใจโดยใช้ความรู้เดิม เป็นพื้นฐานในเรื่องที่จะวิเคราะห์ เพราะจะกำหนดขอบเขตการคิดวิเคราะห์ การจำแนกแจกแจงองค์ประกอบ จัดหมวดหมู่ลำดับความสำคัญหรือหาสาเหตุรวมเรื่องเหตุการณ์ให้ชัดเจน
2. ความสามารถในการตีความ เป็นการรับรู้ข้อมูลทางประสาทสัมผัส สมองจะตีความข้อมูล โดยวิเคราะห์เทียบเคียงกับความทรงจำ หรือความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น
3. ความสามารถในการหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล เป็นการค้นหาคำตอบหรือความน่าจะเป็นว่า มีความเป็นมาอย่างไร เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น จะส่งผลกระทบต่ออย่างไร ซึ่งสมองจะพยายามคิด เพื่อหาข้อสรุปความรู้ความเข้าใจอย่างสมเหตุสมผล

จากนิยามข้างต้น สรุปความหมายทักษะองค์ประกอบของการคิดวิเคราะห์ว่า หมายถึง กระบวนการที่ใช้ปัญญาหรือใช้ความคิดนำพฤติกรรม เป็นความสามารถในการ

วิเคราะห์ส่วนประกอบ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลกับสมมติฐานความสามารถในการตีความ เพื่อหาข้อสรุปความรู้ความเข้าใจอย่างสมเหตุสมผล

4. การพัฒนาการคิดวิเคราะห์

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546, หน้า 12-30) ได้อธิบายว่า ผู้ที่ต้องการคิดเชิงวิเคราะห์ได้ดีนั้น ควรพัฒนานิสัยการคิดในชีวิตประจำวันให้เคยชินที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. ช่างสังเกต ช่างสงสัย ช่างใคร่ครวญ นับเป็นสัญชาตญาณที่มีอยู่ทั้งในคนและสัตว์แตกต่างกันที่ความสงสัยของสัตว์นั้นนำไปสู่ความกล้า ๆ กลัว ๆ ในการเข้าไปดมกลิ่นหาข้อพิสูจน์หรือมีฉะนั้นจะรีบถอยหนีไปห่าง ๆ ส่วนความสงสัยของมนุษย์นำไปสู่การค้นหาความจริงโดยเริ่มต้นที่ความคิดก่อน เช่น การที่นักวิทยาศาสตร์ยุคแรก ๆ ค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ให้กับโลกเรานั้น เนื่องจากความช่างสังเกตความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ รอบ ๆ ตัว และเมื่อเห็นสิ่งผิดปกติ ค้นพบสิ่งแปลกใหม่จึงเกิดการตั้งสมมติฐาน จากนั้นจึงทำการทดลองเพื่อทดสอบสมมติฐานนั้น โดยนำมาวิเคราะห์แยกแยะองค์ประกอบ หาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล และทดลองซ้ำ ๆ เพื่อความแน่ใจในผลที่เกิดขึ้น

2. ช่างซักไซ้ ช่างไต่ถาม ช่างแจกแจง นักคิดเชิงวิเคราะห์มักจะไม่พอใจกับความคลุมเครือ ขอบรู้เห็น และเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน จึงเรียกได้ว่าต้องเป็นคนที่ชอบซักไซ้ไล่เลียงเป็นนักตั้งคำถาม และเป็นคนที่ชอบแจกแจงเรื่องที่เกิดขึ้นให้กระจ่าง นอกจากนี้ยังไม่ชอบการกล่าวอ้างลอย ๆ หรือสรุปความตามความรู้ปลายแถวของผู้รู้คนอื่น ๆ แต่วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับมาอย่างเฉพาะเจาะจง

3. ช่างสืบค้น ช่างสะสม ช่างเรียนรู้ การคิดเชิงวิเคราะห์จะทำได้ดี ถ้าเรามีความรู้และความเข้าใจในเรื่องที่เราจะวิเคราะห์ ถ้าเราไม่มีความรู้ เราจะไม่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงเหตุผล ไม่รู้ว่าจริงหรือไม่จริงอย่างไร ยิ่งในเรื่องใหญ่ ๆ เรามักจะต้องใช้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ และต้องเรียนรู้สภาพจริงที่เกิดขึ้นในเวลานั้น เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ได้อย่างเข้าใจ

4. ช่างคิด ช่างวิเคราะห์ ไม่อ้างว่าไม่มีเวลาคิด นักคิดวิเคราะห์จะต้องไม่คิดว่าการใช้เวลาในการใคร่ครวญเป็นการเสียเวลา พลาดโอกาสหาเงินหาทอง เสียแบบผู้อื่นง่ายและเร็วกว่า เราควรตระหนักว่า หากเรายอมเสียเวลาในตอนแรก ๆ คิดใคร่ครวญเกี่ยวกับงานของเรา ชีวิตส่วนตัวของเรา เพื่อหาทางแก้ปัญหาทางเลือกที่ดีที่สุดให้กับตนเอง เราจะเกิดความเข้าใจ เกิดการคิดเป็น วิเคราะห์เป็น ประเมินผลและตัดสินใจเป็น จะช่วยให้เราสามารถคิดในเรื่องต่าง ๆ ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไปได้ ลักษณะทั่วไปของคนช่างคิดวิเคราะห์ คือ ชอบตรวจสอบเพราะสงสัย และชอบวิเคราะห์เพื่อให้เกิดความชัดเจน ยกย่องเทิดทูนผู้มีอำนาจจนเกินสมควรจะรู้สึกห่อเหี่ยวเมื่อโดนเปรียบเทียบ ถ้าจัดการกับความอ่อนแอในตัวเองด้วยการภักดีต่อผู้มีอำนาจมองเรื่องของอำนาจแบบสุดโต่ง ทำตัวเป็นวีรบุรุษเพื่อชดเชยความวิตกกังวลภายใน พิสูจน์ตนเองให้คนอื่นเห็นแบบใจดีสู้เสือ เวลาจนตรอกจะสู้อยู่ ไม่ไว้ใจหลักการที่ถือ

ปฏิบัติอยู่ มองจุดบอดเต็มไปหมด มีการพิจารณาหลักการตรงกันข้ามอย่างพินิจพิเคราะห์ และพอเริ่มจะประสบความสำเร็จจะทำอะไรไม่ถูก มีแนวโน้มที่จะทำลายความสำเร็จที่ตนเองได้รับ

5. ช่างคิด ทำให้ทะลุปรุโปร่ง นักคิดเชิงวิเคราะห์จะเป็นคนที่ไม่ชอบความคลุมเครือ ชอบเห็นอะไรแล้วเข้าใจว่าเป็นอะไร ไม่หลงเชื่อหรือคล้อยตามเรื่องใด ๆ อย่างง่าย ๆ โดยไม่มีเหตุผล แต่จะพยายามคิดให้ทะลุปรุโปร่ง คิดให้เห็นความกระจ่างต้องแท้ คิดในประเด็นที่จะคิดอย่างครบถ้วนสมบูรณ์

สุวิทย์ มูลคำ (2547, หน้า 31-34) กล่าวว่า เทคนิคการพัฒนาความสามารถในการคิด การคิดอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามเวลา ต้องอาศัยการฝึกฝน เทคนิควิธีการทำให้เกิดเทคนิคที่น่าสนใจมีดังนี้

1. เทคนิคหมวก 6 ใบ โดยให้บุคคลสวมหมวกสีต่าง ๆ แล้วแสดงบทบาทตามสีที่กำหนดเป็นการฝึกการคิดหลายด้าน

2. เทคนิคการใช้คำถาม คำถามเป็นคำพูดที่ต้องการคำตอบ หรือการตอบสนอง เป็นเครื่องมือสำคัญในการแสวงหาข้อมูล หรือแปลความหมายของข้อมูล เป็นสิ่งที่ทำให้อยากรู้ อยากเห็น และช่วยให้เกิดความคิด เช่น ถามเพื่อเปรียบเทียบ ถามเพื่อตัดสินใจ ถามเพื่อจำแนกถามความสัมพันธ์ ถามให้แสดงความคิดเห็น

3. เทคนิคการใช้ผังกราฟิก เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างข้อมูลอย่างมีเหตุผล มีหลายรูปแบบ เช่น ผังมโนทัศน์ (Concept Map) ผังความคิด (Mind Map) ผังแบบขั้นบันได ผังวัฏจักร

4. เทคนิคการใช้รูปภาพ ฝึกให้นักเรียนคิด โดยใช้ทักษะการสังเกต การพิจารณา ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพชัดเจน

5. เทคนิคของ Chenfeld เป็นการฝึกทักษะการสังเกต การสำรวจ ในลักษณะการคิดคล่อง การใช้จินตนาการ การเปรียบเทียบเชื่อมโยง อาจมีเหตุผลหรือไม่มีอาจถูกหรือผิดแต่เป็นการกระตุ้นให้เกิดความคิด โดยใช้คำถามกระตุ้นให้เกิดการขยายขอบเขตการคิด สร้างจินตนาการ และถ่ายทอดความคิดออกมาในลักษณะการพูดหรือการเขียน เช่น มีอะไรอีก..... ถ้ามี.....อะไรจะเกิดขึ้น ถ้าไม่มี.....จะเป็นอย่างไร

6. เทคนิคการใช้นิทาน/เรื่องเล่า กระตุ้นให้เกิดความคิดหลากหลาย จินตนาการ เปรียบเทียบ เชื่อมโยง มีเหตุผล

7. เทคนิคการใช้สถานการณ์ปัญหา เป็นการฝึกให้นักเรียนคิดและสร้างทางเลือกที่หลากหลาย ซึ่งสามารถใช้สถานการณ์จากเรื่องจริง จากสื่อ สิ่งพิมพ์ เหตุการณ์ที่น่าสนใจให้นักเรียนตั้งคำถาม หาวิธีอธิบาย คิดหาวิธีแก้ปัญหา ประเมินคุณค่าของการกระทำ

จากการศึกษาพบว่า การฝึกให้เป็นนักคิดวิเคราะห์ที่ดีนั้นจะต้องเป็นคนที่ช่างสังเกต ช่างถามช่างสืบค้น ช่างคิด เพื่อหาคำตอบให้ตนเองได้อย่างละเอียดสมเหตุสมผลไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ การพัฒนากระบวนการคิด ตามเอกสารนี้เป็นเพียงแนวทางหนึ่งยังมีวิธีการอื่น ๆ ให้เลือก

ใช้ได้เหมาะสมกับนักเรียนและวัตถุประสงค์ การคิดมีประโยชน์มากก็จริง แต่ถ้าคิดในทางที่ไม่ถูกต้องเช่น คิดทุจริต คิดหาประโยชน์ทางลัด ก็ไม่เป็นประโยชน์ การคิดต้องสอดคล้องกับคุณธรรมจริยธรรมด้วย

5. ประโยชน์ของการคิดวิเคราะห์

วนิช สุธาร์ตน์ (2547, หน้า 135) สรุปประโยชน์ของการคิดได้ดังนี้

1. สามารถปฏิบัติงานอย่างมีหลักการและเหตุผล และได้งานที่มีประสิทธิภาพ
2. สามารถประเมินงานโดยใช้กฎเกณฑ์อย่างสมเหตุสมผล
3. สามารถประเมินตนเองอย่างมีเหตุผล และมีความสามารถในการตัดสินใจได้อย่างดี
4. ช่วยสามารถ แก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล
5. ช่วยให้ผู้สามารถกำหนดเป้าหมาย รวบรวมข้อมูลที่ชัดเจน ค้นหาความรู้ ทฤษฎี หลักการตั้งข้อสันนิษฐาน ตีความหมาย ตลอดจนการหาข้อสรุปได้ดี
6. ช่วยให้ผู้คิดมีความสามารถในการใช้ภาษาได้อย่างถูกต้อง จนถึงขั้นมีความสามารถ เป็นนายของภาษาได้
7. ช่วยให้คิดได้อย่างชัดเจน คิดได้อย่างถูกต้อง คิดอย่างกว้าง คิดอย่างลึกและคิดอย่างสมเหตุสมผล
8. ช่วยให้เกิดปัญญา มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย มีความเมตตา และมีบุคลิกภาพในทางสร้างประโยชน์ต่อสังคม
9. ช่วยพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่องในสถานการณ์ที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงสู่ยุคสารสนเทศและเทคโนโลยี จะเห็นได้ว่าการคิดวิเคราะห์มีประโยชน์ต่อบุคคลอย่างหาค่ามิได้ ตั้งแต่ช่วยให้บุคคลมีหลักการ มีเหตุผล ทำงานทุกอย่างด้วยการมีเป้าหมาย มีความคิดทุกขั้นตอนที่ชัดเจน เกิดปัญญาสร้างเสริมและพัฒนาความสามารถทางภาษาและเพิ่มพูนศักยภาพการเรียนรู้ของบุคคลให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น และสามารถตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง ทำให้เกิดความสำเร็จในการทำงานเป็นอย่างดี

ประโยชน์ของการคิดวิเคราะห์ สรุปได้ว่า ช่วยให้ผู้สามารถแก้ปัญหา ประเมินตัดสินใจ ช่วยให้เกิดปัญญา และสรุปข้อมูลต่างๆ ที่รับรู้ด้วยความสมเหตุสมผล

6. การวัดทักษะการคิดวิเคราะห์

ล้วน สายยศ, และอังคณา สายยศ (2549, หน้า149-154) กล่าวว่า การวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เป็นการวัดความสามารถในการแยกแยะส่วนย่อย ๆ ของเหตุการณ์ เรื่องราว หรือเนื้อหาต่าง ๆ ว่าประกอบด้วยอะไร มีจุดมุ่งหมายหรือประสงค์สิ่งใด นอกจากนั้นยังมีส่วยย่อย ๆ ที่สำคัญนั้นแต่ละเหตุการณ์เกี่ยวพันกันอย่างไรบ้างและเกี่ยวพันโดยอาศัยหลักการใด จะเห็นว่าสมรรถภาพด้านการวิเคราะห์จะเต็มไปด้วยการหาเหตุและผลมาเกี่ยวข้องเสมอ การวิเคราะห์จึงต้องอาศัยพฤติกรรมด้านความจำ ความเข้าใจ และด้านการนำไปใช้ มา

ประกอบการพิจารณา การวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์แบ่งแยกย่อยออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. การวิเคราะห์ความสำคัญ (analysis of elements) เป็นการวิเคราะห์ว่าสิ่งที่อยู่ นั้นอะไรสำคัญ หรือจำเป็นหรือมีบทบาทที่สุด ตัวไหนเป็นเหตุ ตัวไหนเป็นผล เหตุผลใดถูกต้อง และเหมาะสมที่สุด ตัวอย่างคำถาม เช่น สิ่งใดที่ขาดเสียมิได้ สอนแบบใดเด็กจึงอยากเรียน มากกว่าวิธีสอนอื่น ๆ ที่มีอยู่

2. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ (analysis of relationships) เป็นความสามารถในการ ค้นหาว่าความสำคัญย่อย ๆ ของเรื่องราวหรือเหตุการณ์นั้นต่างติดต่อกันอย่างไร สอดคล้องหรือขัดแย้งกันอย่างไร การวิเคราะห์ความสัมพันธ์อาจจะถามความสัมพันธ์ของเนื้อ เรื่องกับเหตุเนื้อเรื่องกับผล เหตุกับผล ตัวอย่างคำถาม เช่น เพราะเหตุใดจึงวิ่งไต่ตามแนวโค้ง ของโลก เหตุใดคนตกใจมากจึงมักเป็นลม

3. วิเคราะห์หลักการ (analysis of organizational principles) เป็นความสามารถ ที่จะจับเค้าเงื่อนของเรื่องราวเห็นว่ายึดหลักการใด มีเทคนิคการเขียนอย่างไรจึงชวนให้คนอ่านมี มโนภาพหรือยึดหลักปรัชญาใด อาศัยหลักการใดเป็นสื่อสารสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจ คำถามวิเคราะห์หลักการมักจะมีคำถามทำว่า... ยึดหลักการใด ... มีหลักการใดอยู่เสมอ ตัวอย่าง คำถามประเภทวิเคราะห์หลักการ เช่น รถยนต์วิ่งได้โดยอาศัยหลักการใด

สมนึก ภักดิ์ทิษานี (2546, หน้า 144-147) กล่าวว่าการวัดการวิเคราะห์ เป็นการ ใช้วิจารณ์ญาณเพื่อไตร่ตรอง การแยกแยะพิจารณาดูรายละเอียดของสิ่งต่าง ๆ หรือเรื่องต่าง ๆ ว่ามีชิ้นส่วนใดสำคัญที่สุด ของชิ้นส่วนใดสัมพันธ์กันมากที่สุด และชิ้นส่วนเหล่านั้นอยู่รวมกันได้ หรือทำงานได้เพราะอาศัยหลักการใด ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. การวิเคราะห์ความสำคัญ หมายถึง การพิจารณาหรือจำแนกว่า ชิ้นใด ส่วนใด เรื่องใด เหตุการณ์ใด ตอนใด สำคัญที่สุด หรือหาจุดเด่น จุดประสงค์สำคัญ สิ่งที่ซ่อนเร้น

2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ หมายถึง การค้นหาความเกี่ยวข้องระหว่าง ลักษณะสำคัญของเรื่องราวหรือสิ่งต่าง ๆ ว่าสองชิ้นส่วนใดสัมพันธ์กันรวมถึงข้อสอบอุปมาอุปมัย

3. การวิเคราะห์หลักการ หมายถึง การให้พิจารณาดูชิ้นส่วน หรือส่วนปลีกย่อย ต่าง ๆ ว่าทำงานหรือเกาะยึดกันได้ หรือคงสภาพเช่นนั้นได้เพราะใช้หลักการใดเป็นแกนกลาง จึงถามโครงสร้างหรือหลัก หรือวิธีการที่ยึดถือ

สรุปการวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ได้ว่า เป็นการศึกษาหาระดับความสามารถในการแยกแยะส่วนย่อย ๆ ของเหตุการณ์ เรื่องราว หรือเนื้อหาต่าง ๆ ว่ามีจุดมุ่งหมาย อะไร แต่ละเหตุการณ์เกี่ยวข้องกันอย่างไรโดยแบ่งออกตามประเภทเนื้อหาที่วัด ได้แก่การ วิเคราะห์ความสำคัญ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ และการวิเคราะห์หลักการ

จากองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าทักษะการคิดวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการแยกแยะความหมาย ความสำคัญ พิจารณาความแตกต่าง ข้อดีข้อด้อยและ

แสดงความคิดเห็นสนับสนุนเรื่องราวต่างๆ ได้ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้แบบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น โดยใช้แนวคิดของสมนึก ภัททิยธานี รวมทั้งแนวคิดของนักการศึกษาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเพื่อใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. การวิเคราะห์ความสำคัญ เป็นการพิจารณาหรือจำแนกว่า ชั้นใด ส่วนใด เรื่องใด เหตุการณ์ใด สำคัญที่สุด หรือหาจุดเด่น จุดประสงค์สำคัญ
2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ เป็นการค้นหาความเกี่ยวข้องระหว่างคุณลักษณะสำคัญของเรื่องราว หรือสิ่งต่าง ๆ ว่าส่วนใดสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน
3. การวิเคราะห์หลักการ เป็นความสามารถการพิจารณาดูชิ้นส่วน หรือส่วนปลีกย่อยต่างๆ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร หรือคงสภาพเช่นนั้นได้เพราะใช้วิธีการใด

เจตคติต่อวิชาประวัติศาสตร์

1. ความหมายของเจตคติ

เจตคติ (attitude) มาจากภาษาละตินว่า "aptus" แปลว่า โน้มเอียงเหมาะสม เจตคติ หรือทัศนคติ เป็นความรู้สึกของบุคคลที่เกิดขึ้นต่อสิ่งต่างๆ เช่น บุคคล สัตว์ สิ่งของ การกระทำ สถานการณ์และอื่น ๆ รวมทั้งท่าทีที่บ่งบอกถึงสภาพจิตใจที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเป็นความคิดเห็นซึ่งมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบ เป็นส่วนที่พร้อมเกิดปฏิกิริยาเฉพาะอย่างต่อสถานการณ์ภายนอก ได้มีนักการศึกษาและนักจิตวิทยาให้ความหมายของเจตคติไว้ดังนี้

กฤษณี คำชาย (2542, หน้า 159) ได้ให้ความหมายของเจตคติว่า หมายถึง ท่าที ความรู้สึก หรือความคิด ที่บุคคลมีต่อวัตถุ เหตุการณ์ หรือบุคคลอื่นๆ ซึ่งอยู่ล้อมรอบตัวเรา ลักษณะโดยทั่วไปของเจตคตินั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่ได้มาจากการเรียนรู้ผูกพันอยู่กับเป้าหมายมีทิศทาง และความเข้มที่แปรไปได้เมื่อเกิดแล้วค่อนข้างคงที่ แต่ก็เปลี่ยนแปลงได้และแสดงออกมาให้เห็นได้

เจลา ประเสริฐสังข์ (2542, หน้า 256) ให้ความหมายของเจตคติว่า หมายถึง สภาพจิตใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้าต่างๆ ในลักษณะที่ยอมรับ (accept) สิ่งนั้น หรือปฏิเสธ (reject) สิ่งนั้นแล้วส่งผลให้บุคคลมีแนวโน้มที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้นตามสภาพจิตใจหรือความรู้สึกนั้นๆ

บัญญัติ ชำนาญกิจ (2542, หน้า 42) ได้กล่าวว่า เจตคติ คือท่าที หรือแนวโน้มที่จะแสดงออกในลักษณะของความรู้สึก อารมณ์ที่มีต่อวัตถุ เหตุการณ์

เจตคติ หมายถึงท่าทีหรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, หน้า 321)

เพราะพรรณ เปลี่ยนภู (2543, หน้า 93) ให้ความหมายของเจตคติว่า หมายถึง ระดับสภาพหรือภาวะของจิตใจและของสมองในลักษณะที่จะกำหนดแนวทางของการตอบสนองต่อบุคคลหนึ่ง ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

พิชิต ฤทธิ์จรรยา (2549, หน้า 223) กล่าวว่า เจตคติเป็นความรู้สึก ความเชื่อ ความศรัทธาของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ และประสบการณ์ ที่ช่วยกระตุ้นจิตใจให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่อสิ่งต่างๆ ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง เช่น สนับสนุนหรือต่อต้าน ชอบหรือไม่ชอบ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย เป็นต้น

روبบินส์ (Robbins, 1993, p.177) อธิบายว่า attitude หมายถึง การประเมินสิ่งที่ชอบหรือไม่ชอบ เกี่ยวกับวัตถุ บุคคล หรือเหตุการณ์ ซึ่งสะท้อนถึงความรู้สึกเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่าง เช่น เมื่อฉันชอบงานของฉัน เป็นการแสดงความรู้สึกของฉันที่เกี่ยวกับงาน

บารอน (Baron, 1994, p. 642) ให้ความหมายของเจตคติว่า หมายถึงความรู้สึก ความเชื่อ และพฤติกรรมที่มีต่อสิ่งของ คน เรื่องราว และกลุ่มต่างๆ ในทางบวกหรือทางลบ

เทอร์สโตน (Thurstone, 1995, p. 531) ให้ความหมายของเจตคติว่า หมายถึงผลรวมเกี่ยวกับความรู้สึก อคติ ความกลัวต่อบางสิ่งบางอย่าง การแสดงออกทางการพูดเป็นความคิดอย่างใดอย่างหนึ่ง และความคิดนี้เป็นสัญลักษณ์ของเจตคติ

เลฟตัน, และรอลา (Lefton, & Laura, 1997, p. 354) ให้ความหมายของเจตคติ หมายถึงความรู้สึก ความเชื่อ และการโน้มน้าวให้แสดงพฤติกรรมต่อคน หรือสิ่งต่างๆ

ดาร์เลย์ (Darley, 1998, p. 611) ให้ความหมายเจตคติ หมายถึงการแสดงออกที่ไต่ไตรวดรองแล้วต่อเหตุการณ์สิ่งต่างๆ หรือว่าตนพอใจ

จากแนวคิดของนักการศึกษา และนักจิตวิทยาที่ได้กล่าวมาพอสรุปได้ว่า เจตคติ หมายถึง ความเชื่อ ความรู้สึกของแต่ละบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือต่อคนใดคนหนึ่ง การโน้มน้าวให้แสดงพฤติกรรมต่อคน หรือสิ่งต่างๆ อันเนื่อง มาจากภาวะจิตใจ ประสบการณ์ และความรู้สึกที่เกิดขึ้น และเป็นตัวกำหนดให้บุคคลนั้นแสดงพฤติกรรมหรือแนวโน้มของการสนองตอบต่อสิ่งนั้นซึ่งอาจจะไปในทางพอใจ สนับสนุนหรือคัดค้านก็ได้

2. องค์ประกอบของเจตคติ

บุญศรี คำชาย (2542, หน้า 159-160) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของเจตคติว่า องค์ประกอบของเจตคติมี 3 องค์ประกอบดังนี้

1. องค์ประกอบด้านความรู้ หมายถึง ภาพรวมที่เกิดขึ้นในความคิดของบุคคล เมื่อบุคคลรับรู้สิ่งเร้าความรู้นี้อาจอยู่ในรูปของความเชื่อ ความเห็น หรือความรู้จักสิ่งเร้านั้นๆ โดยปกติองค์ประกอบด้านความรู้จะเป็นตัวกำหนดองค์ประกอบด้านความรู้สึกและพฤติกรรม

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก เป็นสภาวะความรู้สึกหรือสภาวะทางอารมณ์ของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้าในลักษณะของการประเมิน องค์ประกอบด้านนี้เห็นได้ชัดกว่าความรู้เนื่องจากเมื่อเกิดความรู้สึกจะมีผลต่อสรีระด้วย

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นกับความคิด และกระบวนการทางสรีระทำให้พร้อมที่จะแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าตามความรู้ และความรู้สึกที่มีอยู่

ธีรวุฒิ เอกะกุล (2542, หน้า 10) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของเจตคติว่า องค์ประกอบของเจตคติมี 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านความรู้ บุคคลใดจะมีเจตคติต่อสิ่งใดได้บุคคลนั้นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งนั้นก่อน เพื่อใช้เป็นรายละเอียดสำหรับให้เหตุผลในการที่จะสรุปเป็นความเชื่อต่อไป

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก เป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวกับความรู้สึกหรืออารมณ์ของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดหลังจากรู้และเข้าใจสิ่งนั้นแล้ว

3. องค์ประกอบด้านความโน้มเอียงที่จะปฏิบัติ เป็นองค์ประกอบสุดท้ายที่รวมตัวจากความรู้และความรู้สึกที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด จนทำให้เกิดความโน้มเอียงที่จะปฏิบัติ หรือตอบสนองต่อสิ่งนั้นในทิศทางที่สนับสนุน คล้อยตาม หรือขัดแย้งตามความรู้สึกและความรู้สึกที่เป็นพื้นฐานนั้น

สุชาติ ผุดผ่อง (2542, หน้า 60) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของเจตคติว่า องค์ประกอบของเจตคติมี 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านความรู้ เป็นองค์ประกอบด้านความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งนั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นเหตุผลในการที่จะสรุปรวมเป็นความเชื่อ หรือช่วยในการประเมินผลสิ่งเร้านั้น ๆ

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก เป็นองค์ประกอบด้านความรู้สึก หรืออารมณ์ของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งเร้า อันเป็นผลต่อเนื่องมาจากการที่บุคคลได้ประเมินสิ่งเร้านั้นแล้วว่าพอใจ-ไม่พอใจ ต้องการ-ไม่ต้องการ ดี-เลว

3. องค์ประกอบด้านการกระทำ เป็นองค์ประกอบด้านความพร้อม หรือความโน้มเอียงที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติ หรือตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้น ๆ ในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง เช่น สนับสนุน หรือคัดค้าน การตอบสนองจะเป็นไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อ หรือความรู้สึกของบุคคลที่ได้มาจากการประเมิน

ไทรแอนดิส (Triandis, 1971, p. 3) ได้สรุปองค์ประกอบของเจตคติไว้ 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านพุทธิปัญญา (cognitive component) เป็นองค์ประกอบทางด้านความรู้หรือความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้านั้น ๆ เพื่อเป็นเหตุผลในการที่จะสรุปรวมเป็นความเชื่อหรือช่วยประเมินผลสิ่งเร้านั้น ๆ

2. องค์ประกอบด้านท่าทีความรู้สึก (effective component) จัดเป็นส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งจะเป็นตัวเร้าความคิด อีกต่อหนึ่ง ถ้าบุคคลมีภาวะความรู้สึกที่ดีหรือไม่ดี ขณะที่คิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งแสดงว่าบุคคลนั้นมีความรู้สึกในด้านบวกและลบตามลำดับ

3. องค์ประกอบทางด้านปฏิบัติ (behavioral component) คือความพร้อมหรือความโน้มเอียงเพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้าในทิศทางที่สนับสนุนหรือคัดค้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อหรือความรู้ที่ได้จากการประเมินผล

เลฟตัน (Lefton, 1997, p. 354) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของเจตคติ ไว้ 3 ประการคือ

1. ด้านความรู้ความเข้าใจ (the cognitive component) เป็นความเชื่อที่มีต่อสิ่งนั้นๆ

2. ด้านอารมณ์ (the emotion component) เป็นความรู้สึกชอบ ไม่ชอบสิ่งนั้น

3. ด้านพฤติกรรม (the behavioral component) เป็นการแสดงออกของความเชื่อและความรู้สึกที่มีต่อสิ่งนั้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า องค์ประกอบของเจตคติประกอบไปด้วย

1. องค์ประกอบด้านความรู้ หรือด้านสติปัญญา

2. องค์ประกอบด้านความรู้สึก หรืออารมณ์

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม หรือการปฏิบัติ

ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ต่างมีผลซึ่งกันและกัน และในสภาพต่างๆ ไป องค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ จะมีความสัมพันธ์กันมากจนแทบจะแยกออกจากกันโดยเด็ดขาดมิได้

3. ประเภทของเจตคติ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2539, หน้า 208-209) ได้แบ่งเจตคติ ออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. เจตคติทั่วไป (general attitude) ได้แก่ สภาพของจิตใจโดยทั่วไป เป็นแนวคิดประจำตัวของบุคคล เจตคติโดยทั่วไปได้แก่ ลักษณะของบุคลิกภาพอันกว้างขวาง เช่น การมองโลกในแง่ดี การเคร่งในระเบียบประเพณี

2. เจตคติเฉพาะอย่าง (specific attitude) ได้แก่ สภาพจิตใจที่บุคคลมีต่อวัตถุ สิ่งของ บุคคล สถานการณ์ และสิ่งอื่นๆ เจตคติเฉพาะอย่างนี้จะแสดงออกในลักษณะที่ชอบไม่ชอบต่อสิ่งนั้น คนนั้น ถ้าชอบหรือเห็นดีด้วยก็เรียกว่ามีเจตคติที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าไม่ชอบครุคนนั้นก็เรียกว่าเจตคติที่ไม่ดี

สรุปได้ว่าเจตคติแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ เจตคติทั่วไป ซึ่งเป็นแนวคิดหรือความรู้สึกของแต่ละบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และเจตคติเฉพาะซึ่งเป็นความรู้สึกนึกคิดต่อบุคคลหรือสถานการณ์โดยเฉพาะเป็นอย่างไรๆ ไป ซึ่งเป็นเรื่องของสภาพจิตใจ

4. ประโยชน์ของเจตคติ

เจตคติเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับจิตใจ ตลอดจนอารมณ์ของบุคคล ซึ่งมีอิทธิพลต่อการกระทำ หากบุคคลมีเจตนาที่ดี ย่อมมีพฤติกรรมที่ดีตาม แต่ถ้าเจตคติไม่ดีย่อมแสดงพฤติกรรมไม่ดีตามมาด้วย ดังนั้น จึงควรมีการพัฒนาเจตคติในการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีในการเรียนการสอน

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526, หน้า 5-6) กล่าวถึงเจตคติมีประโยชน์ต่อคนเราดังนี้

1. ช่วยทำให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบตัวโดยการจัดรูปสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเขา
2. ช่วยให้มีการเห็นคุณค่าในตนเอง (self-esteem) โยช่วยให้บุคคลหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดี หรือปกปิดความจริงบางอย่าง ซึ่งนำความไม่พอใจมาสู่ตัวเขา
3. ช่วยในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อน หรือการมีปฏิริยาตอบโต้ หรือการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดออกไปนั้น ส่วนมากจะทำในสิ่งที่นำความพอใจมาให้ หรือเป็นบำเหน็จรางวัลจากสิ่งแวดล้อม ช่วยให้ผู้บุคคลสามารถแสดงออกถึงค่านิยมของตนเอง ซึ่งแสดงว่าเจตคตินั้นนำความพอใจมาให้บุคคลนั้น

นอกจากนี้ กฤษณา ศักดิ์ศรี (2530, หน้า 212) ได้กล่าวว่า เจตคติมีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมของบุคคลที่จะโน้มเอียงไปตามเจตคติ ส่วนในแง่ของการเรียนการสอนเจตคติมีผลต่อการเรียนดังนี้

1. เจตคติมีผลต่อวิชาที่เรียนและครู
2. เจตคติมีผลต่อการใส่ใจในการเรียนและความเข้าใจในบทเรียน
3. เจตคติมีผลต่อการรับรู้
4. เจตคติมีผลต่อการตั้งความมุ่งหมาย

บลูม, และคนอื่นๆ (Bloom, et al., 1971, pp. 228-230) กล่าวถึงเจตคติของบุคคลว่าควรมีรูปแบบของการพัฒนาตามลำดับขั้นดังนี้

1. มีการรับรู้สิ่งเร้า ตลอดจนมีความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งเร้าต่างๆ
2. มีการตอบสนองต่อสิ่งเร้าไปในทิศทางที่บุคคลนั้นยอมรับ และจัดเรียงลำดับของพฤติกรรมหรือจัดประเภทของลักษณะการตอบสนองนั้นๆ ตามลักษณะของความพอใจ
3. โดยสร้างคุณค่า หรือค่านิยมจากการตอบสนอง โดยมีเงื่อนไขหรือข้อตกลงของสภาวะสิ่งเร้าเป็นตัวกำหนดลำดับขั้นของแบบแผนในการสร้างคุณภาพ
4. จัดระเบียบค่านิยมนั้นให้อยู่ในระบบของมโนภาพ
5. จัดค่านิยมเหล่านั้นมาสร้างเป็นนิสัย

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า เจตคติมีอิทธิพลต่อผลการเรียนเพราะถ้าผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีกับวิชาที่เรียนแล้ว ย่อมทำให้ผู้เรียนเกิดการอยากรู้อยากเห็น มีความตั้งใจในการเรียนอันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการเรียน

5. การวัดเจตคติและเครื่องมือวัดเจตคติ

การวัดเจตคติ

เจตคติเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจ ความรู้สึกและอารมณ์ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องยากในการวัดเพราะผู้ตอบจะต้องประเมินความรู้สึกว่า รู้สึกซาบซึ้ง ฟังพอใจหรือมองเห็นคุณค่าต่อสิ่งนั้น มากน้อยเพียงใด

เพราพรรณ เปลี้นกฎ (2543, หน้า 110-111) ได้กล่าวถึง การวัดเจตคติไว้หลายวิธี เพราะเจตคติเป็นการรวมพฤติกรรมในด้านความรู้ อารมณ์ ความรู้สึกและความพร้อมที่จะทำกิจกรรม ซึ่งวิธีวัดอาจทำได้หลายอย่าง และสิ่งสำคัญที่ตระหนักในการวัดหรือการตรวจสอบเจตคติ คือการวัดพฤติกรรมของมนุษย์เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะสามารถบิดเบือน ปกปิดข้อเท็จจริงได้ ดังนั้น ในการเลือกเครื่องมือในการวัด ควรพิจารณาอายุ และประสบการณ์ของผู้ถูกศึกษาเพื่อเลือกวิธีการวัดที่เที่ยงตรงและเชื่อถือได้ ซึ่งอาจต้องใช้หลายวิธีร่วมกัน วิธีการวัดเจตคติที่ใช้ในปัจจุบัน มีดังนี้

1. การสังเกต เป็นวิธีการศึกษาพฤติกรรมด้วยการติดตาม ฝ้ามองและจดบันทึก เช่น วิธีการสังเกตพฤติกรรมทางวาจาของแฟลนเดอร์ (Flanders)

2. การใช้แบบสอบถาม ซึ่งแบบสอบถามมีหลายประเภท เช่น แบบสอบถามแบบกำหนดตัวเลือก การใช้แบบสำรวจ แบบตรวจสอบรายการ แต่ที่นิยมกันมากในปัจจุบันเป็นแบบสอบถามที่ใช้วิธีการดังต่อไปนี้

2.1 วิธีใช้ค่าประจำประโยค เรียกวิธีการนี้ว่า เครื่องมือวัดเจตคติแบบเทอร์สโตน

2.2 วิธีการประเมินมาตราส่วนลิเคอร์ท ซึ่งเป็นแบบที่นิยมกันมาก

2.3 วิธีการใช้ความหมายแฝงของคำคุณศัพท์ (semantic differential scale)

วิธีการนี้สร้างตามทฤษฎีของออสกู๊ด (Osgood) และคนอื่นๆ

3. การสัมภาษณ์ คือการวัดเจตคติด้วยการสอบถามด้วยคำพูด และจดบันทึกหรืออัดเสียง เพื่อนำคำพูดมาวิเคราะห์ในภายหลังข้อมูลที่ได้รับนอกจากความคิดเห็นแล้วยังได้รับข้อมูลที่แสดงออกของพฤติกรรมด้วย แต่วิธีการสัมภาษณ์มีข้อเสียคือ ถ้าผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ไม่มีสัมพันธไมตรีอันดีต่อกัน ข้อมูลที่ได้อาจจะไม่ได้ข้อเท็จจริง

4. การใช้แบบสอบถามทางอ้อม (projective test) เป็นการวัดเจตคติด้วยวิธีสะท้อนความคิดต่อภาพ ข้อสำคัญของวิธีนี้ คือ ผู้วิเคราะห์หรือผู้ตีความหมายข้อความ จะต้องมีความชำนาญในการวิเคราะห์ความหมายคำพูด จึงจะสามารถทำให้ข้อมูลที่รับนำมาเชื่อถือ

5. การใช้การต่อประโยคให้สมบูรณ์ (sentence completion test) เป็นส่วนหนึ่งของวิธีการวัดทางอ้อม ข้อทดสอบ เป็นข้อคำถามที่เขียนเฉพาะตอนนำประโยค และเว้นข้อความท้ายประโยคให้ผู้ถูกศึกษาเขียนข้อความต่อให้จบประโยค ข้อคำถามเป็นเรื่องที่ต้องการวัดหลายประโยค ผู้ศึกษาจะนำข้อความท้ายประโยคมารวบรวมตีความหมายเจตคติที่มีอยู่

สรุปได้ว่า การวัดเจตคติ มีหลายวิธีได้แก่ การใช้แบบสอบถาม การสังเกต การสัมภาษณ์ การใช้แบบทดสอบทางอ้อม การต่อประโยคให้สมบูรณ์ สำหรับการวัดเจตคติในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกใช้ วิธีมาตราส่วนประมาณค่าของลิเคอร์ท

เครื่องมือวัดเจตคติ

สมบุรณ์ สุริยวงศ์, และคนอื่นๆ (2543, หน้า 134-144) ได้กล่าวว่า การวัดเจตคติของบุคคลนั้นมีเครื่องมือที่ใช้ในการวัดดังนี้

1. มาตรการวัดเจตคติของเซอร์สโตน (the method of equal appearing intervals) ประกอบด้วยข้อความคิดเห็นที่เป็นข้อความย่อยๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องที่จะศึกษา โดยแบ่งระดับเจตคติตามความเข้ม 11 ระดับ ลดหลั่นลงมาถึงระดับเจตคติที่ต่ำสุดแทนด้วย 1 หลังจากรวบรวมข้อความแล้ว จะต้องนำข้อความนั้นไปให้ผู้ตัดสินได้พิจารณาตัดสิน และนำเอาของแต่ละคนมาหาค่าสเกล (scale value)

2. มาตรการวัดเจตคติของลิเคอร์ท (the method of summated rating) ได้เอาวิธีการของมาตราส่วนประเมินค่ามาใช้ โดยมีข้อตกลงว่าการตอบสนองต่อข้อความหรือรายการแต่ละข้อในเรื่องที่จะวัดมีลักษณะคงที่ และผลรวมของลักษณะคงที่ของการตอบสนองในข้อทั้งหมดของแต่ละบุคคล จะมีลักษณะเป็นเส้นตรงหรือเกือบเส้นตรง ผลรวมนี้จะแทนค่าลักษณะนิสัยที่จะวัดได้อย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว จากข้อตกลงนี้ลิเคอร์ทได้นำมาใช้เป็นหลักในการสร้างมาตรการวัดเจตคติในสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยการถามข้อความหลายๆ ข้อให้บุคคลได้แสดงความคิดเห็นว่ามีความรู้สึกต่อข้อความนั้นอย่างไรบ้าง เช่น เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง แล้วกำหนดคะแนนให้เป็น 5, 4, 3, 2, 1 ตามลำดับ ที่เป็นข้อความทางบวก และ 1, 2, 3, 4, 5 ตามลำดับที่เป็นข้อความทางลบ

3. มาตรการวัดเจตคติของออสกู๊ด (semantic differential scale) ประกอบด้วยหัวข้อหรือความคิดรวบยอดที่ต้องการศึกษาและคำคุณศัพท์ที่ตรงข้ามกันตั้งแต่ 1 คู่ขึ้นไป เช่น ดี-เลว ยุติธรรม-ไม่ยุติธรรม ชอบ-ไม่ชอบ ฯลฯ ตรงกลางระหว่างคำคุณศัพท์แต่ละคู่จะเป็นตัวเลขบอกระดับความรู้สึกที่แตกต่างกัน

แบบทดสอบหรือมาตรการวัดเจตคติมีหลายแบบ แต่มักจะนิยมใช้ แบบทดสอบหรือมาตรการที่สร้างตามวิธีการของ ลิเคอร์ท เพราะสะดวกในการนำไปใช้ มีวิธีการสร้างที่ไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน มีความเชื่อถือสูงและยังสามารถนำไปปรับใช้กับการวัดต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้แบบทดสอบวัดเจตคติตามแนวคิดของลิเคอร์ท (Likert) ซึ่งเป็นการวัดเจตคติต่อการเรียนสาระประวัติศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นการวัดเจตคติโดยรวมได้แก่ การวัดพฤติกรรมในระดับความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมในการแสดงออกของนักเรียน ซึ่งพิชิต ฤทธิ์จรูญ (2549, หน้า 224-226) ได้อธิบายขั้นตอนในการสร้างไว้ดังนี้

1. กำหนดเป้าเจตคติ (attitude object) ที่ต้องการจะศึกษาหรือต้องการจะวัด ซึ่งอาจจะเป็นคน วัตถุสิ่งของ องค์กร สถาบัน อาชีพ วิชา นโยบาย ฯลฯ เช่น เจตคติต่ออาชีพ นักการเมือง เจตคติต่อวิชาภาษาไทย เจตคติต่อโรงเรียน เจตคติต่อนโยบายการจัดระเบียบสังคม เป็นต้น

2. ให้ความหมายหรือระบุขอบข่ายของเป้าเจตคติ ที่ต้องการจะวัดให้ชัดเจนว่าประกอบด้วยคุณลักษณะใดบ้าง เพื่อให้สามารถเขียนข้อความแสดงความรู้สึกต่อเป้าเจตคตินั้นได้อย่างครอบคลุมชัดเจน

3. เขียนข้อความแสดงความรู้สึกต่อเป้าเจตคติ ต้องการจะวัดให้ครอบคลุมคุณลักษณะที่สำคัญๆ ตามกำหนดไว้ในข้อ 2 ให้มีข้อความทั้งทางบวกและทางลบมากพอเมื่อวิเคราะห์แล้วเหลือจำนวนข้อความที่ต้องการนำไปใช้วัดเจตคติได้ ข้อความควรมีลักษณะดังนี้

3.1 เป็นข้อความที่แสดงความรู้สึกต่อสิ่งที่ต้องการวัด สามารถโต้แย้งได้ ไม่ใช่ข้อเท็จจริง

3.2 เป็นข้อความที่มีความสมบูรณ์ซึ่งชัดเจนเดียว

3.3 เป็นข้อความที่มีความแจ่มชัด สั้น กระชับรัด

3.4 เป็นข้อความที่ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ไม่ใช่ศัพท์เทคนิคทางวิชาการ

3.5 เป็นข้อความง่ายๆ ไม่ยุ่งยากซับซ้อน

3.6 หลีกเลี่ยงการใช้คำคุณศัพท์หรือคำกริยาวิเศษณ์ เช่น เสมอๆ บ่อยๆ

ไม่เคย ไม่มีเลย ทั้งหมด เป็นต้น

3.7 ไม่ควรใช้ประโยคปฏิเสธหรือปฏิเสธซ้อน เพราะอาจทำให้ผู้ตอบเข้าใจได้ยากหรือสับสน

4. ตรวจสอบข้อความที่เขียนไว้ โดยตรวจสอบด้วยตนเองหรือให้ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ ตรวจสอบ โดยพิจารณาในเรื่องของความครบถ้วนของคุณลักษณะของสิ่งที่ศึกษา ความถูกต้องเหมาะสมการใช้ภาษา ความสอดคล้องกันกับรูปแบบการตอบที่กำหนดไว้ว่าควรใช้รูปแบบของการตอบแบบใด เช่น

เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ชอบมากที่สุด ชอบมาก ปานกลาง ชอบน้อย ชอบน้อยที่สุด

5. ตรวจสอบคุณภาพเบื้องต้น โดยการทดลองใช้แบบวัดเจตคติกับกลุ่มตัวอย่างจำนวนหนึ่ง เพื่อตรวจสอบความชัดเจนของข้อความและภาษาที่ใช้ รวมทั้งการตรวจสอบคุณภาพด้านอื่นๆ ได้แก่ ความเที่ยงตรง ค่าอำนาจจำแนกและค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดเจตคติทั้งฉบับด้วย

6. กำหนดให้คะแนนการตอบของแต่ละตัวเลือก โดยทั่วไปนิยมกำหนดคะแนนเป็น 5 4 3 2 1 (หรือ 4 3 2 1 0) สำหรับข้อความทางบวก และ 1 2 3 4 5 (หรือ 0 1 2 3 4) สำหรับข้อความทางลบ การกำหนดคะแนนลักษณะนี้เรียกว่า Arbitrary weighting method

7. จัดชุดแบบวัดเจตคติ เมื่อตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดแล้วให้จัดชุดแบบวัดเจตคติ ซึ่งโดยทั่วไปจะมีจำนวนข้อความตั้งแต่ 20 ข้อขึ้นไป เพราะถ้าแบบวัดมีจำนวนข้อน้อย ความเชื่อมั่นมักจะมีค่าน้อย ความเที่ยงตรงก็ไม่ได้

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับเจตคติ พบว่าเจตคติเป็นความรู้สึก ความพอใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหลังจากบุคคลนั้นได้รับประสบการณ์จากสิ่งนั้นก็แสดงความรู้สึกออกมาในทางบวกหรือทางลบก็ได้นอกจากนี้เจตคดียังมีส่วนสำคัญในด้านการเรียนการสอน ถ้านักเรียนมีเจตคติไม่ดีต่อการเรียนอย่างใดอย่างหนึ่ง นักเรียนย่อมทำสิ่งนั้นได้ไม่ดี

ดังนั้น สำหรับงานวิจัยครั้งนี้จึงได้นิยามเจตคติต่อวิชาประวัติศาสตร์ว่า หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็น หรือท่าทีของนักเรียนที่มีต่อการเรียนประวัติศาสตร์หลังจากได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งอาจแสดงออกมาในทางบวกหรือลบก็ได้โดยพิจารณาตามคะแนนที่ได้จากการตอบแบบวัดเจตคติต่อวิชาประวัติศาสตร์ โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีมาตราส่วนประมาณค่าของลิเคอร์ท์มาใช้ในการวิจัย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

พรทิพย์ สมเจียงใต้ (2547, หน้า 106-107) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่องภูมิศาสตร์ภูเวียง โดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านนาگانเหลือง อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น จากการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชน เรื่อง ภูมิศาสตร์ภูเวียง มีคะแนนจากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผ่านตามเกณฑ์เป้าหมายที่กำหนดไว้คือ มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนร้อยละ 78.85 ของคะแนนเต็ม และมีจำนวนนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 89.19 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด และได้ใช้แบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชน พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านเนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ และแหล่งความรู้มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากทุกรายการ

สุทธิดา สุภชัยวัฒน์ (2548, หน้า 51-52) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งความรู้ชุมชน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หน่วยการเรียนรู้พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า การสอนโดยผ่านรูปแบบการพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนขอนแก่นนิวทิศศึกษา ใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งมี 4 ขั้นตอนคือ การนำเสนอ การวางแผน การดำเนินการ และการประเมินและการปรับปรุงแก้ไข การพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติ

การ มีวงจรถูกปฏิบัติกร 1 วงจร คือ วงจรที่ 1 ประกอบด้วยแผนการเรียนรูที่ 1 - 2 ได้ทำการเก็บข้อมูลโดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย ด้วยการบันทึกภาคสนาม การสังเกต การสัมภาษณ์ และบันทึกผล เมื่อพบปัญหาจึงนำมาปรับปรุงแก้ไขในวงจรถูกปฏิบัติกรที่ 2 ประกอบด้วยแผนการเรียนรูที่ 3 - 5 และนำไปปรับปรุงแก้ไขอีกในวงจรถูกปฏิบัติกรที่ 3 ซึ่งประกอบด้วยแผนการเรียนรูที่ 6 - 8 ทำให้สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการวิจัยในครั้งนี้ได้ จึงทำการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน โดยมีจำนวนผู้เรียนที่ผ่านเกณฑ์ความรอบรู้สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 70 และผ่านเกณฑ์ความรอบรู้เฉลี่ยร้อยละ 70 โดยมีคะแนนเฉลี่ยทั้งชั้นร้อยละ 76.67

กมลทิพย์ ทองจันทร์ (2549, หน้า 105-114) ได้ศึกษา การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู เรื่อง ประเพณีพื้นบ้าน โดยใช้แหล่งเรียนรูในชุมชน กลุ่มสาระการเรียนรูสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่าแผนการจัดการเรียนรูโดยใช้แหล่งเรียนรูในชุมชน มีการการกำหนดกิจกรรมการเรียนรูที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง โดยเรียนรูจากบุคคลหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.7467 ซึ่งแสดงว่านักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นหลังเรียนร้อยละ 74 ในด้านความพึงพอใจพบว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรูเรื่อง ประเพณีพื้นบ้านโดยใช้แหล่งเรียนรูในชุมชน โดยรวมและเป็นรายด้าน 3 ด้านคือ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน ด้านการวัดผลประเมินผล อยู่ระดับมากที่สุด ส่วนความพึงพอใจด้านเนื้อหาอยู่ระดับมาก ลำดับสุดท้ายคือนักเรียนที่เรียนโดยใช้แหล่งเรียนรูในชุมชนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่เรียนโดยวิธีปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ทองสวน โสตาภักดิ์ (2549, หน้า 82-86) ได้ศึกษา การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรูเรื่อง เกษตรกรรมพึ่งตนเองโดยใช้แหล่งเรียนรูท้องถิ่น กลุ่มสาระการเรียนรูการงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการศึกษาพบว่าแผนการจัดการเรียนรูเรื่องเกษตรกรรมพึ่งตนเอง โดยใช้แหล่งเรียนรูท้องถิ่น มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และมีจุดเด่นคือการใช้แหล่งเรียนรูท้องถิ่นเป็นหลัก และเน้นการประเมินตามสภาพจริง ส่งผลทำให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนมากขึ้น แผนการจัดการกิจกรรมการเรียนรูมีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.77 ซึ่งนักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นหลังเรียนด้วยร้อยละ 77 และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนตามแผนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู เรื่อง เกษตรกรรมพึ่งตนเอง โดยใช้แหล่งเรียนรูท้องถิ่น โดยรวมและเป็นรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก

พรชัย ดุงนาคร (2549, หน้า 44-47) ได้ศึกษา การพัฒนาหน่วยการเรียนรู เรื่อง อาชีพในชุมชน โดยใช้แหล่งเรียนรูในท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่าหน่วยการเรียนรู เรื่อง อาชีพในชุมชน โดยใช้แหล่งเรียนรูในท้องถิ่น มีความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น และสามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากผู้ศึกษาได้

วางแผนการสร้างหน่วยการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยมีการสำรวจแหล่งเรียนรู้ ศึกษาวัตถุประสงค์ วิเคราะห์สาระการเรียนรู้ และวิเคราะห์หลักสูตร กลุ่มสาระการเรียนรู้ การงาน อาชีพและเทคโนโลยี เพื่อนำมาเป็นการรอบแนวปฏิบัติในการวางแผนการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น อีกทั้งเนื้อหา นำมาจัดการเรียนการสอนเป็นเรื่องใกล้ตัวนักเรียน ตลอดจนการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย จะทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในบทเรียน สนุกสนานในการเรียน ได้ฝึกปฏิบัติจริงในแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นรวมถึงได้เรียนรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น เสร็จแล้วจึงนำไปทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย แล้วจึงนำหน่วยการเรียนรู้ไปปรับปรุงแก้ไขส่วนที่บกพร่อง จนเป็นหน่วยการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ แล้วนำไปใช้กับนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มเป้าหมายสูงกว่าเกณฑ์ที่โรงเรียนกำหนดไว้ และความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อหน่วยการเรียนการสอนหน่วยการเรียนรู้ เรื่อง อาชีพในชุมชน โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นอยู่ในระดับมาก เป็นผลทำให้ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนเป็นไปในทางบวก สำหรับข้อเสนอคือ ควรมีการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการศึกษาอย่างหลากหลายมากขึ้น

ณัฐวรรณ มานิชพงษ์ (2550, หน้า 100) ได้ทำการศึกษา การพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยโครงการ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง พลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผลการศึกษาพบว่า 1) แผนการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยโครงการ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่องพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผู้ศึกษาค้นคว้าพัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 83.91/84.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ 2) ค่าดัชนีประสิทธิผลของแผนการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยโครงการ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่องพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีค่าเท่ากับ 0.6000 แสดงว่าหลังจากที่นักเรียนได้เรียนรู้จากแผนพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยโครงการ ที่ผู้ศึกษาค้นคว้าได้พัฒนาขึ้นมาแล้ว นักเรียนมีความรู้เพิ่มคิดเป็นร้อยละ 60.00 3) นักเรียนที่มีต่อการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยโครงการกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง พลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีค่าเฉลี่ยรายข้อ 1.51 ถึง 2.79 มีค่าเฉลี่ยโดยรวมเท่ากับ 2.41 คิดเป็นร้อยละ 80.33 ซึ่งหมายความว่า มีเจตคติต่อการเรียนรู้โดยโครงการอยู่ในระดับดี 4) นักเรียนที่เรียนด้วยแผนพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยโครงการ กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง พลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

นิภาพร ศรีสุภาพ (2550, หน้า 70-71) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ เรื่องพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผลการศึกษาพบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ (cooperative learning) เรื่อง พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและ

วัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 85.31/83.40 เป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ ดัชนีประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ (cooperative learning) เรื่องพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย มีค่าดัชนีประสิทธิผลในการเรียนรู้เท่ากับ 0.6145 หมายความว่า ผู้เรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนร้อยละ 61.45 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเรื่องพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย โดยรวมและเป็นรายด้าน 4 ด้าน คือด้านเนื้อหา ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน และด้านการวัดผลประเมินผลอยู่ในระดับมาก และนักเรียนมีความพึงพอใจเป็นรายข้อทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 3 อันดับแรกคือ ครูใช้สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายและตรงกับเนื้อหา มีสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนเพียงพอต่อการเรียนการสอนของนักเรียน ทำให้สนุกสนาน และได้ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย

วิชานา นรสาร (2550, หน้า 61-62) ได้ทำการศึกษาเรื่อง แผนการจัดการเรียนรู้ โดยโครงการ เรื่อง สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการศึกษาพบว่าแผนการจัดการเรียนรู้โดยโครงการ เรื่อง สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีประสิทธิภาพ 81.97/89.55 สูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.8000 หรือคิดเป็นร้อยละ 80.00 หมายความว่า หลังจากนักเรียนที่เรียนตามแผนการจัดการเรียนรู้โดยโครงการแล้วมีความก้าวหน้าทางการเรียนเพิ่มขึ้น ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้โดยโครงการ เรื่อง สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยรวมและรายข้ออยู่ในระดับพอใจมาก ยกเว้นข้อ 13 อยู่ในระดับมากที่สุด

ศิริพร เกิดผล (2550, หน้า 74) ได้ทำการศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนแบบ 4MAT กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง ระบอบการปกครอง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผลการศึกษาพบว่าแผนการจัดการเรียนการสอนแบบ 4MAT กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่องระบอบการปกครองชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีประสิทธิภาพเท่ากับ 89.28/89.53 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดการเรียนการสอนแบบ 4MAT กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง ระบอบการปกครอง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เท่ากับ .7720 แสดงว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนเพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 77.20 นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยแผนการจัดการเรียนการสอนแบบ 4MAT กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง ระบอบการปกครอง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยรวมอยู่ในระดับมาก

เอมอร อนุภัทรสกุล (2550 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์เรื่องการวัดโดยใช้แหล่งความรู้ชุมชนสำหรับนักเรียน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนอนุบาลดงเจริญ (วังจัว) กิ่งอำเภอดงเจริญ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิจิตร เขต 2 ผลการศึกษาพบว่า 1) ครูมีการสำรวจแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน มาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนรวมทั้งการประเมินผลจากการเรียนการสอนยังมีน้อยมากผู้บริหารสถานศึกษา ครู คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง และนักเรียน สนใจที่จะนำแหล่งเรียนรู้ชุมชนมาใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสาระคณิตศาสตร์เรื่องการวัด 2) การแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาคือครูผู้สอนวิชาคณิตศาสตร์ ดำเนินการสำรวจแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและสำรวจครูภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน เพื่อนำมาเป็นเครื่องมือในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นักเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์เรื่องการวัด โดยมีดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาคือจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้โดยกำหนดขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อันครบทุกขั้นตอน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน การให้ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยสอนเสริม การประเมินและวัดผลแหล่งเรียนรู้ ตัวผู้เรียนและผู้สอนทุกครั้ง โดยนักเรียนมีความพึงพอใจและผลการเรียนเพิ่มขึ้น 3) การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์เรื่องการวัด โดยใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนประกอบด้วย การสำรวจแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน ได้แหล่งเรียนรู้สำหรับใช้จัดกิจกรรม 5 แหล่ง ได้ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น 7 คน จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน จำนวน 3 แผน จัดกิจกรรมการเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกสถานที่โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน จำนวน 3 ครั้ง และในสถานศึกษาจำนวน 5 ครั้ง ผลการเรียนของนักเรียนเพิ่มขึ้น มากกว่าร้อยละ 85 นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ในระดับมาก

ไกรวิท วงศ์อำมาตย์ (2551, หน้า 107-108) ได้ทำการศึกษา การพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวการสอนแบบหมวกหกใบ เรื่อง หน้าที่พลเมือง กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผลการศึกษาพบว่าแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวการสอนแบบหมวกหกใบ มีประสิทธิภาพระหว่างเรียน (E₁) เท่ากับ 84.64 และมีประสิทธิภาพหลังเรียน (E₂) เท่ากับ 80.29 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80/80 ค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.6571 นักเรียนที่เรียนรู้ตามแนวการสอนแบบหมวกหกใบมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนที่เรียนรู้ตามแนวการสอนแบบหมวกหกใบมีคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจรวมอยู่ในระดับมาก

จิราพร ผลสว่าง (2551, หน้า 84-85) ได้ทำการศึกษา รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศ กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 83.50/82.97 สูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ดัชนีประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ เรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศ เท่ากับ 0.66 แสดงว่านักเรียนมีความก้าวหน้า

ทางการเรียนคิดเป็นร้อยละ 66.00 นักเรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่าด้านเนื้อหา ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านบทบาทของครู มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านประโยชน์มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

ดวงมาลา จาริขานนท์ (2551, หน้า 108-109) ได้ทำการศึกษา การพัฒนาแผนการ จัดกิจกรรมการเรียนรู้การอ่านเพื่อฝึกการคิดวิเคราะห์ด้วยแบบฝึกทักษะ สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการศึกษาพบว่าแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง การพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการอ่านเพื่อฝึกการคิดวิเคราะห์ด้วยแบบฝึกทักษะ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.43/80.08 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ ดัชนีประสิทธิผลด้าน การอ่านเพื่อฝึกการคิดวิเคราะห์ สาระภาษาไทย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนด้วยแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การอ่านเพื่อฝึกการคิดวิเคราะห์ด้วยแบบฝึกทักษะ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีค่าเท่ากับ 0.6023 แสดงว่านักเรียนมีความก้าวหน้าร้อยละ 60.23 นักเรียนที่เรียนด้วยแผนการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่องการพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการอ่านเพื่อฝึกการคิดวิเคราะห์ ด้วยแบบฝึกทักษะ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

เทพพิทักษ์ ดอนเกิด (2551, หน้า 78-79) ได้ทำการศึกษา การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยบทเรียนสำเร็จรูป เรื่อง จังหวัดอุดรธานีกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผลการศึกษาพบว่า แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยบทเรียนสำเร็จรูป เรื่องจังหวัดอุดรธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีประสิทธิภาพ 86.14/85.69 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ ค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.7286 แสดงว่านักเรียนมีความก้าวหน้าทางการเรียนรู้เพิ่มขึ้น ร้อยละ 72.86 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีความพึงพอใจที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยบทเรียนสำเร็จรูป เรื่องจังหวัดอุดรธานี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยรวมอยู่ในระดับมาก

นิภารัตน์ ดอสกุล (2551, หน้า 96-97) ได้ทำการศึกษาการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และความรู้สึกเชิงจำนวน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เรื่องการคูณ กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบปกติ ผลการศึกษาพบว่า 1. แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT และแผนกิจกรรมการเรียนรู้แบบปกติ เรื่อง การคูณ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 83.53 / 82.71 และ 75.95 / 75.18 ตามลำดับ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 75 / 75 ที่ตั้งไว้ 2. ค่าดัชนี

ประสิทธิผล ของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT และแผนกิจกรรมการเรียนรู้แบบปกติ เรื่อง การคูณ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เท่ากับ 0.7179 และ 0.6042 ตามลำดับ แสดงว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนเพิ่มขึ้นร้อยละ 71.79 และร้อยละ 60.42 ตามลำดับ 3. นักเรียนที่เรียนโดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT เรื่อง การคูณ กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และความรู้สึกเชิงจำนวนสูงกว่านักเรียนที่เรียนโดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เบญจวรรณ ระดา (2551, หน้า 38-41) ได้ศึกษาการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนเทศบาลดอกเงิน จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอน ในด้านบุคลากร สถานที่และกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น พบว่าผู้บริหารและครูในโรงเรียนได้ร่วมกันกำหนดนโยบาย วางแผนการใช้แหล่งเรียนรู้ เชิญบุคคลภายนอกมาเป็นวิทยากรให้ความรู้ หรือนำนักเรียนออกไปเรียนรู้กับวิทยากรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมีโครงการเพื่อนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ กิจกรรมเหล่านี้ทำให้นักเรียนสามารถเรียนรู้จากสถานที่จริงได้สัมผัสและลงมือปฏิบัติด้วยตนเองและทำให้ได้รับประสบการณ์ตรง รู้จักสถานที่สำคัญของท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ และทราบถึงประวัติของสถานที่ต่างๆ นั้น ได้ดี มีการประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้โดยใช้แบบสำรวจความพึงพอใจ แบบสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของนักเรียนเป็นระยะว่านักเรียนได้รับความรู้เพียงใด

อำนาจ ชาวเรือม่วง (2551, หน้า 190-193) ได้ศึกษาการพัฒนาแผนกิจกรรมทัศนศึกษาเชิงนิเวศทางเท้า กรณีศึกษา โรงเรียนมัธยมสาธิตวัดพระศรีมหาธาตุ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่าผลการเรียนรู้ที่คาดหวังด้านพุทธิพิสัย นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว และคำศัพท์ภาษาอังกฤษหลังปฏิบัติกิจกรรมสูงกว่าก่อนปฏิบัติกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทางด้านจิตพิสัย เจตคติทั้งก่อนและหลังปฏิบัติกิจกรรมของนักเรียนพบว่ามีค่าเฉลี่ยเจตคติในทางดี หมายความว่านักเรียนส่วนใหญ่เห็นคุณค่าและสำคัญ รวมทั้งตระหนักถึงประโยชน์ของการใช้ภาษาอังกฤษ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทางด้านทักษะพิสัย นักเรียนมีทักษะการพูดภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยวอยู่ในระดับดี นักเรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมทัศนศึกษาเชิงนิเวศทางเท้าอยู่ในระดับมาก ทั้งรูปแบบกิจกรรม สื่อการเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยวประจำจุดศึกษา และองค์ประกอบอื่นๆ ได้แก่ ระยะเวลา สภาพเส้นทาง ระยะเวลา ค่าใช้จ่าย อาหารว่าง ความรู้ที่ได้รับ ความสนุกสนาน และความปลอดภัย และกิจกรรมทัศนศึกษาเชิงนิเวศทางเท้าส่งผลดีต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งอธิบายในภาพรวมว่านักเรียนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้การท่องเที่ยวภายในชุมชนท้องถิ่นมีคุณค่า เกิดการใช้ประโยชน์ของพื้นที่มากขึ้นเป็นการดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยกระจายรายได้สู่ชุมชนอีกด้วย

ณวพร นาคเลื่อน (2552, หน้า 141-142) ได้ศึกษาการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชน กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยการเรียนรู้แบบร่วมมือ ผลการวิจัยพบว่า แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชน กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยการเรียนรู้แบบร่วมมือ มีประสิทธิภาพ เท่ากับ $84.65 / 81.48$ นักเรียนที่เรียนโดยใช้แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่องทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยการเรียนรู้แบบร่วมมือ มีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.66 แสดงว่านักเรียนมีความก้าวหน้าทางการเรียนสูงขึ้น 66.04 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเรื่องทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชน กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แบบร่วมมือ (STAD) อยู่ในระดับมาก และสรุปผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ (JIGSAW) นักเรียน จำนวน 27 คน อยู่ในระดับมาก สรุปผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ (STAD) และแบบ (JIGSAW) อยู่ในระดับมาก

พรศิริ นิลฉวี (2552, หน้า 97-98) ได้ศึกษาการพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้แบบ 4 MAT ผลการวิจัยพบว่า แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้แบบ 4 MAT ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีประสิทธิภาพเท่ากับ $85.98 / 84.89$ แสดงว่าแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้แบบ 4 MAT ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ $80/80$ ที่ตั้งไว้ ค่าดัชนีประสิทธิผลในการเรียนรู้เท่ากับ 0.7176 หมายความว่า นักเรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนหลังเรียนคิดเป็นร้อยละ 723. นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมโดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้แบบ 4 MAT อยู่ในระดับมากที่สุด

เพียงพร วัฒนาไชย (2552, หน้า 97-98) ได้ศึกษาพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สาระพระพุทธศาสนาโดยใช้บทเรียนสำเร็จรูป เรื่อง โอวาท 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ผลการวิจัยพบว่าแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และบทเรียนสำเร็จรูป สาระพระพุทธศาสนา เรื่อง โอวาท 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ผู้ศึกษาค้นคว้าสร้างขึ้น มีประสิทธิภาพ $87.82/81.15$ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ $80/80$ ที่ตั้งไว้ ค่าดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และบทเรียนสำเร็จรูปสาระพระพุทธศาสนา เรื่อง โอวาท 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 มีค่าเท่ากับ 0.6748 แสดงว่านักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 67.48 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

มีความพึงพอใจในการเรียนโดยใช้แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และบทเรียนสำเร็จรูป สาระ พระพุทธศาสนา เรื่อง โอวาท 3 โดยรวมและเป็นรายชื่ออยู่ในระดับมาก

2. งานวิจัยต่างประเทศ

อีตัน (Eaton, 2000, p. 3595-A) ได้ศึกษา ความรู้และเจตคติต่อกิจกรรมการเรียน การสอนนอกห้องเรียน กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 184 คน โดยการแจกแบบสอบถามก่อนเรียน หลังเรียน และทดสอบหลังการเรียน 2 สัปดาห์ ผลการศึกษาพบว่าการจัดกิจกรรมนอกห้องเรียนต้องสอดคล้องกับธรรมชาติของวิชา กิจกรรมนอกห้องเรียนทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงขึ้น

ฟอลซอม (Folsom, 2001, p. 1702-A) ได้ศึกษาการพัฒนาการสอนจากทฤษฎีวิธีการของดิวอี้ (Dewey) เกี่ยวกับวิธีการสอนโดยโครงการ ที่เน้นการคิดวิเคราะห์ และการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง การวิจัยได้ทำการทดลองร่วมกับครูที่ทำการสอนต่างโรงเรียน จำนวน 4 คนในระดับประถมศึกษาเขต Manhattan ครูผู้ทำการสอนต้องจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิด ครูเรียนรู้วิธีการวางแผนการจัดการ การประเมินตนเอง โดยใช้เทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้แบบโครงการเข้ามาเกี่ยวข้อง มีการจัดเก็บข้อมูลตั้งแต่ต้นจนจบขั้นตอนรวมทั้งสิ้น 5 ขั้นตอน ของโครงสร้างการจัดทำโครงการ จากการวิจัยพบว่าครูผู้สอนและนักเรียนได้รับการพัฒนาความรู้ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีการสอนแบบโครงการที่เน้นทักษะกระบวนการคิด การแสวงหาความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายได้ด้วยตนเอง รู้วิธีการวัดผลที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

แฟรงค์ (Frank, 2001, p. 422) ได้ศึกษา ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ และเจตคติของนักเรียนโดยการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน กลุ่มตัวอย่างคือ ครู ผู้ปกครอง และนักเรียนระดับก่อนประถมศึกษา จำนวน 6 โรงเรียน โดยแบ่งกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง การศึกษาพบว่าผู้ที่ผ่านโปรแกรมนี้ มีความตระหนักและมีความรู้ความเข้าใจเรื่องธรรมชาติมากขึ้น และเห็นความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเพิ่มมากขึ้นว่ามีส่วนส่งเสริมต่อการจัดการเรียนการสอน

เฮอर्ड (Heard, 2002) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ การฝึกทักษะและความคงทนในการเรียนของนักเรียนในโรงเรียนชุมชน พบว่า ในด้านการเรียนรู้จะได้ผลดีต้องมีการสร้างมนุษยสัมพันธ์และใช้สื่อการเรียนรวมทั้งใช้รูปแบบการเรียนรู้หลายวิธี เพื่อให้เกิดความกระตือรือร้นและมีความคงทนในการเรียน

โรบินสัน (Robinson, 2002) ได้ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ในการเรียนรู้ในปัจจุบันนักเรียนต้องการเรียนรู้โดยการค้นพบด้วยตนเอง จากสื่อการเรียนรู้หลายชนิด นักเรียนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ นักเรียนต้องการให้เพิ่มการเรียนรู้แนวใหม่ที่มีทักษะหลากหลายและเน้นกระบวนการปฏิบัติให้มากขึ้น

เบอร์คาร์ท, ลิซ่า มาริน (Burkhardt, 2006, unpagged) ได้ศึกษาการคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับการวิเคราะห์ในการคิด:การพัฒนาทักษะการคิดในนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย การสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาเป็นชั้นที่มีความสำคัญซึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกาพบว่า 1 ใน 3 ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายต้องหยุดพักการเรียนในการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย และอีก 1 ใน 3 จบการศึกษาโดยไม่มีทักษะที่จำเป็นในการประสบความสำเร็จในการทำงาน ซึ่งพบว่า มีนักเรียนที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายน้อยกว่าร้อยละ 50 ซึ่งส่วนหนึ่งพบว่าเป็นเนื่องจากความล้มเหลวของหลักสูตรการศึกษา ดังนั้น การวิจัยนี้จึงมีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาและปรับปรุง หลักสูตรในการสอน ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่าเพศที่แตกต่างกันมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในการเรียนรู้ด้านการใช้ภาษา และความสามารถในการแก้ไขปัญหาซึ่งการสอนในโรงเรียนควรมีการออกแบบเพื่อสร้าง และเป็นหนทางในการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การนำแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน สามารถสร้างความสนุกสนานต่อการเรียนการสอน สร้างความตระหนัก ความรู้ความเข้าใจ มีทักษะการคิดวิเคราะห์ และเจตคติที่ดีต่อวิชาประวัติศาสตร์ ทำให้ได้รับประสบการณ์ตรง รู้จักสถานที่สำคัญของท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ และทราบถึงประวัติของสถานที่ต่างๆ นั้นได้ดี จึงควรมีการส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นมาจัดการศึกษาอย่างหลากหลายมากขึ้น เพราะการนำแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน สามารถลดความเบื่อหน่ายความจำเจ ของผู้เรียนที่ต้องเรียนอยู่ในห้องเรียนลงได้ทำให้ผู้เรียนมีความสุข สนใจ เพลิดเพลินต่อสิ่งต่างๆ ที่ได้ไปศึกษา แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นมีความสำคัญทั้งโดยนัยของการเป็นแหล่งที่มีความรู้หลากหลายพร้อมที่จะให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาค้นคว้า ด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน เป็นแหล่งเชื่อมโยงการเรียนรู้ของโรงเรียนและชุมชนเข้าด้วยกัน และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่จะทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ตามหลักการปฏิรูปที่เน้นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าการเรียนการสอนที่ใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้น มีเจตคติหลังจากใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอนดีกว่าก่อนการเรียน การนำนักเรียนไปใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นของโรงเรียนต่างได้รับความพอใจจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

การศึกษาค้นคว้าหลักการ แนวคิด ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น เรื่อง เมืองสุพรรณในอดีต กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผู้วิจัยได้นำขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นของ เฉลิม พรกระแสน (2544, หน้า 13) รวมทั้งนักการศึกษาและนักวิชาการที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แล้วจึงนำมาสังเคราะห์สร้างรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ชี้นำเสนอ 2) ชี้นำวางแผน 3) ชี้นำดำเนินการ 4) ชี้นำประเมินและปรับปรุงแก้ไข โดยในการจัดกิจกรรมผู้วิจัยได้

ใช้แบบฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์จากแนวคิดของ สมนึก ภัททียธานี (2546, หน้า 144-147) จากนักการศึกษาและนักวิชาการ จากนั้นผู้วิจัยจึงสร้างแบบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์เพื่อนำมาใช้ในการวิจัย 3 ด้าน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ความสำคัญ 2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ 3) การวิเคราะห์หลักการ ในด้านการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนใช้แบบทดสอบแบบปรนัย 4 ตัวเลือกและการศึกษาเจตคติของนักเรียนใช้แบบสอบถามเจตคติแบบมาตราส่วนมาตราส่วนประมาณค่าของลิเคอร์ทมาใช้ในการวิจัย

จากการศึกษาดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำ การศึกษา เรื่อง การพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึง ประสิทธิภาพของการจัด กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว ซึ่งนับว่าเป็นผลดีกับนักเรียนเป็นอย่างยิ่ง